SURİYE: Osmanlı ve Türkiye ilişkileri

En iyi müze siteleri

popüler tarih

populer.tarih@dunya.com Ocak 2004 Sayı 41 4.000.000 TL

ISSN 1302-8577 212323 04/01
9 771302 657001
DÜNYA Yayıncılık

Efsane savaşçılar sinemada

SON SAMURAY

merakediyorum@googlegroups.com

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Tarih yükseliyor

Geçmişte Osmanlı'nın Kudüs kentini nasıl yönettiğine bakmadan, bu bölgede bugün, kalıcı bir çözüm için adımlar atmak mümkün olabilir mi?.. Irak'ta, Birinci Dünya Savaşı'nın nasıl yaşandığı iyi bilinmeden, Irak'ın yeniden inşası yolunda bugün olumlu adımlar atılabilir mi?.. Kıbrıs'ta çözüm aranırken, Osmanlı'nın yaşadığı Girit sorunundan bihaber, bugün bir pozisyon belirlenebilir mi?.. Osmanlı'nın Kafkaslar'daki izleri göz ardı edilerek, Kafkasya'da bugün olup bitenler anlaşılabilir mi?.. İkinci Dünya Savaşı sonrası hesaplaşmalar bir tarafa bırakılarak, bugünün dünyasındaki güvenlik sorunlarına çözümler düşünmek mümkün olabilir mi?..

2003 boyunca, geçmişle bağlantıları açısından bizim de sayfalarımızda tek tek ele alıp işlediğimiz bütün bu sorular hâlâ gündemde...

Bugünün sorunları üzerinde kafa yoran herkes bir kez daha gördü ki, dünyanın ve Türkiye'nin önündeki bütün sorun yumakları, geçmişin hesaplaşmalarından doğuyor. Bu durumda tarih, artık herkesin ilgi alanına giriyor.

2003 yılı boyunca, tarihe merak, Türkiye'de de kendini yoğun bir biçimde hissettirdi. Popüler Tarih 2003'te okuyucu sayısını artırdı. 2003 Popüler Tarih için bir "markalaşma" yılı oldu. "Popüler Tarih ile geçmişin sıcak noktalarını yakalayın" düsturunu bayrak edinen dergimiz, 2004'te de bu çabasını sürdürecek. Geçmişin konularını, bugünün bakış açılarıyla gündeme getireceğiz. Popüler Tarih'in bu anlayışı, bugün, her zamankinden de önemli: Önümüzdeki aylar, 21. Yüzyıl'ın rotasını tayin edecek önemli olaylara gebe... Bu olayların geçmişle bağlantılarının tartışılması, Popüler Tarih'in de gündemini belirleyecek.

2003 yılı boyunca tarihe merak, kendini yoğun bir biçimde hissettirdi. Popüler Tarih de 2003'te okur sayısını artırdı.

Örneğin, bizim de Popüler Tarih olarak yakından takip edeceğimiz NATO'nun geleceği konusu, bunlardan birisi: Genişleme ve 'Soğuk Savaş' sonrası yeni tehditler, özellikle de terör karşısında yeniden yapılanma yolundaki NATO'nun üye ülkeler dışişleri bakanları toplantısı Kasım'da Brüksel'de yapıldı. Birçok sorun, NATO'nun Haziran 2004'teki İstanbul zirvesine bırakıldı. Türk Atlantik Konseyi'nin Aralık başında Antalya'da düzenlediği ve bizim de yakından takip ettiğimiz "13. Uluslararası Güvenlik ve İşbirliği Konferansı"nda da, NATO'nun geleceği tartışıldı. Bu tartışmaları izlerken de gördük ki, çözümler üzerinde düşünürken, her şeyden önce, 50 küsur yıllık bu ittifakın geçmişini iyi değerlendirerek yola çıkmak gerekiyor. 'Nereye?' sorusunun yanıtı içinde, 'Nereden gelindi?' sorusu yatıyor. İşte burada da, Popüler Tarih'in işlevi ortaya çıkıyor.

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle. ■

Muammer Baykan, Zehra Odyakmaz, Haluk Bayülken ve Cevad Odyakmaz, Türk Atlantik Konseyi'nin konferansında.

İçindekiler

Ocak 2004

KAPAK

40 Efsane savaşçılar sinemada
Korkusuz ve adaletli savaşçıların yüzlerce yıllık serüveni...

42 Samuraylar nasıl yok oldu?
M. Tanju Akad

48 'Son Samuray'
Olkan Özyurt

KAPAK FOTOĞRAFI: WARNER BROS. PICTURES / DAVID JAMES

6 Editörden

8 Ayın Tarihi

12 Basında Bu Ay

14 Karakutu
Kansu Şarman

16 Tartışma: On soruda Osmanlı'da ticaret
Erhan Afyoncu

22 İstanbul depremleri
Işın Demirkent

26 Büyük İskender nasıl öldü?
Serhat Yalamanoğlu

52 Mülâzım-ı Sâni Hakkı Efendi
Kansu Şarman

58 Dünden bugüne Suriye
Orhan Koloğlu

64 Çocuk gözüyle II. Dünya Savaşı yılları / 4
Eser Tutel

70 Batın gazetesi 80 yaşında
İskender Özsoy

72 Vanmour ve Levnî'nin İstanbul'u
Lütfü Tınç

78 İnternet: En iyi müze siteleri
Taner Güdükoğlu

82 'Çağın Mucizesi' El Cezeri
Fatih Toptan

86 Teknoloji: Konserve
Mine Haksal

90 Kırk Ambar
Feza Kürkçüoğlu

92 Dergilerden
Lale Uçan

94 Kitap
Lütfü Tınç

96 Ajanda
Devrim Çakır

102 Televizyon
Olkan Özyurt

104 Bulmaca
Sedat Yaşayan

106 Ayın Fotoğrafı

GÖÇEBE HALKLAR

32 Çingenelerin dünya macerası
'Roman' ya da 'Çingene'... Kendilerine özgü değer ve gelenekleri, hayat tarzlarıyla, gelmiş geçmiş pek çok sanatçıya ilham kaynağı olmuş, yaşadığı onca badireye rağmen yaşam sevincini yitirmemiş 'vatansız' bir halk var karşımızda...
Mine Haksal

popüler tarih

Yıl: 4 Sayı: 2004/41 Ocak 2004
Her ayın başında yayımlanır

DÜNYA YAYINCILIK A.Ş. adına
İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Editör
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Sorumluları
YEŞİM ALBAYRAK
GÜLNUR GÜZEL

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
MİRHAN BİLİR, VURAL YAZICIOĞLU
KAPLAN TANEROĞLU

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

© DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.

"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Tel: 0.212. 440 24 24
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

merakediyorum@googlegroups.com

1 OCAK: 1960'lı yılların rock müziğine damgasını vuran Beatles topluluğu, kendilerini dünya çapında üne kavuşturacak olan 'Love Me Do' adlı ilk plaklarını doldurdular (1962).

3 OCAK: Diyarbakır'da, 7 katlı, 28 daireli bir apartman çöktü. Müteahhit Abdülkerim Dalmış tarafından kaçak olarak yapılan apartmanın enkazı altından 83 ceset çıkarıldı. Binanın çökme nedeni, 'eksik demir ve bozuk beton kullanımı' olarak açıklandı (1983).

5 OCAK: Fransa'nın askeri sırlarını Almanya'ya vermekten mahkum olan Yahudi kökenli Fransız subay Alfred Dreyfus'ün rütbeleri söküldü. 'Dreyfüs Olayı' olarak bilinen adlî skandal başladı (1895).

6 OCAK: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde çalışan 15 model, işten çıkarılmalarını protesto etmek amacıyla, çıplak bir gösteri yaptılar. Modeller, haklarını elde edebilmek için gerekirse İstanbul sokaklarında çırılçıplak dolaşacaklarına ant içtiler (1971).

7 OCAK: İlk başarılı yüksek hızlı elektronik bilgisayar 'Eniac' ABD'de kullanıma girdi. 'Eniac', elektronik-dijital bilgisayara giden yolda atılmış büyük adımlardan biri olarak 1955'e kadar kullanıldı (1946).

8 OCAK: İstanbul Emniyet Müdürlüğü, ameliyatla kadın olan Bülent Ersoy'un sahneye çıkma yasağını kaldırdı; Ersoy Lunapark Gazinosu'nda sahneye çıktı. Ersoy'un kadın giysileriyle sahneye çıkışı, Emniyet Müdürlüğü'nce 1981'de yasaklanmıştı (1988).

10 OCAK: Dünyanın ilk metrosu olan Londra metrosunun ilk hattı açıldı. Üç yılda tamamlanan bu hattın vagonlarını, yakıt olarak kömür kullanan buharlı lokomotifler çekiyordu (1863).

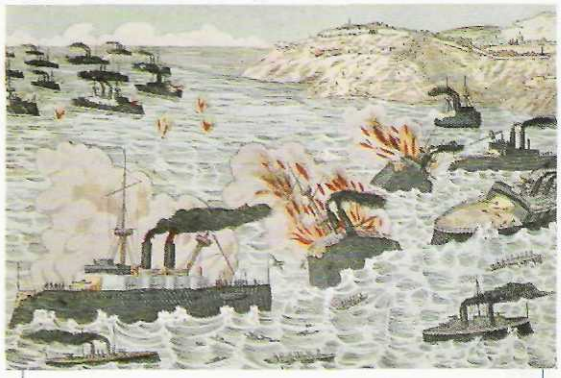
14 OCAK: Yugoslavya lideri Josip Broz Tito, ülkesinin ilk devlet başkanı seçildi. Tito, II. Dünya Savaşı sonrasında, Balkanlara egemen olmaya çalışan SSCB ile mücadele etmişti (1953).

15 OCAK: 'Bakire Kraliçe' lakabıyla tarihe geçen I. Elizabeth, İngiltere Kraliçesi oldu. I. Elizabeth, hükümdarlığı sırasında (1558-1603), siyaset, ticaret ve sanatta, ülkesinin Avrupa'nın en büyük güçlerinden biri olmasını sağlamıştı (1559).

16 OCAK: Dokuz subayın, 'isyan muharrikliği yapmak' ve 'fesat çıkarmak' suçlarından tutuklandıkları açıklandı. 'Dokuz Subay Olayı' diye anılan olayın sanıklarından Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu 2 yıl hapis ve 'ordudan tart' cezasına çarptırılırken, diğer sanıklar beraat etti (1958).

17 OCAK: Nükleer enerjiyle çalışan ilk denizaltı olan ABD'ye ait 'Nautilus' suya indirildi. 'Nautilus', 1-5 Ağustos 1958 arasında, Kuzey Kutbu'nu bir uçtan bir uca alttan geçmeyi başararak, tarihi bir sefer gerçekleştirdi (1955).

18 OCAK: İngiliz denizci ve kaşif James Cook, Hawaii Adaları'nı keşfetti. Bu adalara 'Sandwich' adını veren Cook, 1779'da, yerlilerle çıkan bir çatışmada, keşfettiği bu topraklarda öldürüldü (1778).

Rus-Japon savaşında, Çin'deki Rus üssü Port Arthur, 2 Ocak günü, Amiral Heihaçiro Togo komutasındaki Japon deniz kuvvetlerine teslim oldu. Böylece, Rus İmparatorluğu'nu çöküşe götüren ve 1905 Devrimi'nin kapısını açan yenilgiler dizisi başladı. Japonya, Uzak Doğu'da büyük bir kuvvet olarak sivrilmeye başladı (1904).

İlk kez düzenlenen Fransa Bisiklet Turu'nu (Tour de France), 19 Ocak günü, Fransız bisikletçi Maurice Garin kazandı. 19 gün süren 2 bin 428 kilometrelik tura 59 yarışmacı katılırken, ancak 20 bisikletçi finişe ulaşmayı başarabildi (1903).

Beyoğlu'ndaki Turkuvaz *gazinosunda* 18 Ocak'ta düzenlenen 'Miss Türkiye' yarışmasını, 'Matmaze L. M.' Rumuzuyla yarışmaya katılan Naşide Saffet Hanım kazandı. Yarışmanın sonucunu, 'hakem *heyeti' adına*, Peyami Safa okudu (1931).

Alman heykeltıraş Krippel'in yaptığı Samsun Heykeli, İsmet Paşa'nın katıldığı ve binlerce insana hitap ettiği bir törenle, 19 Ocak'ta açıldı. Törende coşkulu konuşmalar yapıldı; Gazi Mustafa Kemal'e saygı telgrafları çekildi (1932).

Ankara Üniversitesi Senatosu, Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi-Mediha Berkes, Adnan Cemgil ve Azra Erhat'ı, *sol eğilimli oldukları ve öğrencileri de etkilemeye çalıştıkları* gerekçesiyle, 11 Ocak'ta görevlerinden uzaklaştırdı (1947).

1989'da başlatılan çalışmalar *sonrasında*, İstanbullu aboneler doğal gaza kavuştu. İstanbul'da kullanılmaya başlanan doğal gaz, 21 Ocak günü düzenlenen törenle yakıldı. Doğal gazın kullanımı, 1984'te, SSCB ile *imzalanan doğal* gaz sevkıyatı anlaşmasını müteakip öngörülmüştü (1992).

Mao'nun komünist birlikleri, 22 Ocak günü, Çin'in başkenti Pekin'e girdi. Pekin'in düşmesi, Huai Hai'de yapılan ve *milliyetçilerin* 600 bin kişi kaybettikleri savaştan sonra kaçınılmaz olmuştu (1949).

'Haremağaları Teavün Cemiyeti'nin olağanüstü kongresi, 8 Ocak'ta, cemiyetin İstanbul Divanyolu'ndaki merkezinde toplandı. Kongrede, derneğin adı 'Eski Emektarlar Yardım Birliği' olarak değiştirildi (1939).

meraklidiyorum@googlegroups.com

20 OCAK: Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği'nde rehin tutulan 52 Amerikalı serbest bırakıldı. Devrik İrah Şahı Rıza Pehlevi'nin iadesini isteyen köktendinci İranlı öğrenciler, 4 Kasım 1979'da, Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği'ni basarak 100 kişi rehin almıştı (1981).

21 OCAK: Varlık Vergisi ödemesinin son günü... Vergisini ödemeyen mükelleflerin ev ve işyerlerindeki malları haczedildi; sonra da icra yoluyla satış yöntemiyle vergileri tahsil edildi (1943).

22 OCAK: Çar II. Nikola'ya reform dilekçelerini bildirmek için Petersburg'daki Kışlık Saray'a yürümek isteyen halkın üzerine ateş açıldı. Bu katliam, 1905 Devrimi'ni başlatan ayaklanmalara yol açtı (1905).

23 OCAK: İstanbul'daki Yerebatan Camii'nde, Hafız Yaşar tarafından ilk kez Türkçe Kuran okundu. Sonraki günlerde, Türkçe Kuran'ı dinlemek isteyen cemaat camileri doldurdu (1932).

24 OCAK: Demirel hükümetinin ekonomik istikrar programı açıklandı. '24 Ocak Kararları' olarak anılan program, Türkiye ekonomisinde yeniden yapılanma dönemini başlattı. İlk olarak TL yüzde 48,9 devalüe edildi (1980).

25 OCAK: Tamamı 30 milyon dolara sigortalanan 'Muhteşem Süleyman Sergisi', ABD'nin başkenti Washington'da, Ulusal Sanat Müzesi'nde açıldı (1987).

26 OCAK: Hindistan, İngiliz Milletler Topluluğu üyesi, laik ve federal bir cumhuriyet oldu. Mahatma Gandhi'nin fikirleri, Nehru ve Kongre Partisi önderliğinde hazırlanan Hindistan anayasasına önemli bir esin kaynağı oldu (1950).

27 OCAK: ABD'li romancı Edgar Rice Burroghs'un yarattığı, popüler sinemanın en ünlü ve uzun ömürlü kahramanlarından olan 'Tarzan'ı konu alan ilk film, 'Tarzan of the Apes' adıyla ABD'de gösterime girdi (1918).

28 OCAK: Amerikan uzay mekiği Challenger, Florida'daki Cape Canaveral Üssü'den fırlatıldıktan 72 saniye sonra, 7 kişilik mürettebatıyla patlayarak Atlas Okyanusu'na düştü (1989).

29 OCAK: Muhsin Ertuğrul'un yönettiği 'Leblebici Horhor Ağa'filminin çekimleri bitti. Senaryosu, 'Mümtaz Osman' takma adıyla Nazım Hikmet tarafından yazılan film; uluslararası bir festivale katılan ilk Türk filmi olmuştu (1934).

30 OCAK: Hintli lider Mahatma Gandhi, Yeni Delhi'de dini bir ayin sırasında uğradığı silahlı saldırıda öldürüldü. Gandhi'nin naaşı yakıldı ve külleri Yamuna Nehri'ne atıldı (1948).

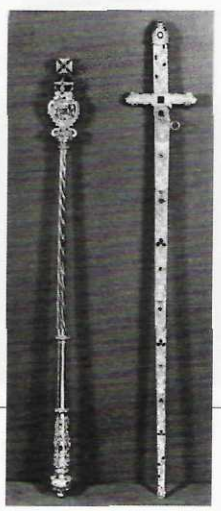
31 OCAK: TRT ilk televizyon yayınını gerçekleştirdi. İki buçuk saat süren bu yayında, 'Başlarken' konuşmasını, TV Daire Başkanı Mahmut Tali Öngören yapmış; 'Devrim Tarihi' programını ise Prof. Dr. Afet İnan sunmuştu (1968).

Kızıl Ordu'nun Almanya ve Polonya içlerine ilerleyişi sürerken, Mareşal Zukov'un birlikleri, 27 Ocak'ta, Auschwitz'deki Alman toplama kampına girdi (1945).

Güney Afrika Pretoria'da, 26 Ocak'ta, 3. 106 karat değerindeki dünyanın en büyük elması bulundu. 'Cullinan' adı verilen elmas 9 parçaya bölünürken, elmastan elde edilen 'Afrika'nın Büyük Yıldızı' adlı 530.2 karatlık, 74 yüzlü dünyanın en büyük pırlantası, Büyük Britanya tacına yerleştirildi (1905).

İstanbul'da, 1869'da kurulan ve sonraki yıllarda açılan yeni hatlarla büyüyen 'Dersaadet Tramvay Şirketi', 1 Ocak'ta tüm tesislerini hükümete devretti. Fotoğrafta, tramvayların millileştirilmesiyle nedeniyle yapılan tören görülüyor (1939).

Samuel F. B. Morse'un geliştirdiği 'Mors Kodu', 6 Ocak'ta kamuoyuna sunuldu. Daha sonraki yıllarda 'Mors Alfabesi' adını alacak olan bu sistemde, harfleri ve rakamları, çeşitli çizgiler ve noktalar temsil ediyordu (1938).

Rusya'da ilk halk meclisini toplayan ve Opriçnina soylularına karşı büyük bir baskı rejimi başlatan IV. Ivan (Korkunç İvan), 16 Ocak'ta tahta geçti. IV. Ivan, 1554'teki Astrahan fethinden sonra Rusya'ya doğu yönünde genişleme imkanı sağlamıştı (1547).

Adalet Partisi içinde örgütlenerek merkez sağ partiler içinde yer almayı tercih eden İslamcı siyasal akım, 26 Ocak'ta, Necmettin Erbakan ve 17 arkadaşı tarafından kurulan Milli Nizam Partisi'yle, yeni bir siyasal güç olarak ortaya çıktı (1970).

1 Ocak'ta yapılan 'Uluslararası Futbol Birliği' toplantısında, 'penaltı' kural kitabına girdi; '18' içindeki kural dışı hareketlerin, kaleye 11 metreden yapılacak vuruşa neden olacağı kararlaştırıldı (1891).

ABD Başkanı Johnson'ın eski Başbakan İsmet İnönü'ye yazdığı ve Kıbrıs'a yapılacak bir çıkarmayı önlediği ileri sürülen mektup ile İnönü'nün cevap mektubu, 15 Ocak'ta resmen açıklandı. İki gün önce mektubu yayımlayan Hürriyet gazetesi ise savcılıkça toplatıldı (1966).

HADİSELER YARATAN MEKTUBUN TAM METNİNİ AÇIKLIYORUZ:
Hürriyet
İŞTE
JOHNSON'UN MEKTUBU
Herkesin merak ettiği mektubu elde edip açıklamak bir gazetecilik görevidir

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

Ertuğrul vapuru

İngiltere'nin Newcastle şehri tersanesinde inşa edilmek üzere siparişi verilmiş olan Ertuğrul vapuru denize indirildi. Vapurun denize indirilişi fevkalade bir merasimle gerçekleşti. Merasime Osmanlı Devleti'nin Londra sefiri Musurus Paşa, sefaret memurları, İngiltere Bahriye Nezareti memurları ile bir çok davetli katıldı. Musurus Paşa'nın ve tersane yetkililerinin mutat konuşmalarından sonra davetlilere yemek verildi ve gemi ziyaretçiler tarafından gezildi.
(İkdam, 1 Ocak 1904)

Yılbaşı

Dünün yılbaşı olması münasebetiyle Santa Marya Kilisesi'nde bir ayini ruhani gerçekleştirildi. Ayinde Avusturya sefiri ve sefaret mensupları resmi elbiselerini giymiş oldukları halde hazır bulundular.
(İkdam, 2 Ocak 1904)

Osmanlı devleti ve Küba

Küba hükümeti tarafından bir konsolosluk kuruluncaya kadar, Osmanlı devletinde bulunan Kübalılara ait işlere Amerikan konsolosluğu tarafından bakılacağı Amerikan sefaretince Osmanlı Hükümeti'ne duyurulmuştu. Konuyla ilgili olarak Osmanlı Hükümeti aldığı bir kararla Amerika'nın Kübalılar üzerindeki himayesini tanıdı.
(İkdam, 7 Ocak 1904)

Aşk intiharı

Babası Beyoğlu'ndaki Rusya sefaretinde tercüman olarak çalışan Leon Bey, Hermin isimli bir kadını seviyordu ve evlenmeye karar vermişlerdi. Fakat anne ve babası bu izdivaca razı olmadılar. Bunun üzerine Leon Bey Beyoğlu'ndaki evinde kendisini tabancayla vurmak suretiyle intihar etti.
(İkdam, 13 Ocak 1904)

75 YIL ÖNCE

Şair-i Azam mebus oldu

Behiç Bey'den boşalan İstanbul mebusluğu seçimi dün Darülfünun konferans salonunda yapıldı. Şair-i Azam Abdülhak Hamit Bey 1564 rey alarak mebusluğa seçildi. Seçimde hazır bulunan ve büyük alkış alan Abdülhak Hamit Bey seçilmesi üzerine şunları söyledi: "Halkın teveccühünü kazanmış olmayı kendim için en büyük mükafat addediyorum".
(Cumhuriyet, 12 Ocak 1929)

İstanbul'un yönetimi

İstanbul vilayeti ile belediyenin birleştirilmeleri konusunda kesin bir karar alınmıştır. Vali Vekili ve Belediye Başkanı Muhittin Bey'in Ankara'ya davet edilmesi bu konu ile ilgilidir. Birleşme gerçekleştiğinde Düyun-ı Umumiye binası bu iki daireye verilecektir.
(Cumhuriyet, 14 Ocak 1929)

Mustafa Necati Bey öldü

Türk inkılabının ve Milli Mücadele tarihinin baştan sona kadar dürüst ve namuslu şahsiyeti Maarif Vekili Mustafa Necati Bey hayatını kaybetti. Mustafa Necati Bey'in ölüm haberi dün öğleden sonra şehrimizde duyulunca halk arasında büyük bir üzüntü yaşandı.
(Cumhuriyet, 2 Ocak 1929)

Soğuk hava

Soğuk ve lodos olarak devam eden hava dün sabaha karşı şiddetli kar tipisine çevrilmiştir. İstanbul'da bir çok semt karlar altındadır. Çamlıca'nın arka tarafı ile Dudullu ve Alemdağ cihetlerine serseri kurt ve domuz sürüleri inmiştir. Rasathaneye göre hava sıcaklığı daha da düşecek ve kar şiddetini arttıracaktır.
(Cumhuriyet, 22 Ocak 1929)

Tatavla'da yangın

Tatavla'da çıkan yangın 500 evin yanmasına sebep oldu. Yangın evvelki gece 22.10'da Tatavla Hacı Ahmet mahallesinde Demirci Aleko ve Bakkal Yani'nin evinde çıktı. İtfaiyenin idaresizliği, susuzluk gibi sebepler zayiatın büyümesine sebep oldu.
(Cumhuriyet, 23 Ocak 1929)

50 YIL ÖNCE

HEKİM ÜCRETLERİ

Hekim Haklarını Koruma Derneği Kongresi'nde söz alan konuşmacılar, hekim muayene ücretlerinin 50 kuruşa kadar düştüğünden şikayet ederek, bunun önlenmesi için asgari hekim ücretlerinin tespit edilmesi gerektiğini söyledi.
(9 Ocak 1954)

SANATÇILARA YASAKLAR

İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, Şehir Tiyatrosu Müdürlüğü'ne bir yazı göndererek, kadrodaki sanatçıların film çevirmelerini ve dublaj yapmalarını yasakladı.
(9 Ocak 1954)

BAYAR AMERİKA'DA

ABD'yi ziyaret eden Cumhurbaşkanı Celal Bayar, ABD Başkanı Eisennower tarafından Beyaz Saray'da kabul edildi. Gece verilen ziyafette Bayar'a, ABD'nin en yüksek Liyakat Madalyası verildi. Eisenhower, "Hür dünyanın en çetin savunucularından biri olan Türk milletini selamlıyoruz" dedi.
(29 Ocak 1954)

BÜYÜKELÇİ KRİZİ

Mısır hükümetinin, Türkiye'nin Kahire Büyükelçisi Fuat Hulusi Togay'ın sınır dışı etmesi, yurtta büyük tepkilere yol açtı. Mısır Hükümeti, karara neden olarak, Togay'ın bir açılışta, Mısır Başbakan Yardımcısı Cemal Abdnnâsır'ın elini sıkmamasını gösterdi.
(4 Ocak 1954)

'UCUZLUK KRALI'

İsviçreli 'ucuzluk kralı' Duttweiler, Ekonomi Bakanlığı'nın davetlisi olarak İstanbul'a geldi. Migros mağazalarının kurucusu olan Duttweiler, satış mağazaları ve depolar kurularak, seyyar arabalarla halka gıda maddeleri götürüldüğü takdirde, dükkan sahipleriyle rekabet edilebileceğini söyledi.
(17 Ocak 1954)

25 YIL ÖNCE

TREN KAZASI

Anadolu Ekspresi ile Boğaziçi Ekspresi, Ankara yakınlarındaki Esenkent İstasyonu'nda çarpıştı. Çarpışma sırasında, aralarında Devlet Tiyatrosu sanatçılarının da bulunduğu 19 kişi yaşamını yitirdi; 124 kişi yaralandı.
(5 Ocak 1979)

DÖVİZ ÖDEMELERİ

Maliye Bakanlığı, Türkiye'de çalışan yabancı şarkıcı ve futbolculara ücret karşılığı döviz ödenmesiyle ilgili olarak soruşturma başlattı. Maliye, yabancı şarkıcı ve futbolcuların paralarını döviz olarak aldıklarını söylemeleri üzerine harekete geçti.
(12 Ocak 1979)

AP'NİN ÖNERGESİ

Millet Meclisi Genel Kurulu'nda, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel ve 82 arkadaşının, Kahramanmaraş olaylarıyla ilgili olarak hükümet hakkında verdiği gensoru önergesinin gündeme alınması reddedildi.
(4 Ocak 1979)

ŞAH ÜLKESİNİ TERK ETTİ

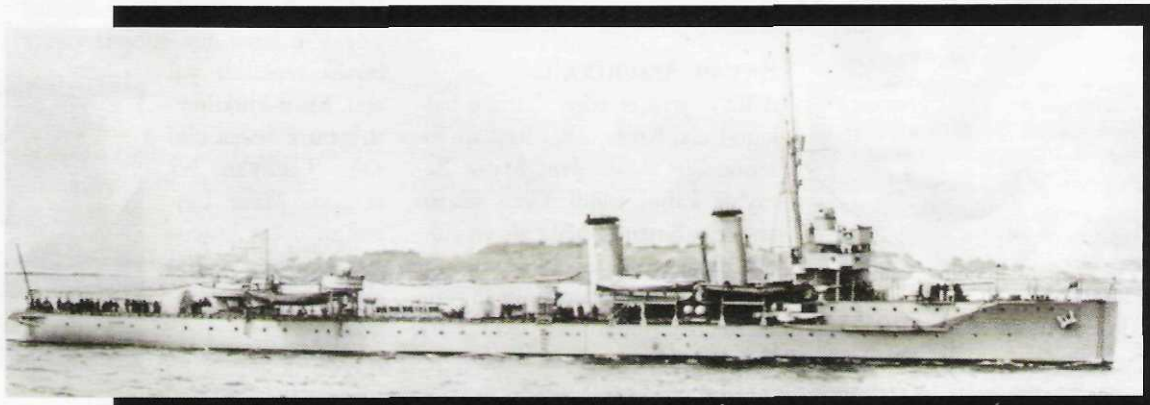

İran halkının aylardır sürdürdüğü mücadele sonucu, İran Şahı Rıza Pehlevi ülkesini gizlice terk ederek Mısır'ın Assuan şehrine gitti. Burada Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat tarafından karşılanan Şah Rıza Pehlevi'nin gidişinden sonra, İran'da olayların ne şekilde gelişeceği dünya kamuoyu tarafından merak ediliyor.
(10 Ocak 1979)

295 BİN YENİ MEMUR

Devlet Bakanı Faruk Sükan, MC Hükümeti döneminde KİT'lere ve devlet dairelerine 295 bin yeni memur atandığını açıkladı. Sükan, bu rakamın partizanlığın boyutlarını kanıtladığını iddia etti.
(10 Ocak 1979)

merakediyorum@googlegroups.com

Ege kıyılarında milli mücadele

Helle kruvazörü nasıl püskürtüldü?

Kurtuluş Savaşı'nda, denizciler Ege'de de Yunan gemilerine karşı mücadele ettiler. Fethiye'de kurulan deniz grubu, hem Anadolu'ya silah götürme işini üstlendi, hem de Yunan zırhlılarına karşı Ege kıyılarını korudu.

KANSU ŞARMAN

Milli mücadele yılları boyunca Ege'de Türk kıyılarını kontrol altında tutan Helle kruvazörü, 1920 Ekim'inde İstanbul Boğazı'nda (üstte). Fethiye Deniz Grubu Komutanı Binbaşı Necip Bey (sağda).

Yunan donanması, özellikle 1920'den itibaren Ege kıyılarını sıkı bir denetim altına almıştı. Ege'nin kıyı kasabaları, savunmasız olduklarından, Yunan savaş gemilerinin serbestçe hareketlerine karşı koyamıyorlardı.

Yunan deniz gücü, Anadolu kıyılarında bulunan küçük-büyük, hiçbir geminin hareketine izin vermiyordu. Ankara Hükümeti, bu nedenle Karadeniz'de olduğu gibi Ege'de de deniz üssü kurulması kararına vardı. Ve bunun için en uygun yer olarak Fethiye Limanı seçildi.

16 Mart 1921'de 'Fethiye Deniz Grubu' adında bir üs kurularak Binbaşı Necip Bey komutasına verildi. 1922 yılının ilk aylarına gelindiğinde, Fethiye Bahriye İhtiyat Grubu adını alan birlik, 16 subay 250 erden oluşuyordu ve emrinde Köçek, Bodrum, İzmir, Murat Reis, Doğan, Zeybek ve Sakarya yelkenlileri ile Marmaris teknesi bulunuyordu.

Fethiye Deniz Grubu'na, Kuşadası'dan Antalya'ya kadar olan kıyıların gözetlenmesi, Ege'deki adalardan bilgi toplanması, TBMM karşısında çetecilik yapan gruplarla mücadele edilmesi ve kıyı kasabaları arasında silah sevkıyatının gerçekleştirilmesi görevleri verilmişti.

Ancak Yunan donanması, Fethiye grubunun oluşturulması üzerine harekete geçerek kıyılardaki kontrolünü daha da sıkılaştırdı.

Yunanlıların Fethiye'ye

bir baskın düzenleyeceklerinin haber alınması üzerine, Ankara Hükümeti'nce kasabanın savunması için bir miktar silah gönderilmesi kararlaştırıldı.

25 Nisan 1922 günü İstanbul'dan kalkan İtalyan bandıralı *Bokovina vapuru* ile iki adet 57 mm'lik, bir adet de 37 mm'lik gemi topu; cephanesiyle birlikte Fethiye'ye gönderildi. *5 Haziran 1922'de* üç top, limanın hakim noktalarına yerleştirildi.

23 Temmuz günü, gözetleme yerinde bulunan Türk askerleri büyük bir Yunan savaş gemisinin limana gelmekte olduğunu gördüler. Gerçekten de *Helle* adlı üç bin tonluk dört bacalı Yunan kruvazörü Meğri körfezine girmekteydi.

Helle kruvazörü, Fethiye kıyısına top yerleştirildiği bilgisini almadığı için ağır ağır limana girdi. İki adet 150 mm'lik, altı adet 105 mm'lik, dört adet de 37 mm'lik topu bulunuyordu. Helle'nin asıl amacı, Fethiye grubu emrindeki Marmaris teknesine el koymaktı.

Helle'nin limana girerken rastladığı kayıkları denetlemeye başlaması üzerine Deniz Yüzbaşı İhsan Bey komutasındaki Türk bataryaları silah başına geçerek Helle'nin menzile girmesini beklemeye koyuldular.

Helle kruvazörü bir süre sonra Marmaris teknesini görerek kıyıya yaklaşmaya başladı. Kruvazör, Fethiye liman boğazından girdiği sırada karşı ateş beklenmediği için geminin büyük toplarını örten tenteler henüz serili durumdaydı. Ayrıca personelinin büyük çoğunluğu da dinlenme halindeydi.

Tam bu sırada Türk bataryaları ateşe başladı. Türk topları on atış yaptıktan sonra, Helle kruvazöründen de 105 mm'lik toplarla ateş açıldı.

Yunan gemicileri baskına karşı önlem almadıkları için büyük bir panik yaşadılar. Türk bataryasının ilk birkaç dakikada attığı on mermiye karşı, Helle gemisi sadece orta büyüklükteki toplarını ateşleyebildi. Çünkü tenteleri açmaya vakit kalmamıştı.

20 dakika ardı ardına atışlarını sürdüren Türk bataryası, attığı 40 mermiden 7 tanesini Helle kruvazörüne isabet ettirmeyi başardı. Bunun üzerine ateş menzilinden hızla uzaklaşmak isteyen Yunan kruvazörü, hemen tornistan ederek Ege Denizi'ne yöneldi.

Olaydan iki gün sonra Rodos'tan alınan bilgilere göre, Türk bataryasının atışıyla Helle kruvazöründe, gemi komutanı dahil, 8 kişi yaralanmış, dümen makinesi ve kıç güvertesi yara almıştı.

Bu saldırının ardından Fethiye Limanı'na başka bir saldırı olmadı. Birkaç ay sonra, 9 Eylül 1922'de İzmir'in geri alınmasından sonra Batı Cephesi Komutanlığı, Fethiye Bahriye Grubu'nu İzmir'e nakletti.

27 Eylül 1922 günü, 9 subay, 141 er, 109 tüfek ve 3 makineli tüfek ile İzmir'e gelen grup, İzmir Bahriye Komutanlığı adı ile çalışmalarını sürdürdü. ■

Kurtuluş Savaşı'nda Türk sularındaki Yunan gemileri

- Kılkış ve Lemnos zırhlıları (Karadeniz'de)
- Averoff kruvazörü (Ege, Marmara ve Karadeniz'de)
- Helle hafif kruvazörü (Ege'de)
- Panther, Hierax, Leon, Keravnos, Nea Genea ve Aetos *(sağda)* destroyerleri (Ege ve Marmara'da)
- Thyella, Spendoni, Lonchi, Aspis, Nafkratousa, Niki, Velos muhripleri (Karadeniz ve Marmara'da)

Fethiye'nin 1920'lerde çekilmiş bir fotoğrafı (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

On soruda Osmanlı'da ticaret

Araştırmalar, bir çok Türk kökenli tüccarın Venedik'ten Rusya'ya uzanan coğrafyada, önemli ticarî faaliyetlerinde bulunduğunu; gayrimüslimlerin 18. Yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra Osmanlı ticaret yaşamında etkin hale geldiğini ortaya koyuyor.

ERHAN AFYONCU

1. Türkler ticaret yaparlar mıydı?
2. Osmanlı ekonomik zihniyeti nedir?
3. Osmanlı kitaplarda ticareti kötülemiş miydi?
4. Venedik'teki 'Türk Ticaret Merkezi' nasıl kuruldu?
5. Kapitülasyonlar tek taraflı mıydı?
6. Osmanlı'da ihracı yasak mallar hangileriydi?
7. Avrupalılar, nasıl sanayi casusluğu yaptılar?
8. Avrupalı tüccarların statüsü nasıldı?
9. Avusturya iç ticareti nasıl çökertildi?
10. Osmanlı'da ticaret mahalleleri nerelerdi?

1 Türkler ticaret yaparlar mıydı?

Eksik ve eski bilgilerimizle sık tekrarladığımız hususlardan birisi, Türklerin ticaretle uğraşmadığıdır. Bazı teorik ahlak kitaplarında ticaretin kötülenmesinden hareketle Osmanlılar döneminde Türklerin ticaretle uğraşmadığı, bu sahanın gayrimüslim Osmanlı tebaasının elinde bulunduğu devamlı olarak yazılır, çizilir. Ancak, Osmanlı ve Avrupa arşivlerine dayanılarak yapılan araştırmalar, birden fazla gemiye sahip 'hoca' adı verilen bir çok Türk kökenli tüccarın Venedik'ten Hindistan'a, Rusya'dan Avusturya'ya, büyük ticaret faaliyetlerinde bulunduğunu ortaya çıkarmıştır.

Bütün bunlar, Türklerin ticaretten anlamadığı, bu işin sadece gayrimüslimlere bırakıldığı gibi yanlış ve yaygın bir kanaatin terk edilmesi gerektiğini açıkça gösteriyor. Osmanlı tebaası olan gayrimüslimlerin ticarette üstünlüğü ele geçirmeleri, XVIII. Yüzyıl'ın ikinci yarısından iti-

17. Yüzyıl İstanbul'unda bir halk pazarı (sağ üstte). **1612 yılında Hollanda'ya verilen ilk kapitülasyon fermanının baş kısmı** (sağda).

baren Avrupalı devletlerin, Osmanlı ticaretinde hakim bir unsur hâline gelmesiyle olmuştur.

2 Osmanlı ekonomik zihniyeti nedir?

Halil İnalcık, Osmanlı ekonomik zihniyetinin Ortadoğu'daki devlet ve toplum anlayışıyla yakından bağlantılı olduğunu belirtir. Buna göre, devletin ana amacı, yönetenlerin gücünü pekiştirmek ve genişletmektir. Bunu sağlamanın yolu da zengin gelir kaynaklarına sahip olmaktı. Zengin gelir kaynakları da, üretici sınıfı refaha kavuşturan şartların sağlanmasıyla oluşabilirdi. Bu yüzden devletin asli görevi bu şartları oluşturmak ve ayakta tutmaktı.

Osmanlı idarecileri ticari merkezler ve yollar geliştirmeye; halkı da tarım sahalarını genişletmeye ve ticaret hacmini artırmaya teşvik etmekteydiler. Nitekim Osmanlılar, izledikleri siyasetle Bursa, Edirne ve İstanbul'u, yani üç Osmanlı başkentini de önemli birer ticaret merkezi haline getirmişlerdi. Devletin temel ekonomik işlevi buydu; ancak her zaman devletin mali ve siyasi çıkarları ön plandaydı.

3 Osmanlı kitaplarda ticareti kötülemiş miydi?

Osmanlı döneminde, bazı teorik kitaplarda ticaret, yapılacak en son meslek olarak gösterilir. Ancak bu genel bir kanaat değildir. Bir çok kitapta da bunun aksine, tüccarlığın Hazreti Peygamber'in mesleği olması dolayısıyla en şerefli meslek olduğu zikredilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyet gösteren her esnaf birliğinin bir piri vardı. Hazreti İdris terzilerin, Hazreti Yusuf saatçilerin, Hazreti Davud demirci ve zırhçıların, Hazreti Adem çiftçilerin, Hazreti Muhammed ise tüccarların piri sayılırdı.

17. Yüzyıl İstanbul'unda, çeşitli mallar satan iki dükkân (solda).

II. Mahmud döneminde bir Avrupa tüccarına verilen berat (üstte).

4 Venedik'teki 'Türk Ticaret Merkezi' nasıl kuruldu?

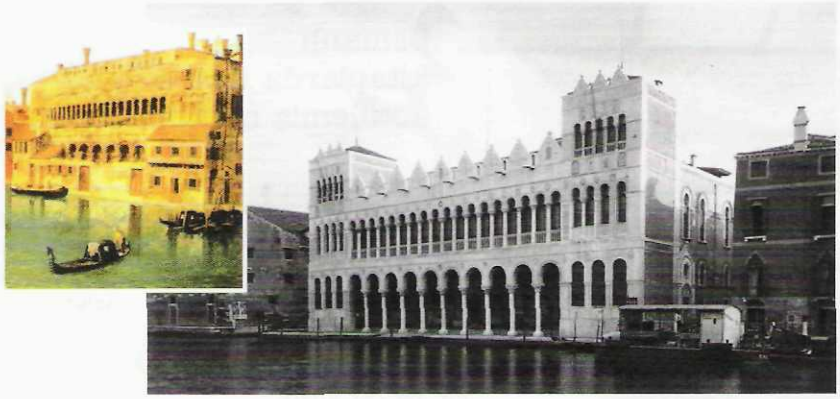
Osmanlı devleti ilk dönemlerinden itibaren Venedik ile ticari ilişkilere girmiş, Çelebi Mehmet zamanında yapılan ticaret anlaşmasıyla, Venedik'te ticaret yapma hakkını kazanmıştı. Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Savaşı'nın ardından 1573 yılında Osmanlılarla Venedikliler arasında imzalanan antlaşma ile güvenlik tam olarak sağlanınca Venedik, Türk tüccarla-

Çelebi Mehmet (solda).

Osmanlılar, Bursa, Edirne ve İstanbul'u önemli birer ticaret merkezi hâline getirmişlerdi (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Venedik'teki 'Fondaco dei Turchi' sarayının günümüzdeki ve 17. Yüzyıl'daki görüntüsü (en üstte). **17. Yüzyıl'da, Venedik'teki 'Canal Grande'** (üstte).

rının istilasına uğradı. Zaman zaman "Türk tüccarlarına iyi davranılması" yönünde ihtarlar alan Venedikliler, şehirlerinde bulunan Türk tüccarlarını bir merkezde toplamak istediler.

11 Mart 1621 tarihli Venedik Senatosu kararıyla, Canal Grande kıyısında bulunan saray, Venedik'e ticaret için gelmiş olan Türk tüccarları ile Venedik'te devamlı surette kalarak ticaret yapan Osmanlılara tahsis edildi. Bu saray 'Fondaco dei Turchi', yani 'Türk Ticaret Merkezi' diye anıldı.

Venedikli idareciler, 120 kişinin ikametine elverişli olan bu sarayda, Müslüman yaşantısına uygun düzenlemeler yapmışlardı. Saray, sadece Osmanlı tebaası olan Müslüman tüccarlara tahsis edilmişti.

Türk tüccarları, Fondaco dei Turchi'de 1838'e kadar, 217 yıl kaldılar. Ancak burası zamanla yıprandı ve Venedik'in maddi imkânsızlıklarından dolayı da bir türlü tamir ettirilemedi. 19. Yüzyıl'ın başlarında sarayda sadece bir Türk tüccarı kalıyordu ve Venedik Cumhuriyeti 1797'de tarihe karıştığı için, daha önce yapılan antlaşmalar da geçersiz hâle gelmişti. Binanın yeni sahibi olan Busetto Petich, sarayda kalan son tüccar Sadreddin Efendi'yi mahkeme yoluyla binadan çıkardı. Fondaco dei Turchi de tütün deposu oldu. Bir süre sonra bu tarihi sarayın tütün deposu olarak kullanılmasını istemeyen Venedik Belediyesi, sarayı satın alarak bir müzeye dönüştürdü.

Osmanlı dokumacılığından bir örnek: 16. Yüzyıl'ın ikinci yarısına ait bir kollu kaftan kumaşı detayı (sağ üstte). **16. Yüzyıl'da Venedik şehrinin perspektif görünümü** (sağda).

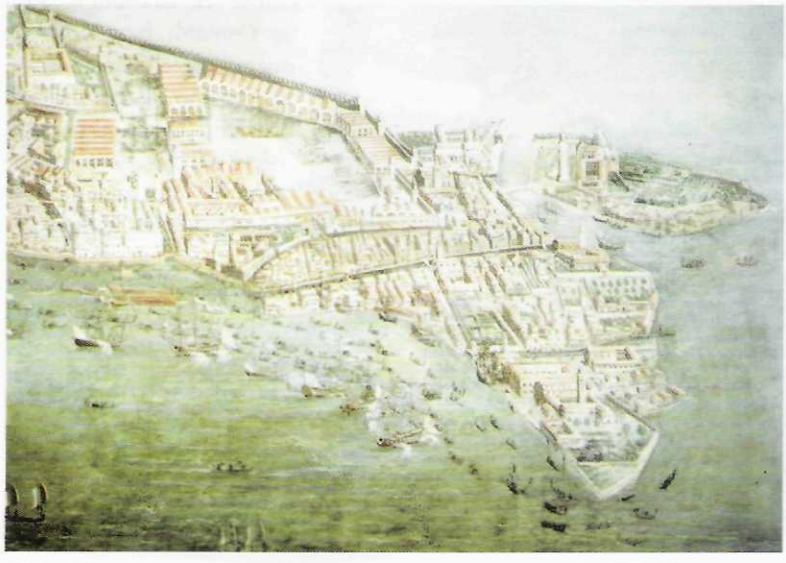
5 Kapitülasyonlar tek taraflı mıydı?

Osmanlı İmparatorluğu, gerek maddi menfaatler, gerekse de siyasi çıkarlar için çeşitli ülkelere kapitülasyon adı verilen, ticari imtiyazlar vermişti.

Ancak bu ahitnâmeler, iki taraf arasında yapılmış bir antlaşma statüsünde değildi; tek taraflıydı. Osmanlı padişahının yabancılara bir inayetiydi.

Bu tür ticari imtiyazlar, ancak 1718'de, Avusturya ile yapılan Pasarofça Antlaşması'ndan sonra iki taraflı hale gelmişti.

Ayrıca Avrupalılarla yapılan ticaret antlaşmaları tek taraflı işlememiş; ve yabancı tüccarların Osmanlı topraklarında imtiyazlı olarak faaliyette bulunmalarına karşılık, Türk tüccarlar da Venedik'te, Avusturya'da ve daha bir çok Avrupa ülkesinde uzun yıllar ticaret yapmışlardır.

Kapitülasyonlardan faydalanarak İzmir'e yerleşip ticaret yapan Hollandalı tüccar Van Lennep ve ailesi (solda).

6 Osmanlı'da ihracı yasak mallar hangileriydi?

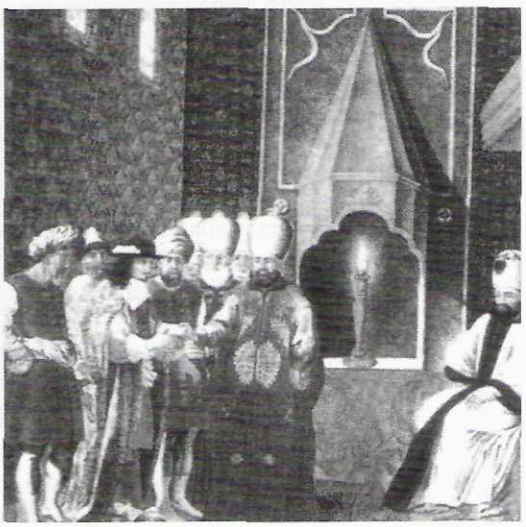
Osmanlı İmparatorluğu'nda silah, barut, kurşun, zift, kükürt, at, öküz, keçi ve koyun derisi, meşin, balmumu, don yağı, pamuk, pamuk ipliği, kereste, yelken bezi ve hububatın serbestçe yurtdışına satılması yasaktı. Bu maddelerin ihraç edilebilmesi için Divân-ı Hümâyun'dan izin alınması gerekliydi. Bu ihracat yasağı, hem Avrupalılar, hem de İran için geçerliydi. İran'a özellikle silah, at, gümüş, kalay ve bakırın satılması yasaktı.

Bu ihracat yasakları daha ziyade, imparatorluğun müdafaası ile ilgili maddeler için geçerliydi. Ayrıca halkın temel yiyecek maddesi olan buğday da, sıkıntı çekilmemesi için yabancılara satılmazdı. Hububat ve diğer yiyecek maddelerinin serbestçe ihraç edilmesi hâlinde, ülkede bu malların azalacağından ve fiyatların yükseleceğinden korkuluyordu. Yine pamuk ve boya maddeleri gibi Osmanlı sanayiinde kullanılan maddelerin ihracı da üreticilerin sıkıntı çekmemesi için yasaklanmıştı.

Bu yasaklara karşılık, Avrupalıların bu maddelere duyduğu ihtiyaç, XVI. Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren kaçakçılık faaliyetlerine sebep oldu. Bu gizli alışveriş, bölgedeki üreticileri de, Avrupalı tüccarlara mallarını iç piyasanın üzerinde bir fiyatla sattıkları için memnun ediyordu. Kaçakçılık, Osmanlı topraklarında mal arzının daralmasına ve fiyatların yükselmesine sebep oldu.

7 Avrupalılar, nasıl sanayi casusluğu yaptılar?

Osmanlı İmparatorluğu yalnız askerî sahada değil, o devrin imalat sektöründe de söz sahibiydi. Osmanlı döneminde dokuma, dericilik ve bunlarla bağlantılı olarak boyacılık oldukça gelişmişti. Bursa'da dokunan

Osmanlı ticaret yaşamının önemli merkezlerinden biri olan Kapalıçarşı, Ortaçağ'dan kalma bir meslekler müzesi gibiydi (sol üstte ve solda). Avrupalı bir tüccar, padişahın huzurunda (üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Levni'nin çizgileriyle, 16. Yüzyıl'da Osmanlı Sarayı'nı ziyaret eden Avrupalılar (sağda). **1885'te, Bursa çarşısında esnaflar** (en sağda). **19. Yüzyıl İstanbul'unda bir kunduracı dükkanı** (sağ sayfada) **ve ev eşyaları satan bir dükkan** (sağ sayfada, altta). **Sultan Abdülmecid döneminde çıkarılan Mecidiye serisi paralar** (sağ sayfada).

kumaşlar, Çin'den Mısır'a, İran'dan İsveç'e kadar her yerde aranan ürünlerdi.

XVI. Yüzyıl sonlarında, III. Murat zamanında, Osmanlı İmparatorluğu'na İngiltere tarafından elçi olarak gönderilen W. Harborne'nın sanayi casusluğu görevi de verilmişti. İngiliz elçisine, kumaşları maviye boyamakta kullanılan çivit otunun tohumunun İngiltere'ye getirilmesi, Türklerin kumaşlarını boyadıkları boyanın nasıl hazırlandığının öğrenilmesi, boyacılıkta kullanılan otların tespit edilmesi ve boyacılık sanatının öğrenilmesi görevleri de verilmişti.

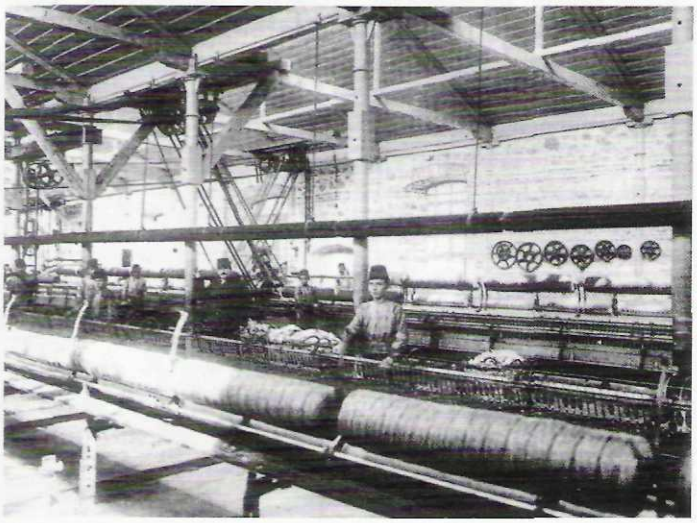
Osmanlı kumaş boyaları ile Fransızlar da ilgilenmiş, hatta XVIII. Yüzyıl ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'ndan işçi götürerek ülkelerinde bir fabrika kurmuşlardı. Fransızların XVIII. Yüzyıl ortalarında ilgilendikleri bir diğer üretim alanı da Osmanlı kumaşlarıydı. Fransız yönetimine sunulan bir raporda, Osmanlı kumaşları ve üretildikleri yerler hakkında uzun uzun bilgi verilmekte, altın ve gümüş işlemeli kumaşların nasıl dokunduğu ve tellerin nasıl çekildiği anlatılmaktaydı.

Kadı

Sultan III. Murat (sağda). **19. Yüzyıl'da, Hereke'de bir dokuma fabrikası** (en sağda).

Avrupalı tüccarların statüsü nasıldı?

İmparatorluğa gelen yabancı tüccarların can ve mal emniyeti sağlanır, mal alıp satabilmeleri için seyahat serbestisi verilirdi. Bu tüccarlara XVIII. Yüzyıl'dan itibaren 'müstemin' denilmiştir. Osmanlı topraklarında veya kara sularında, eşkıya ve korsanların saldırısı sonucu malını kaybeden tüccarın zararı devlet tarafından karşılanırdı.

Osmanlı ülkesinde ölen bir yabancı tüccarın yanında bulunan mallarının, mirasçılarına intikal etmesi için gerekenler de devlet eliyle yapılırdı. Yabancı tüccarlar ile Osmanlı tebaası arasındaki davalar, Osmanlı mahkemele-

rinde görülürdü. Ancak dava sırasında tüccarın mensup olduğu milletin tercümanının da bulunması gerekliydi. Ayrıca yabancı tüccarlar, alışverişlerini, borç ve alacak durumlarını, o yerin kadısına müracaatla mahkeme siciline işletirlerdi.

Savaş zamanlarında harbe girilen devletin tüccarlarının malları, bulundukları yerin kadısı tarafından envanteri yapılarak muhafaza altına alınırdı.

9 Avusturya iç ticareti nasıl çökertildi?

Osmanlı tüccarları Avrupa'nın her yerinde faaliyet göstermişlerdi. 1718 Pasarofça Antlaşması'ndan sonra bu antlaşmanın ticaret ile ilgili hükümlerinden istifade eden Osmanlı tüccarlarının Avusturya'ya sattığı mallar, bu ülkenin iç ticaretine büyük bir darbe vurmuştu. Avusturya'da güçlü bir tüccar sınıfının bulunmayışı, buna karşılık Osmanlı tüccarlarının daha aktif hareket etmeleri sebebiyle, XVIII. Yüzyıl'da ticaret ilişkileri Avusturya'nın aleyhine oldu. Avusturya, 1740-1780 yılları arasında tahtta bulunan Maria Theresia döneminden itibaren durumu lehine çevirmek için çok uğraştı ancak başarılı olamadı.

10 Osmanlı'da ticaret mahalleleri nerelerdi?

En önemli ticaret mahalli, şehirlerdeki bedesten veya bezzazistan diye anılan yapılardı. Şehirlerdeki ticaret bölgelerinin merkezini teşkil eden bedestenlerde bir çok dükkân bulunur, ayrıca sanayi ve ticaret grupları da bu binaların çevresindeki sokaklara kümelenirdi. Tüccarların ikameti için de bedestene yakın yerlerde hanlar bulunurdu.

Bedesten her şehirde bulunmaz, daha ziyade milletlerarası ticaretin yapıldığı yerlerde olurdu. İmparatorluktaki en önemli bedesten, Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'da yaptırılmış olan Kapalıçarşı idi.

Maria Theresia

İmparatorluğun büyük ticari merkezleri arasında, bedestenden sonra çeşitli malların satıldığı ticaret hanları da bulunurdu. Ticaret hacminin fazla büyük olmadığı şehirlerde ise alışverişler pazarlarda yapılırdı.

Kasaba, köy ve küçük şehirlerde de hafta pazarları kurulurdu. Yılda bir veya birkaç defa da belirli zamanlarda bir hafta, on gün süren ve panayır adı verilen büyük pazarlar olurdu. ■

BİBLİYOGRAFYA

- Atlan Araslı, Avrupa'da Tük İzleri, I, Ankara 2001.
- Hamit Dereli, Kraliçe Elizabet Devrinde Türkler ve İngilizler, İstanbul 1951.
- Numan Elibol, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Avusturya Ticareti, Marmara Ün. Türkiyat araştırmaları enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2003.
- Lütfi Güçer, "XVI-XVIII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Ticaret Politikası", Türk İktisat Tarihi Yıllığı, sayı: 1 (İstanbul 1987), s. 1 -128.
- Halil İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, I, 1300-1600, çev. Halil Berktay, İstanbul 2000.
- Halil İnalcık, "Osmanlı İktisat Zihniyeti ve Osmanlı Ekonomisi", Tarih Risâleleri, der. ve çev. Mustafa Özel, İstanbul 1995, s. 35-53.
- Oskar Kolling, "XVIII. Asırda Veba Salgını Devirlerinde Ticaret Münasebetleri", Ülkü, XVII/99, (Ankara 1941), s. 422.
- Halil Sahillioğlu, XVII. Yüzyılın Ortalarında Sırmakeşlik ve Altın-Gümüş İşlemeli Kumaşlarımız", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı: 16 (İstanbul), s. 48-53.

merakediyorum@googlegroups.com

İstanbul depremleri

İmparator I. Basileios zamanında, 9 Ocak 869 günü başlayan 'Büyük Deprem', artçı sarsıntılarla 40 gün 40 gece sürdü.

IŞIN DEMİRKENT

Bizans İmparatorluğu döneminde (330-1453) İstanbul ile çevresinde ve Doğu Akdeniz bölgesinde irili ufaklı birçok deprem meydana gelmiş ve bu depremler Bizanslı tarihçiler tarafından kayıtlara geçirilmiştir.

330 yılında Büyük Roma İmparatorluğu'nun yeni başkenti olan Byzantion (İstanbul), bu tarihten önce de pek çok deprem yaşamıştı. Denildiğine göre, İstanbul M. Ö. 500 ile M. S. 1890 arasındaki 2 bin 390 yıllık sürede, 584 deprem felâketiyle karşılaşmıştır.

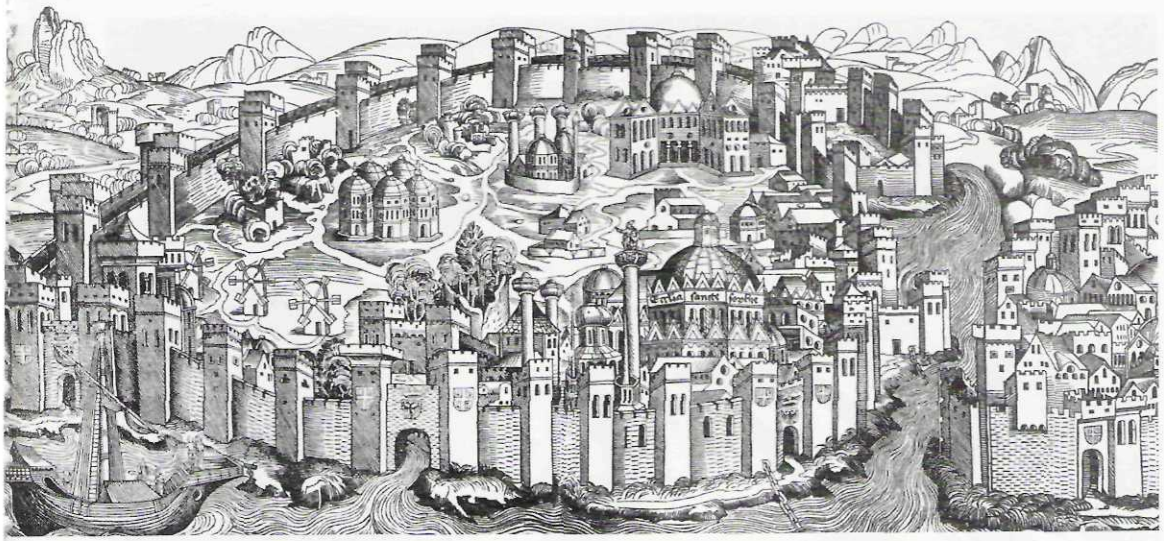
330 yılından itibaren İstanbul ve çevresinde meydana gelen ve Bizanslı yazarlar tarafından aktarılan depremlerin ilki, 342 yılına rastlar ve daha çok imparatorluğun doğusunda tahribat yapar.

Fakat İstanbul bu depremden fazla etkilenmez. Ancak 358 yılının 24 Ağustos'unda Karadeniz'in güney kıyı şeridi boyunca, Makedonya'ya kadar uzayan geniş bir bölümü içine alan ve en büyük tahribatı Kocaeli bölgesinde yaparak İzmit şehrini yok eden korkunç deprem, İstanbul'da da şiddetli bir şekilde hissedilir.

V ve VI. Yüzyıl'lar belki de İstanbul'un sayıca en çok

Eskiçağ depremlerini tasvir eden ve bugün Cenevre Sanat ve Tarih Müzesi'nde bulunan bir 19. Yüzyıl gravürü (üstte). Bizans dönemi İstanbul surlarından, restorasyon öncesi bir görüntü (sağda).

Hartmann Schedel'in 1493 tarihli İstanbul gravürü (solda). İmparator II. Theodosios'un kabartmasını taşıyan dönemin bir Bizans parası (sol altta). Bir 15. Yüzyıl Doğu Akdeniz minyatüründe 'İsa ve deprem' (altta).

deprem yaşadığı asırlar olmuştur. Tarihçiler sadece V. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinde 402, 403, 407, 412, 417 ve 423 yıllarında İstanbul'un arka arkaya sallandığını belirtirler. Ama bu depremlerin şehre ne ölçüde zarar verdiğini ayrıntılarıyla anlatmazlar. Bu sebeple, bu depremlerin orta büyüklükte sarsıntılar olduğunu düşünmek mümkündür.

Bizanslı tarihçiler genelde, depremlerin şehirlerde yol açtığı zararları anlatmışlar ve halkın bu olaylardan nasıl etkilendiğine nadiren değinmişlerdir. Ancak tarihçi Theophanes, İmparator II. Theodosios zamanında, 25 Eylül 437'de İstanbul'da yaşanan depremin halk üzerindeki etkisini de ayrıntılı şekilde hikâye etmiştir.

İstanbul halkını korku içinde bırakan ve ciddi zararlara neden olan 437 depremini, 442 ve 447 yıllarındaki depremler takip etmiştir. Özellikle 447 depremi İstanbul'da büyük yıkımlara neden olmuştur. Başkentin sınırlarını genişletmek amacıyla yapımı

413 yılından beri sürdürülen ve tam da bu sırada tamamlanmış olan yeni sur duvarlarının bir kısmı da bu depremde yıkılmıştır.

Aynı yıllarda Atilla'nın şahsında çok tehlikeli bir hal almış olan Hun tehdidi yüzünden, İstanbul halkı büyük bir korku içine düşmüş bulunuyordu. Bu sebeple yıkılan sur kesiminin yeniden inşası, bütün halkın katkısı ve olağanüstü gayreti ile iki ay gibi çok kısa zamanda tamamlanmıştı.

Üç yıl sonra, 450'de ve 468 ile 477 ve 487 yıllarında meydana gelen depremlerde de İstanbul'da büyük acılar ve zararlar yaşandı. Bu depremlerde de

'17 Ağustos Depremi' gibi...

Tarihçi A. Marcellinus tarafından tasvir edilen 358 yılının 24 Ağustos'undaki deprem, 1999'un 17 Ağustos'unda aynı bölgede yaşadığımız büyük felâketle benzerlikler taşıdığından, Marcellinus'un verdiği bilgileri aktarmakta fayda var: "*24 Ağustos gününün şafak vaktinde pırıl* pırıl açık olan gökyüzü birdenbire kapkara bulutlarla kaplandı ve güneşin ışığı kayboldu. Her yeri öylesine bir sis tabakası kapladı ki, göz gözü görmez oldu; sanki *Tanrı gökyüzünün dört köşesinden* rüzgârlarını buraya çağırmış, yıldırımlarını insanların üzerine fırlatıyordu." Daha sonra, "yeryüzünün aniden müthiş bir şekilde" sallanmaya başladığını yazar Marcellinus; *dağların inlediğini, kentin kıyıları boyunca,* toprağın parçalandığını dile getirir.

merakediyorum@googlegroups.com

Eskiçağ depremlerinden birinin tasviri (sağda). 5. Yüzyıl'da Bizans'ın korkulu rüyası haline gelen Atilla (sağ altta).

birçok kilise, ev ve bina yıkıldı, pek çok insan enkaz altında kalarak öldü, heykeller devrildi ve şehri kuşatan büyük surun iç duvarları da kısmen yıkılıp parçalandı.

VI. Yüzyıl, bir önceki asır gibi, İstanbul için tahripkâr depremlerle dolu geçti. Ekim 525'te İstanbul'un birçok semtini vuran ve artçıları 526 yılı ortalarına kadar süren, İzmit ve İznik'de büyük zarara yol açan deprem en şiddetli darbesini 20 Mayıs 526 günü Antakya'ya vurmuş ve şehri yerle bir etmişti.

Bu öylesine büyük bir felâket olmuştu ki, halk yıllarca bu acının anısını zihinlerinden silememişti. Tarihçi Malalas'ın verdiği bilgiye göre, İstanbul 432'de geniş bir alanda hissedilen bir sarsıntının arkasından Kasım 533'de yeni bir deprem yaşamış, fakat her iki sarsıntıdan da büyük zarara uğramadan kurtulmuştu. Ama 16 Ağustos 542'de meydana gelen deprem, şehirde büyük yıkıntılara ve ölümlere sebep oldu. Pek çok büyük binanın yanı sıra, Yaldızlı Kapı'nın yakınındaki sur duvarları da yıkıldı.

Ertesi yıl, 6 Eylül 543'de İstanbul yeni bir yer sarsıntısı ile sallandı. Şehirde binalar ve heykeller yıkıldı. Ancak anlaşıldığına göre, depremin merkez üssü Kyzikos (Erdek yakınında) idi; tahribat büyüktü, şehrin yarısı yıkılıp gitmişti.

546 ve 548'de yaşanan depremlerin yanı sıra İstanbul yoğun yağışlar yüzünden sel felâketleri de gördü.

15 Ağustos 554 depremi ise İstanbul'dan başka Beyrut, İskenderiye ve İstanköy adasını da vurdu. 557 yılında arka arkaya meydana gelen depremler de, şehri harabeye döndürdü. 2 Nisan ve 6 Ekim günlerindeki yer sarsıntılarını 14 Aralık günü yaşanan şiddetli bir deprem takip etti; birçok bina yerle bir oldu, birçok kilise yıkıldı ve şehir surları-

557 yılında arka arkaya gelerek İstanbul'u tahrip eden depremleri bir de veba salgını izledi (sağda; bir 14. Yüzyıl çiziminde veba).

nın bir kısmı da çöktü.

Kimi tarihçiler tarafından anlatılan görülmemiş şiddetteki süresi uzun bu deprem ile, İstanbul âdeta yerle bir olmuştu. Tarihçi Agathias bu depremi şöyle anlatmaktadır:

"Geleneksel şekilde her yıl kutlanan Brumalia Festivali sırasında gece yarısına doğru herkes yataklarında sakin uyurken felâket aniden geldi ve bütün binalar temellerine kadar sarsıldı. Şiddetli sarsıntılar âdeta bir zirveye ulaşır gibi, gitgide gücünü artırdı. Herkes uyandı, her tarafta feryatlar ve ağlamalar duyuluyordu. Herkesin dudaklarından dualar dökülüyordu. Her sarsıntının ardından yerin içinden, gök gürültüsünü andıran sesler geliyor ve bu sesler, duyulan dehşet ve korkuyu artırıyordu."

Agathias, "Bilinmeyen bir kaynaktan buhar gibi bir duman" mat bir ışıkla birlikte yükselip çevreye yayıldığını da yazar: "Halk panik içinde evlerinden sokaklara fırlamıştı; sanki dışarıda olurlarsa ölüm onlara tesir edemezmiş gibi! Özellikle liman bölgesindeki binalar yıkıldı ve çok insan öldü. Depremi müteakip çıkan veba salgını ise şehri kırıp geçirdi."

Başkent halkı daha rahat bir nefes alamadan, 7 Mayıs 558 günü yeni bir depremle sallanır. Yıkım öylesine ağır olur ki, Ayasofya'nın büyük kubbesi bile çöker. Bunu 580 ve 583 yıllarındaki yer sarsıntıları takip eder. Sonuçta, İstanbul halkı bu son iki yüzyılda yaşadığı depremlerin sebep olduğu ağır kayıplar yüzünden çok ziyana uğrar.

Bununla beraber, VII. Yüzyıl deprem açısından İstanbul için huzurlu bir devre olur. 611 yılında meydana gelen depremden sonra başkent 740 yılına kadar 129 sene, depremden uzak huzurlu bir dönem yaşar. Ancak 740 depremi hem çok şiddetli olur hem de artçı sarsıntıları bir yıldan uzun sürer. Fakat aynı yüzyılda, 742, 780, 790, 796 senelerinde meydana gelen birçok deprem hafif zararlarla atlatılır.

Bizans tarihçileri IX. Yüzyıl'ın ilk yarısı için, İstanbul ve çevresi ile ilgili hiçbir deprem haberi vermiyorlar. Böylece, 60 yılı aşkın bir süre başkent depremsiz sakin bir dönem geçirdi.

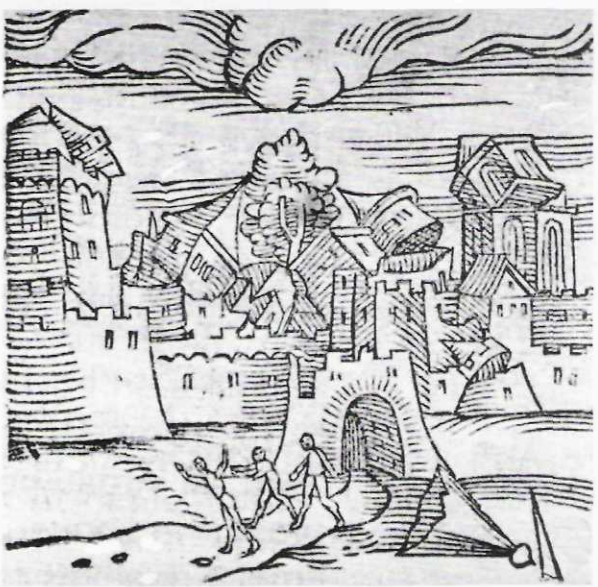
Fakat bu huzurlu devre, 860'daki şiddetli deprem ile son buldu. Bunu, 25 Mart-21 Nisan 866 arasına tarihlenen yeni bir deprem takip etti. İstanbul yaklaşık üç yıl sonra, İmparator I. Basileios zamanında, 9 Ocak 869 günü başlayan ve artçı sarsıntıları 40 gün 40 gece devam eden, tarihçilerin 'Büyük Deprem' adıyla kaydettikleri, aralarında Ayasofya, Azize Meryem ve Havariyun Kiliseleri'nin de bulunduğu çok sayıda binanın yıkımına sebep olan bir deprem felâketiyle karşılaştı.

Bir 19. Yüzyıl gravüründe, Eskiçağ depremlerinin tasviri (solda). *Eski Yunan'da*, depremleri 'yeraltı rüzgarları'nın yarattığı düşünülürdü (sol altta).

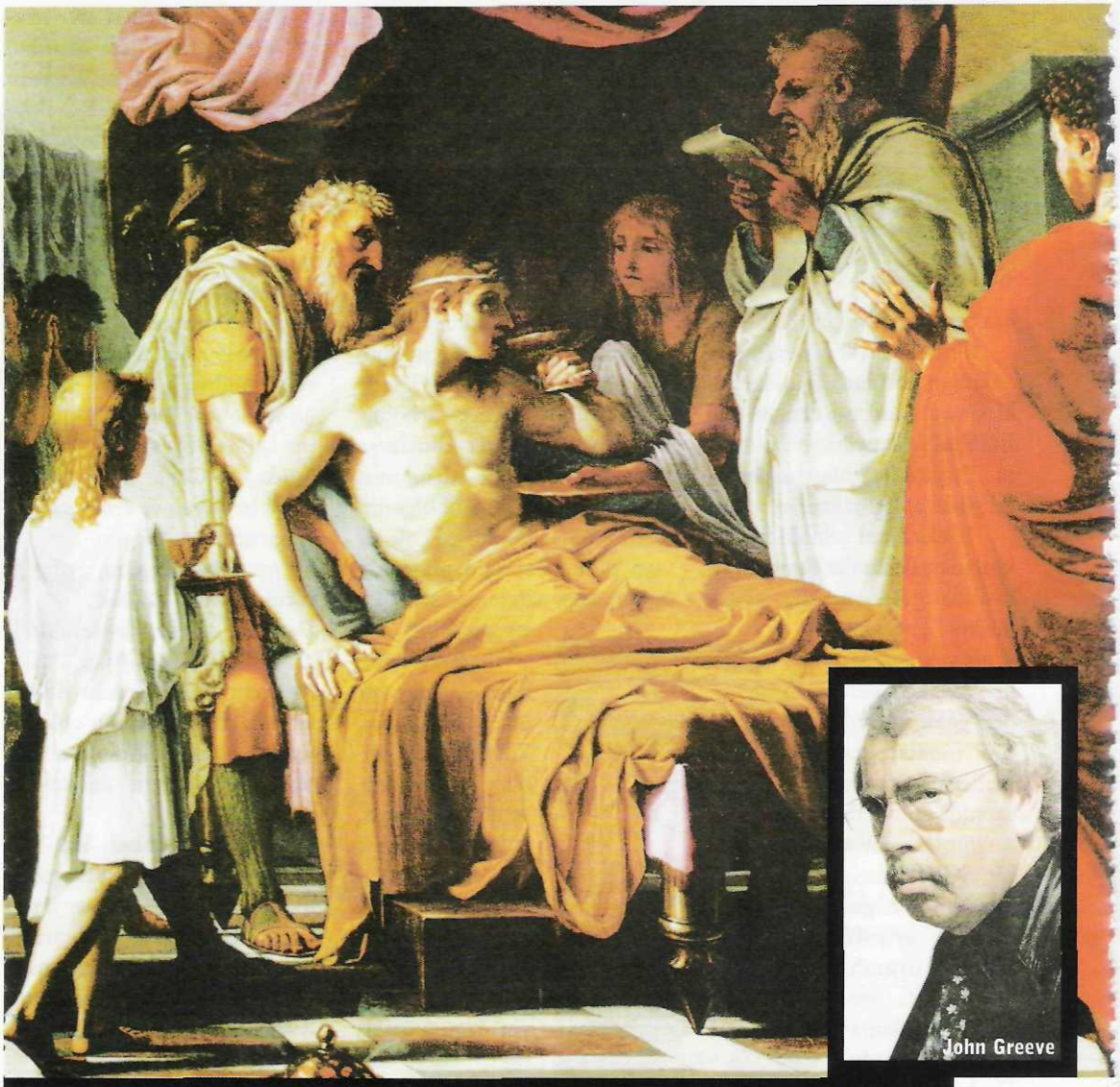

Böylece İstanbul, 860-870 arasında 10 yıl boyunca aralıklarla devam eden ve halkı korku içinde bırakan depremlerle sallanıp durdu. Bu devreyi ise yine uzunca bir süre (yaklaşık 80 yıl) depremsiz sakin bir dönem takip etti. ■

15. Yüzyıl Avrupası el yazmalarında yer alan gotik sitildeki deprem tasvirleri (üstte, altta ve sol altta).

merakediyorum@googlegroups.com

John Greeve soruşturmayı sürdürüyor

Büyük İskender nasıl öldü?

Tarihteki en büyük komutanlardan biri sayılan Büyük İskender'in bir siyasî cinayete mi yoksa 'Batı Nil Virüsü'ne mi kurban gittiği, bugün hâlâ araştırma konusu. İşin başında, Scotland Yard'dan emekli dedektif John Greeve var!..

SERHAT YALAMANOĞLU

Makedonya Kralı 'Büyük İskender'in tıpkı unvanı gibi, büyük bir düşü vardı: Tüm dünyanın hakimiyetini ele geçirmek. Ancak bu amacına ulaşamadan, henüz 33 yaşındayken öldü. Bu büyük komutanın ölüm nedeninin büründüğü sır perdesi, bugün bile kaldırılabilmiş değil.

İskender'in ölümünü aydınlatmak için yapılan araştırmalar, ortaya atılan kuramlar, henüz kesin bir sonuç verebilmiş değil.

Bununla beraber, bilim adamlarından eski polis müfettişlerine, pek çok uzman, aradan geçen 2300 yılla rağmen, bu konudaki çalışmalarını durmaksızın sürdürüyor.

Büyük İskender'in ölüm nedeniyle ilgili olarak ortaya atılan ilk tezler, onun sıtmadan öldüğünü noktasında birleşiyorlardı. Sıtma ya da diğer adıyla 'Malarya', sivrisineklerin insanlara bulaştırdığı bir hastalık.

Acaba Büyük İskender'i de öldüren illet, gerçekten sıtma mıydı? Önce o günlere geri dönüp İskender'in ölümünün kaydını düşen tarihçilerin yazdıklarına bir göz atalım.

Büyük İskender M. Ö. 323 yılında, iki hafta süren ateşli bir hastalığın ardından, Eski Mezopotamya'nın Babil kentinde öldü. Ölümü hakkında yapılan tahminler, özellikle üç olasılık üzerinde duruyordu: Zehirlenme, enfeksiyon (iltihap) ya da doğrudan cinayet.

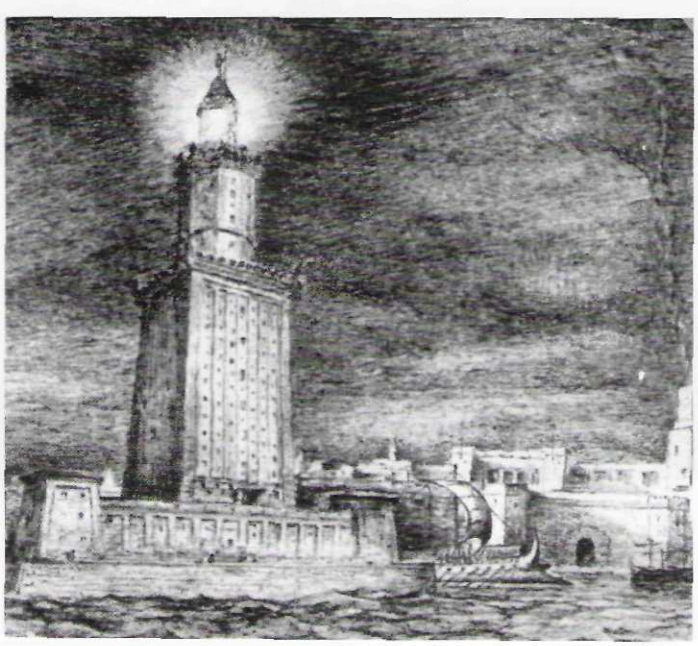

Büyük İskender'i, ölümünden 10 yıl önce, İssos Savaşı'nda tasvir eden bir fresk (üstte). **Büyük İskender'in ölümünden sonra yapılmış bir büstü** (en solda). **Rönesans sanatçılarının gözüyle Büyük İskender** (solda).

Çok az sayıda zehir ateşe yol açar. Bu tip zehirlerin çok azı İskender döneminde biliniyordu: Vücudun sıcaklık dengesini bozan salisilatlı bitkiler, terlemeye yol açan alkaloitler ve ateş hissi veren mikotoksinler.

Ancak, ne salisilatlı bitkiler, ne mikotoksinler, ne de arsenik -Plutarkhos, hocası Aristoteles'in İskender'i zehirlemek için arsenik ele geçirdiğini yazar- İskender'in ölümünün gerçek nedeni olamaz. Çünkü bunların hiç biri, tarihî kayıtlara geçen yüksek ve uzun süreli ateşe yol açmaz.

İskender'in ölümü ilkbaharın sonlarına, Hindistan seferinden Babil'e dönüşüne rastlar. Bugünkü Bağdat'ın

Cenazesi İskenderiye'ye getirilen ve burada altın bir tabuta konulan Büyük İskender, Akdeniz'deki bu önemli liman kentinin kurucusuydu (solda; İskenderiye Feneri).

merakediyorum@googlegroups.com

Persler'i yenen Büyük İskender, Persepolis'te eğleniyor (sağda).

90 kilometre kadar güneyinde kurulu olan Babil'in doğusu, bataklıkla sınırlanmıştı. Fakat İskender'in ölümünü anlatan tarihçiler, bölgeye özgü bir hastalıktan söz etmiyorlar. Ayrıca orduda, ne Makedonyalı ne de bölgenin yerlisi askerler arasında, dikkat çekici bir hastalıktan da bahsedilmez.

Daha önce ortaya atılan bir iddia da sıtma. O dönem, Mezopotamya'da yaygın olarak rastlanan sıtma hastalığı bölgedeki varlığını bugün de koruyor. Büyük İskender'de görülen bazı belirtiler sıtma hastalığınınkilere uygunluk gösteriyor: Sürekli ateş, titreme, aşırı terleme, halsizlik, adale ağrısı, artan kilo kaybı, hafıza zayıflığı, his kaybı, sayıklama. Ama son yıllarda yapılan araştırmalar, İskender'in sıtmadan ölmüş olması ihtimalinin olanaksızlığını ortaya koyuyor.

Zira, bu hastalık, beyin, kalp, karaciğer ve akciğerin gücünü azaltarak vücutta yaptığı tahribatın yanı sıra idrarın da siyahlaşmasına neden oluyor. Oysa Büyük İs-

Büyük İskender'in kısa süren dünya imparatorluğu

Pers İmparatorluğu'nu yıkıp Yunanistan'dan Hindistan'a kadar uzanan büyük bir imparatorluk kuran ve Eski Yunan uygarlığının doğuda yayılmasında etkili olan 'Büyük İskender', M. Ö. 356'da Makedonya'da, Pelle'de doğdu. Babası Makedonya Kralı II. Philippos *(sağda)*, annesi de Epir Kralı Neoptolemos'un kızı Olympias idi. 13-16 yaşları arasında, Aristoteles'ten aldığı derslerin etkisiyle *(sağ üstte)* felsefe, tıp ve bilime ilgi duyan İskender, babasının ordularında iyi bir komutan olarak yetişti. Kral II. Philippos'un bir komplo sonucu M. Ö. 336'da öldürülmesinin ardından İskender, Makedon komutanlar tarafından kral ilan edildi. Babasının hasımlarını ve olası rakiplerini öldürdükten sonra, bütün Yunan şehir-devletlerine Makedonya'nın üstünlüğünü kılıcıyla kabul ettirdi. Tahta çıkışından beri Pers İmparatorluğu'nu ele geçirmeyi tasarlayan İskender, M. Ö. 334

kender'in ani rahatsızlığı ve ölümüyle ilgili olarak düşülen kayıtlarda, idrar renginin siyahlaşması yönünde herhangi bir bulgunun notuna rastlanmıyor.

Evet; görüldüğü gibi, daha önce ortaya atılan tezlerin her biri İskender'in ölümünü açıklayamadan çürütülmüş. Oysa tarihçi Plutarkhos'un yazdığı ancak daha sonraki araştırmalarda dikkatlerden kaçan bir ayrıntı, ünlü hükümdarın ölümüne ışık tutabilecek nitelikte!

Plutarkhos'un anlattığına göre, Büyük İskender, Babil'e girdiği sırada garip bir olay yaşanır: Bir karga sürüsü sıra dışı davranışlar sergiledikten sonra, hükümdarın ayakları dibinde ölür.

Bu ilginç ayrıntı, 'Batı Nil Virüsü' adı verilen bir virüs üzerine çalışmalar yapan ABD'li iki bilim adamının ilgisini çeker.

ABD'nin Virginia Eyaleti Sağlık Dairesi görevlilerinden Dr. John Marr ve Colorado Eyalet Üniversitesi Veteriner Hekimlik ve Biomedikal Bilimler Fakültesi Mikrobiyoloji, İmmünoloji ve Patoloji Kürsüsü profesörü Charles Calisher, yaptıkları çalışmalarda oldukça ilginç sonuçlara ulaşırlar.

Çalışmalarını bir kitapta toplayan iki bilim adamına göre, Büyük İskender'in sonunu hazırlayan hastalık sıtma değil, kuşlar tarafından yayılan Batı Nil Virüsü'dür. Ancak Batı Nil Virüsü'nün sıtmayla gösterdiği çok yakın bir benzerlik vardır: Hastalığın taşıyıcısı kuşlar, özellikle de kargalar olmasına rağmen, hastalığı insanlara bulaştıranlar yine sivrisineklerdir.

Büyük İskender'in ölüm nedenleri arasında, daha önce Batı Nil Virüsü'nün sayılmaması, muhtemelen bu virüsün küresel anlamda daha yeni keşfedilmiş olmasından kaynaklanıyor.

İlk kez 1937 yılında Ugandalı bir hastada teşhis edilen Batı Nil Virüsü, ABD'ye 1999 yılında girdi. 2002 yılında la-

yılının ilkbaharında Asya Seferi'ne çıktı. Homeros'tan aldığı esinle önce Troya'yı ziyaret ederek Akhilleus'un mezarına çelenk koyan İskender, Granikos Çarpışması'nda Persleri yendi ve ordularına Batı Anadolu'nun kapılarını açtı. Batı Anadolu'nun fethinden sonra Perge'ye, Akdeniz kıyılarına yöneldi. Söylenceye göre, Frigya'dan geçerken, Asya'ya hükmedecek kişinin çözebileceğine inanılan Gordion düğümünü kesti. İskenderun yakınlarında Perslerle karşılaşan İskender, Darius'un ordularını bozguna uğrattı. Suriye ve Mısır'ın fethinden sonra Mezopotamya'yı da ele geçiren 'Büyük İskender' Hindistan'ın ardından, bugünkü Belucistan'ı da sınırlarına kattı *(en solda; İskender'in Mallilerle giriştiği çarpışma)*. 33 yaşında ölmesine karşın Büyük İskender'in *(solda; heykeltraş Lysippe'nin İskender büstü)*, 12 yıl 8 ay süren hükümdarlığı sırasında kurduğu imparatorluk, temelde, Perslerden kalma bir yönetim sistemine dayanıyordu. Ancak siyasî açıdan olmasa bile, ekonomik ve kültürel açıdan, İskender'in Cebelitarık'tan Pencap'a uzanan, ticarete ve toplumsal ilişkilere açık bir imparatorluk kurduğu söylenebilir.

Bugün Atina Ulusal Müzesi'nde bulunan bir madalyonda, Zeus'un koç boynuzlarını takmış Büyük İskender figürü (üstte).

Diyojen'in sözleri

"Gölge etme, başka ihsan istemem" deyişinin öyküsü, bir söylenceye göre, Sinoplu filozof Diyojen ile Büyük İskender'in karşılaşmasına ve ünlü komutanın ona, "Benden ne istersin?" demesine dayanır.

merakediyorum@googlegroups.com

İskender Lahti'nin öyküsü

M. Ö. 4. Yüzyıl'da yapıldığı sanılan ve 1887'de Sayda (Lübnan) kazılarında ortaya çıkartılan bu lahit *(sağda)*, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenmektedir. Kime ait olduğu bilinmemekle birlikte, İskender'e ait olmadığı bilinen bu lahitin 'İskender Lahti' adını taşımasının nedeni ise, sol yanında, at üstünde betimlenmiş figürün İskender'e ait olmasıdır *(solda)*. Lahitteki diğer kabartmalar Yunanlıların Perslerle çarpışmalarını canlandırır *(solda, en üstte)*.

boratuvar kayıtlı 4 bin 156 vaka tespit edildi. Hastalık üzerinde yapılan araştırmalar, virüsün kuşlar tarafından taşındığını belirledi. Ancak hastalığın insanlara bulaşmasına neden olan, tarih boyunca insanlara türlü dertler açan sivrisineklerdi. Dr. Marr ve Dr. Calisher, şu anda Irak civarında sık görülen Batı Nil Virüsü'nün Eski Mezopotamya bölgesinde de varolduğunu düşünüyorlar.

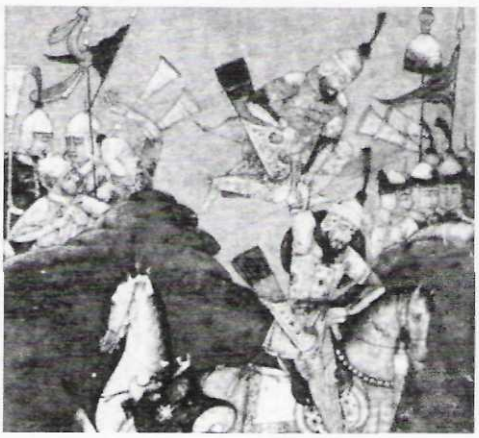
Dr. Marr ve Dr. Calisher, Büyük İskender'in ölüm nedeni olarak Batı Nil Virüsü üzerinde dururken, İngilizlerin Scotland Yard'ından emekli dedektif John Greeve ve ekibi ise, daha çok 'bir cinayet' olasılığını göz önünde bulunduruyor ve araştırmalarını bu yönde yoğunlaştırıyorlar.

Ekibin ortaya attığı iddialardan biri, Büyük İskender'in siyasî rakipleri tarafından öldürülmüş olabileceği yönünde: İlk akla gelen de, siyasî nüfuzu Büyük İskender tarafından zayıflatılan vali Kassandro'nun ailesi.

Eski Makedonya alanında uzmanlaşmış tarihçiler, o dönemde hesaplaşmaların zehirle değil, kılıçla yapıldığı görüşünü savunurken, dedektif Greeve'in ekibinde yer alan doktorlar, Büyük İskender'in iki haftayı yatakta geçirmiş olmasının, zehirlenme tezini destekler bir durum olduğunu iddia ediyor ve araştırmalarını bu yönde sürdürmekte ısrar ediyorlar.

John Greeve ve ekibinin çalışması bir dizi röportaj halinde İngiliz ulusal televizyon kanalı Channel 5'te yayımlandı. Program sırasında, bir başka ihtimal üzerinde de durulduu: Bu da, Büyük İskender'in bir komplo sonucu değil, dikkatsizlik sonucu zehirlenmiş olabileceği ihtimali.

Dönemin eczacıları bazı zehirleri düşük dozlarda tedavi amaçlı kullanırlardı. Büyük İskender yakalandığı bir enfeksiyondan -ki bu yine muhtemelen sivrisinekler tarafından bulaştırılan bir hastalık olmalı- kısa sürede kurtulabilmek için, aldığı dozları artırmış olabilir. Tabii bunun da beraberinde, kaçınılmaz sonu getirdiği düşünülüyor. ■

Büyük İskender'in İskitlerle savaşını tasvir eden Doğu kaynaklı bir minyatür (sağda).

SURİYE: Osmanlı ve Türkiye ilişkileri

En iyi müze siteleri

popüler tarih

popüler.tarih@dunya.com Ocak 2004 Sayı 41 4.000.000 TL

ISSN 1302-6577 212323 04/01

DÜNYA Yayıncılık

Efsane savaşçılar sinemada

SON SAMURAY

merakediyorum@googlegroups.com

'Makuşma me de rom sinom'*

Çingenelerin macerası

'Çingene' ya da 'Roman'... Kendilerine özgü hayat tarzlarından taviz vermedikleri için onca badire atlatan bu insanlar, yaşam sevinçlerini yitirmemişlerdir...

MİNE HAKSAL

Asırlardır maruz kaldıkları aşağılanmayı göğüslemek için olsa gerek, kendi dillerinde 'insan' anlamına gelen 'Rom' ya da Türkiye'de olduğu gibi 'Roman' sözcüğüyle tanımlanmak isteyen, ancak yine asırlardır dolaştıkları ülkelere göre, Çingene, Çigan ve benzeri isimlerle anılan göçerler, bugüne kadar kimliklerini koruyabildilerse, bunda, taşıdıkları gezginci ruhun büyük payı olmalı.

Ulusu olmayan bu halk, bin yılı aşkın bir süredir yollarda. Gerçi yerleşik düzene geçenler giderek artıyor; ama onlar da gelenek ve görenekleriyle varlıklarını sürdürüyorlar. Nüfus sayımlarında etnik kökenin belirtilmediği Türkiye gibi ülkelerde, tahminî rakamlar ileri sürülüyor olsa da, sayılarının tüm dünyada 15 milyonu bulduğu söyleniyor.

Caravagio'dan Nikolas Régnier'ye birçok Batılı ressam, gezgin Çingenelerin yaşamını tuvallerine yansıtmıştır (sağda).

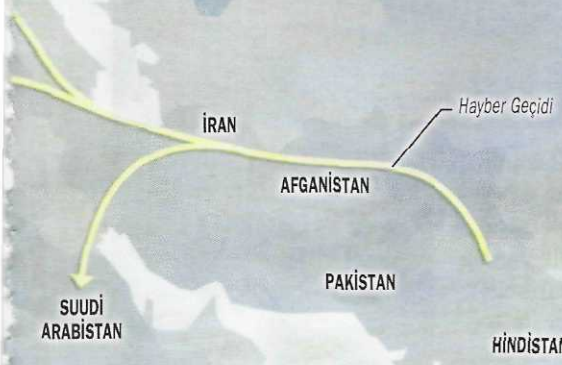
ALEVLENEN TARTIŞMA

"Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe çingeneler, memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar." Değişti-

* *('Küfretme ben de insanım')*

Romanların büyük göç yolları

855: Suriye	1385: Romanya	1485: Sicilya
1200: Türkiye	1407: Almanya	1501: Rusya
1290: Yunanistan	1419: Belçika	1512: İsveç
1348: Sırbistan	1422: İtalya	1580. Finlandiya
1378: Bulgaristan	1425: İspanya	
1383: Macaristan	1427: Fransa	

Nereden geldiler?

Çingenelerin nereden geldiği sorusu, Avrupa'da ilk görülmeye başlandıkları Ortaçağ'dan itibaren, hem yöre insanlarının hem de tarihçilerin kafasını meşgul eder... Kimdir bu koyu tenli, garip kıyafetli, bambaşka bir dil konuşan, gruplar halinde konaklayıp göçen insanlar?.. 18. Yüzyıl'a değin, Çingenelerin kökeni konusunda türlü rivayetler dolaşır. Onların Hindistan ile ilişkisini ilk fark eden, Istvan Vali ismindeki Macaristanlı bir rahip olur... Bugünkü genel tespitlere göre, Romanlar 9. Yüzyıl'dan itibaren dalgalar halinde Hindistan'ın kuzeyinden yola çıkıp İran üzerinden Mezopotamya, Ortadoğu ve Anadolu'ya gelmişler; 12. Yüzyıl ile 15. Yüzyıl arasında esas olarak bu topraklarda konaklamakla birlikte, bir kolları Yunanistan'a ve Balkanlar'a geçmiş, 14. Yüzyıl'dan itibaren de bunlar Tuna vadisini izleyerek Orta Avrupa'ya ulaşmışlardır; diğer bir kol ise Ermenistan, Kafkasya üzerinden Rusya'ya ve daha sonra da İskandinavya'ya varmıştır. 16. Yüzyıl sonunda İngiltere ve İskoçya da dahil olmak üzere, tüm Avrupa'ya yayıldıkları görülür.

merakediyorum@googlegroups.com

Cumhuriyet

İçişleri Bakanlığı, yurttaşlık başvurusunda bulunanların kökenleri hakkında araştırma yapılmasını istedi

Çingeneye yurttaşlık yok

Dokunulmazlıktan kaçan AKP'li 4 eski bakan hakkında soruşturma önergesi verdi

Yolsuzluk çelişkisi

İzmir'de 'çocuk' vahşeti

İçişleri Bakanlığı'nın, 'Çingene başvurusu' hakkındaki haberine Cumhuriyet gazetesi, 14 Kasım 2003 tarihli nüshasında geniş yer verdi (üstte).

rilme girişimlerine karşın hâlâ yürürlükte bulunan ve Çingenelere yönelik ayırımcılık içerdiği gerekçesiyle, Avrupa Birliği tarafından da eleştirilen 1934 tarihli İskân Yasası'nda, '4. Madde' böyle diyor.

Basında yer aldığı kadarıyla, kısa bir süre önce, İçişleri Bakanlığı ilgili Emniyet birimlerine bir yazı göndererek yurttaşlık için başvuranlar hakkında "Dilencilik ve Çingenelikle ilişkilerinin bulunup bulunmadığının" da araştırılmasını istedi.

Ayrıca söz konusu maddedeki 'göçebe çingeneler' ibaresiyle yetinilmeyip yerine 'Çingenelik' gibi daha geniş kapsamlı bir sözcüğün seçilmesi, tepkiyle karşılandı.

Çingene Kültür Dernekleri Federasyonu adına basına açıklama yapan Mustafa Aksu, uğraşıları sonucunda 2001 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayımladığı bir genelgeyle Çingeneleri küçük düşürücü ifadelerin Türk Dil Kurumu sözlüklerinden çıkarıldığına, Türk Ansiklopedisi ile İslam Ansiklopedisi'nde de düzeltmeler yapıldığına, ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da Çingenelerle ilgili olumsuz söylentilerin önlenmesi konusunda din görevlilerini uyardığına dikkat çekerek, İçişleri Bakanlığı'nın tavrının bütün bu olumlu çalışmaları yaralayacağını öne sürüyor.

Çingenelerin Batı Trakya'da barındıklarını gösteren ilk belge, bir Athos Dağı keşişinin 1068'de yazdığı günlük. İki Çingenenin Ragusa Cumhuriyeti'nde, yani bugünkü Dubrovnik'te bir kuyumcuya verdikleri siparişin tarihi de 1378.

15. Yüzyıl ressamı La Tour'un çizgileriyle 'el falı' bakan bir Çingene kadın (sağda, en üstte).
19. Yüzyıl'ın çizgileriyle bir Çingene kemancı (sağ üstte).
19. Yüzyıl'da bir ara moda olan Çingene tarzı giyim (üstte, ortada).
19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında bir grup Osmanlı Çingenesi (sağda).

Trakya ve Balkanlar'da Osmanlı, askerî ve idarî egemenliğini kurarken de onlara diğer insanlardan farklı davranmaz.

1477'de İstanbul'da yapılan nüfus sayımına göre hane sayısı 31 olan Çingeneler, kent nüfusunun binde 2'sini teşkil eder. 16. Yüzyıl'a değin yalnız cizye ve ispençe ödeyen vergi yükümlüsü konumundadırlar. Batıdaki sınırlarını genişleten Osmanlı devleti 1520'de Rumeli ile İstanbul ve yöresinde yaşayan Çingeneleri bir sancak altında top-

lar; bu sancağa 'Çingene Sancağı' adı verilir. Rumeli Eyaleti'ne bağlıdır. Başına atanan sipahi ya da silahtar 'Çingene Beyi' veya 'Mîr-i Kıptiyân' olarak adlandırılır. Vergileri toplamak, göçebe Çingenelerin güvenliğini sağlamak, seferde müsellemleri toplayıp orduya göndermek başlıca görevleri arasındadır. Çingeneler orduda ikmal ve haberleşme gibi geri hizmetlerde görevlendirilseler de Osmanlı toplumunun bir parçasıdır.

18. Yüzyıl'a değin, Çingenelerin kökeni konusunda türlü rivayetler dolaşır... Onların Hindistan'la ilişkisini ilk fark eden, Istvan Vali ismindeki Macaristanlı bir rahip olur.

Rahip Istvan Vali, 1753'te teoloji eğitimi görmek üzere gittiği Felemenk Cumhuriyeti'nde Hindistan'ın güneybatı kıyısındaki Malabar'dan gelme üç tıp öğrencisiyle tanışır. Bu insanlar onun ülkesindeki Romanlara çok benzemektedirler. Onlardan öğrendiği bin kadar sözcüğü not eder ve

Macaristan'a döndüğünde de oradaki Romanların bu sözcükleri anladığını fark eder...

Daha sonra 1783'te Göttingen Üniversitesi'nden dilbilimci Heinrich Grellman 'Die Zigeuner' adıyla yayımladığı çalışmasında Çingenelerin, Hindistan kökenli olduklarını

1920'lerin Balkanlar'ında, Tuna boylarında bir Çingene kampı (üstte). **Matthaus Loder'in 1759 tarihli bir tablosunda Çingene ailesi** (solda). **Yıl 1917; Balkanlar'dan bir Çingene kadın** (sol altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Irkçı bir zihniyetle Ortaçağ'dan beri baskı altında tutulan Çingeneler, örneğin Romanya'da 1856'ya kadar köle statüsünde idiler. 1933 ile 1945 arasında ise Almanya'da ve bütün Doğu Avrupa ülkelerinde, Naziler tarafından takibe uğrayan Çingenelerden 250 bini toplama kamplarında ölümle karşılaştı (sağda).

bilimsel olarak ortaya koyar.

Sonraki dilbilimsel ve etnolojik araştırmalar da bunu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde kanıtlar. Ancak göç ederken izledikleri güzergahı, nerelerde ne sürelerde kaldıklarını tespit etmek pek kolay olmaz. Yazı gelenekleri olmadığından, Çingenelerin kendilerine ait kayıtları yoktur.

AVRUPA ÇİNGENELERİ

Çingeneler kendi kayıtlarını tutmazlar; ama gittikleri hemen her ülkede, farklılıklarıyla, hemen 'kayda geçerler'... İşte size Fransa örneğinin öyküsü... 1421 yılının bir ekim sabahı, Fransa'nın kuzeyindeki Arras kentinin kenar mahallelerinden pazara doğru yol alan insanlar; yorgun Macar atlarının çektiği, tahta tekerlekleri ve dört bir yanı renkli çiçek ve hayvan resimleriyle bezeli sıra sıra arabaları, geniş kenarlı şapkalarla yağmurdan korunan arabacıları ve bu arabalardan inen üzerlerinde nakışlı ceket ve büzgülü pantolon bulunan erkekler ile çizgili kumaştan bol elbiseler giymiş, başları rengârenk bezlerle sarılı kadınları gördüklerinde, şaşırıp kalırlar.

Kafilenin başı olduğu anlaşan biri, yanlarına gelir, Almanca ile Latince karışımı yarım yamalak bir Fransızca ile belediye binasını sorar. Kulağında altın bir küpe bulunan bu kişi belediye yetkilisine kendini 'Küçük Mısır Kontu' olarak tanıtır. Bohemya Kralı Sigismund'tan (sonraları, Kutsal Roma-Germen İmparatoru olacaktır) getirdiği mektubu uzatır.

Mektupta, kendilerine 'soylu Hıristiyanlara yaraşır' bir kabul gösterilmesi rica edilmektedir. Belediye sicil defterine bu görüşmeyi kayde-

Osman Cemal Kaygılı'nın 'Çingeneler'i

Bir dönemin saygın edebiyat eleştirmenlerinden Tahir Alangu, Osman Cemal Kaygılı'nın *(sağda)* 'Çingeneler' adlı romanını (1939) değerlendirirken, "Çingeneler üzerinde bu derece başarılı bir eser yayınlanmadı" der. Hüseyin Rahmi-Ahmet Rasim ekolünden bir yazar olan Osman Cemal Kaygılı'nın (1890-1945) pek çok çalışması, mizah dergilerinde ve gazete sütunlarında kalmıştır. 1942'de Cumhuriyet Halk Partisi Roman Yarışması'nda derece alan 'Çingeneler' dışında, yazarın kitaplaştırılan yapıtları; Eşkıya Güzeli (1925), Sandalım Geliyor Varda (1938), Bekri Mustafa (1944), Aygır Fatma, İstanbul'da Semai Kahveleri ve Meydan Şairleri (1937), İstanbul Argosu Lügati'dir.

Görüldüğü gibi, İstanbul'u bütün özellikleriyle tanıtan folklor araştırmaları da yapmış olan yazarın bu tür çalışmalarının büyük bir çoğunluğu gazete sayfalarında kalmıştır... Yazarlığı meslek edinmesi 1920'ye dayanan Osman Cemal Kaygılı, İstanbul'da, Eğrikapı dışındaki Yenimahalle'de doğmuş ve memuriyet günlerinden sonra da, sur dışındaki Otakçılar Mahallesi'nden (bugünkü Topçular civarı), ölene kadar ayrılmamıştır. Burada Osman Cemal, evinin çevresinde oturan çingenelerden başlayarak, kent civarındaki göçebe çingenelere kadar uzanır. Onların dillerine, yaşayışlarına, törelerine ilgi gösterir. Osman Cemal'in 'Çingeneler' romanı, İstanbul'da sur dışında çerge kuran göçebe çingenelerden *(en solda; 1900'lerin başında bir göçebe Çingene kadın)*, Ayvansaray'ın çalgıcı ve oyuncu çingenelerine uzanan bir gözlemler yığını içerir.

den memur, onunla ilgili şöyle bir not düşer: "Panayır zamanlarında kente gelip giden gezginlerden çok farklı. Kara tenli, uzun saçlı..."

Bu güven mektubundan ve adamın asaletinden ziyadesiyle etkilenen belediye reisi, kilise meydanında kamp kurmalarına izin verir, ayrıca kent sakinlerinden alışveriş yapabilmeleri için onlara bir miktar para ihsan eder.

Şeflerinin asalet unvanına atfen 'Mısırlılar' denen bu insanları daha yakından görmek için, kent ahalisi gün boyu etraflarında dolanır durur... Benzer senaryolar, Fransa'nın başka kentlerinde de yaşanacaktır.

'PARALI ASKER' DÖNEMİ

Bir süre sonra Avrupa'nın değişik yerlerinde kurulan büyük panayırların vazgeçilmez göstericileri olarak ün salacaklardır. Zamanın tarih yazıcıları keman çalan, ayı oynatan, cambazlık ya da hokkabazlık yapan bu "Mısır ülkesinden gelme harika yabancılar"ın doğaüstü güçlere sahip oldukları söylentisinin yayılmasında rol oynar.

Kadınların el falına bakıp geleceği okuması, çoğu at cambazı olan erkeklerin atlar-

Göçebe Çingenelerin Avrupa'sı

Avrupa'da, 1920'lerden 40'lara giden süreç, Çingeneler için de hiç iç açıcı değildir. Yükselişe geçen ırkçı akımlar ve yaklaşan savaşın ayak sesleri, en çok onların yaşamını etkiler.

merakediyorum@googlegroups.com

19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında Macaristan'dan bir manzara: İdari makamlar, 'serserilerin ve tehlikeli yabancıların' daha yakından gözetilmesi kararı alınca, Çingeneler üzerindeki baskı iyiden iyiye artar (sağda). Max Fruchtermann'ın kartpostallarında bir 'Çingene güzeli' (sağda, ortada) ve aynı koleksiyondan 'Dans eden Çingeneler' (sağ altta).

la konuşması bunun bir göstergesi değil midir? Soylu beyler özel ordularında paralı asker olarak istihdam ettikleri bu insanların cesaretlerine ve savaşta gösterdikleri hünere hayran kalır. Ateşi kullanmadaki ustalıkları, demiri işlemedeki becerileri daha o zamandan tescil edilmiştir.

İnsanların doğduğu kentten ancak izin belgesiyle ayrılabildiği, sınıf farklılıklarının katı kurallara bağlandığı bir toplumda bu halkın göçebeliği, yaşam tarzı ve sergilediği özgürlük havası Avrupalının hayal gücünü besler...

1545'te Fransa Kralı I. François, İngilizlere karşı 4 bin Çingeneyi paralı asker olarak istihdam eder. Bohemya prensleri Osmanlı'ya ve İspanya Krallığı "Muhammed dininden olanlara" karşı yürüttükleri savaşta, Çingenelerden yararlanırlar...

İŞLER DEĞİŞİYOR!..

Osmanlı'nın Batı Avrupa için 'tehlike' olmaktan çıkması, Avrupa'daki Çingenelerin konumunda da değişikliğe yol açar. Eskisi gibi itibar görmezler. Bir defa farklı bir mülkiyet anlayışları vardır, başkalarına ait topraklarda hayvan otlatmaktan çekinmemektedirler. Yerleşik düzende yaşayanlar, bu göçebeliği hayra yormamaya başlar. Değişik söylentiler yayılır. Bu insanların, 'Tanrının lanetine uğradıkları' söylenir. Onları Papa'nın gezginciliğe mahkum ettiği lafı dolaşır.

Muhtelif suçlar atfedilir Romanlara: Hazreti İsa'nın gerildiği çarmıhın çivilerini bir Çingenenin yaptığı ya da Hz. İsa'nın doğumunda kundak bezlerinin bir Çingene kadın tarafından çalındığı iddia edilir.

Romanların ezeli 'günah keçisi'ne dönüşmeleri, o zamanlardan başlar. Tüm Avrupa'da Çingeneleri hedef alan baskıcı düzenlemeler birbirini izler. Kolluk kuvvetlerine, Çingeneleri sorgusuz sualsiz tutuklama yetkisi verilir. 'Çingene' sözcüğü 'hırsız' sözcüğüyle eş anlamlı olup çıkar; adeta bir hakaret halini alır.

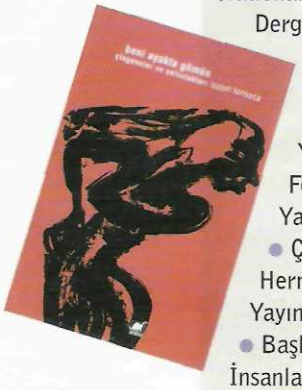
1610'da Cervantes, küçük bir kız çocuğunun kaçırılma öyküsünü anlattığı 'La Gitanilla'yı yazarken, suçu Çingenelerin üzerine yıkarak zamanın modasına ayak uydurur. Doktorların umudu kestiği İskoçya Kralı'nın bir Çingene kadının bakımı sayesinde ölümden dönmesinin pek bir önemi yoktur; önyargılar zihinlere yerleşmiştir bir kere...

Papa V. Pius, "Bu insanlar hiçbir yere yerleşmediklerine göre, mutlaka gocundukları bir şey var" diye fikir yürütür. Avrupa'nın hemen her yerinde büyük yıkıma yol açan Otuz Yıl Savaşları'ndan (1618-1648) sonraki buhran döneminde,

Kaynakça

- "Türkiye'nin Romanları", National Geographic Türkiye Dergisi, Aralık 2003
- Beni Ayakta Gömün / Çingeneler ve Yolculukları, Isabel Fonseca, Ayrıntı Yayınları, Ocak 2002
- Çingene Mitolojisi, Hermann Berger, Ayraç Yayınevi, Mart 2000
- Başka Dünyanın İnsanları Çingeneler, Nazım Alpman, Ozan Yayıncılık, Sonbahar 1997

Avrupalıların Çingenelere karşı tavrı daha da sertleşir. Çalışmaları yasaklandığından, dilenmekten başka çareleri kalmaz.

Çingeneler birçok kentten sürülür; pek çok Avrupa devleti, derebeylerinin çingeneleri 'paralı asker' olarak kullanmalarını yasaklar. Navarra'da 1713'te getirilen bir düzenleme, Çingeneleri 'Amerika adalarına sürgüne gönderilme' ve 'köle olarak satılma' tehlikesiyle karşı karşıya bırakır.

İngiltere'de pazar yerlerinden kovulurlar, yasağa uymayanlar yakalanıp tıraş edilir ve ibret olsun diye kırbaçlanır. Bu uygulamaları haklı çıkarmak için münferit olaylar abartılarak kamuoyuna yansıtılır. 1726'da Alsace bölgesinde ölüm cezasına çarptırılan bir Çingene haydudun infaz haberi, yeni yeni boy göstermeye başlayan gazetelerin baş sayfasını kaplar. 1782'de Macaristan büyük bir 'yamyamlık davası' ile çalkalanır.

Romanya'da Çingene köle ticareti 1856'ya dek sürecektir. 1810'da Fransa 'dolaşım karnesi' zorunluluğu getirir; 1912'den itibaren de tüm göçerler, kişinin vücut özelliklerinin kaydedildiği 'antropometrik karne' taşımaya mecbur edilir...

İkinci Dünya Savaşı'nda yaklaşık 400 bin Çingene, Nazilerin kurbanı olur. Yahudilerle aynı kaderi paylaşırlar.

Ama savaş sonrasında kurulan Nürnberg Mahkemesi'nde, Çingene soykırımı gündeme gelmez!.. Bugüne kadar yalnızca tek bir Nazi, özel olarak Çingenelere karşı işlenen suçlar yüzünden cezalandırılmıştır. Nazilerin Çingenelere uyguladığı soykırım, Almanya tarafından ancak 1982'de resmen kabul edilir. ■

İngiltere; 1945

İspanya; 1950'ler

İngiltere; 1952

İkinci Dünya Savaşı sonrasında...

Savaş sonrasında Avrupa'da yeniden gelişen demokratik ortam, elbette Çingenelerin yaşamını da etkiledi. Belki İspanya'da bile, Çingeneler eskisine göre, daha az acı çektiler...

merakediyorum@googlegroups.com

Sakadat ve şeref erbabı samurayların gölgesinde...

Beyazperde yine tarihe açılacak

Hollywood'un son dönem tarihî prodüksiyonlarından biri olan 'Son Samuray', şubat ayında sinemalarımızı şenlendirecek. ABD'de gösterime girdiği ilk hafta sonunda en çok izlenen film olan 'Son Samuray'; Japon tarihinin en önemli feodal figürlerinden biri olan samurayların, İmparator'un modern ordusuna karşı verdikleri var oluş mücadelesini sunuyor sinemaseverlere. Biz de bu ay, Japon toplumu açısından geleneksel saygınlığını hâlâ koruyan bir 'kurum' olan samuraylığı, geniş bir şekilde ele aldık. Bu korkusuz ve adaletli savaşçıların yüzlerce yıllık serüvenine ışık tutmaya çalıştık.

FOTOĞRAF: WARNER BROS. PICTURES / DAVID JAMES

Zırhlı samuray, 19. Yüzyıl, ağaç baskı ('P Dergisi' Arşivi).

merakediyorum@googlegroups.com

Uzakdoğu'nun efsane savaşçıları

Samuraylar nasıl yok oldu?

Samuray lideri Saigo Takamori, kurulmasını sağladığı yeni rejimin kendi yaşam tarzlarını yok ettiğini görünce, umutsuz Satsuma İsyanı'nı başlattı. Japonya'da feodalizm çökerken, samuraylar da adlarına yakışır bir şekilde tarihe karıştı.

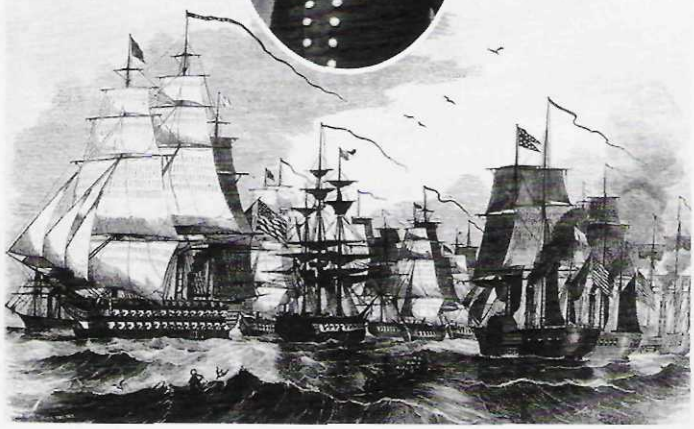
Saigo Takamori

M. Tanju Akad

Yıl 1866; gururlu ve fakir insanların ülkesi Japonya'dayız... İmparator, yüzyıllardan beri olduğu gibi, sadece saygı duyulan bir sembolden ibaret. Kyoto'daki sarayından çıkmıyor ve ülke, başka bir kentte oturan 'şogun' tarafından yönetiliyor. Daha doğrusu şogun daha etkili; ama o da ancak dengeleri gözeterek yerini koruyabiliyor. 1192 yılından beri, şogunların daimî bir temsilcisi, imparatoru kontrol altında tutmak için onun adına İmparatorluk Sarayı'nda bulunuyor...

Ne var ki, yıllar geçiyor ve devir değişiyor. Dış güçler ülkeye daha fazla müdahale etmeye başlıyor. Amerikan komodoru Matthew Perry, 1853'te gemileriyle Japon körfezlerine giriyor ve savaş tehdidiyle limanlarda serbest ticaret hakkını kabul ettiriyor. Amerikalılar ayrıca, diğer sömürgeci güçlerle birlikte, Çin'e ve Japonların kendi nüfuz bölgeleri saydıkları Kore'ye giriyor. Artık içe kapanıp yaşama şansı kalmıyor; bu 'yeni dünyada' ayakta kalmak için modernleşmek gerekiyor... Modernleşmenin Japonya'daki formülü ise Osmanlılar-

1853'te gemileriyle Japon körfezlerine giren ve Japonlardan serbest ticaret hakkı alan Amerikan komodoru Matthew Perry (sağda). **Bir samuray figürü** (en sağda).

daki gibi, merkezî bir idare, merkezî bir ordu, Batılı kurumlar, eğitim ve Batı teknolojisi oluyor.

SAVAŞ RÜZGARLARI

İşte bu tablo, Japonya'da kaçınılmaz bir kutuplaşmaya da yol açıyor. Ülke ikiye bölünüyor; dışa açılma yanlısı İi Nosuke öldürülüyor. Savaş rüzgârları, doğan güneşi simgeleyen bayrağı tekrar dalgalandırıyor.

Kido Takayoshi

Satsuma bölgesi hâkimi Saigo Takamori, Chosu bölgesi hâkimi Kido Takayoshi ve Eto Şimpei ile ittifak halinde, imparatoru destekliyor. 1598'den beri ülkeyi yöneten, ancak borçlar ve iç çatışmalarla zayıflamış olan Tokugawa şogunluğu çökertiliyor; radikal reformist bir hükümet kuruluyor. Başkent, Kyoto'dan Tokyo'ya taşınıyor.

Güç, bu noktada artık imparatorda gibi gözükse de aslında, sadece yeni bir oligarşinin eline geçmiş oluyor. Takamori, yeni hükümetin baş döndürücü bir hızla onları samuray yapan her şeyi yok ettiğini görüyor. Acı içinde zor bir karar veriyor: Savaş bayrakları bir kez daha dalgalanıyor; Japonya son iç savaşını tamamlamak üzere hareketleniyor. Bu durum, bir kader gibi yazılıyor Japonya tarihine. Çünkü hiçbir büyük ülke, iç savaşını yaşamadan eski rejimi tasfiye edemiyor tarihte. Japonya özelinde, fe-

30. sayısında, 'Savaş ve Sanat' başlığı altında samurayları da ele alan 'P Dergisi', Clive Sinclaire imzalı makalede bazı samuray giysilerine ve aksesuarlarına yer vermişti: Ejder kabzalı ve gümüş bezemeli samuray kılıcı (üstte).

19. Yüzyıl'ın ikinci yarısı; meşin ve işlemeli samuray zırhı (solda).

Samurayların savaş sanatı

Yüzyıllar boyu savaşçılık mesleğini icra eden samuraylar, bu konuda önemi yazılar da bırakmışlardı. Bu savaşçılardan biri olan Shiba Yoshimasa (1350-1410) şöyle diyordu: "Mesleği savaşçılık olan adam zihnini sakinleştirmeli ve karşısındakinin zihninden geçenleri okuyabilmelidir. Savaş sanatları en iyi bu şekilde icra edilebilir." Miyamoto Mushasi (1584-1645) ise samuraylar için şu öneride bulunuyordu: "Stratejide ruhî durumunuz daima normal olmalıdır. Hem savaşta, hem günlük hayatta, kararlı fakat normal ve sakin olmalısınız. Bir durum karşısında gerginlik göstermeyin ama pervasız da olmayın." Bunlar savaşçı bir geleneğin, yüzyıllardan süzülen dersleriydi.

merakediyorum@googlegroups.com

odalizm çökerken, onların savaşçıları olan samuraylar da kurban ediliyor...

SAMURAY KİMDİR?

Avrupa'nın şövalyelerine benzer özelliklere sahip feodal bir savaşçı olan samurayların bin yıldan daha uzun bir geçmişleri vardır. Arazisinin sadece yüzde 20'si tarıma elverişli olan Japonya'da, bunların elde tutulabilmesi için daha 8. Yüzyıl'da, zengin toprak sahiplerinin hizmetinde savaş zanaatkârları vardı. Nitekim, 'samuray' sözcüğü de 'hizmet' anlamına gelen 'saburo' sözcüğünden türeyen 'saburai' kelimesinden başka bir şey değildir.

Samurayların 18. ve 19. yüzyıllarda kullandıkları kabza siperlikleri (üstte; 'P Dergisi'nden). **19. Yüzyıl'da bir samuray ailesi** (sağ üstte).

'Bushido' kurallarına göre, her samuray bir 'daimyo'ya (feodal efendi) bağlılık yemini ederdi. 'Daimyo'lar gelirlerine (ve dolayısıyla kudretlerine) göre sınıflara ayrılırlardı. Servet pirinçle belirlendiği için, 300 bin koku pirinçten fazla yıllık geliri olan ve 'kokushu' adı verilen daimyoların hizmetinde yüzlerce samuray bulunurdu. Bunları 100 bin-300 bin koku pirinç geliri olan 'joshu'lar izler ve onlardan sonra da 10 bin ile 100 bin koku pirinç geliri olan 'ryoshu'lar gelirdi.

Bunların her biri, gelirine göre samuray ile şu veya bu orduya katılır ve daima ittifak pazarlıkları yapılırdı. Bu ortamda, şogun da mutlak bir iktidara sahip değildi.

Kısacası, tam bir ademî merkeziyetçi feodal yapı oluşmuştu. Ne var ki, sürekli birbirini yiyen 'daimyo'lar, dış tehdide karşı birleşmeyi de başarırlardı.

Nitekim, Kubilay Han'ın 1274 ve 1281 yıllarındaki istila girişimlerine karşı birleşe-

Gerçek bir samuray öyküsü

olaya dayanan bir öyküden, samurayların sadakatleri ve karakterleri konusunda iyi bir fikir edinmek mümkündür: İmparator, Kyoto'da sembolik hayatını sürdürürken, ülke, o tarihte Edo kalesinde *(solda)* oturmakta olan şogun Tsunayoshi tarafından yönetilmekteydi. Getirdiği hediyeler beğenilmediği için, şogunun yakın adamı Kira *(sağ üstte)* tarafından haksız yere sürekli aşağılanan iyi kalpli Efendi Asano *(en sağda, üstte; Kira ile)*, günün birinde buna tepki gösterince, şogun tarafından 'seppuko' yapma

Ronin, hizmet edecek herhangi bir efendisi olmayan samuraylara verilen addır. Bazen efendi ölünce veya mallarına el konulunca böyle durumlar olabilmekteydi. Bazı samuraylar savaş sanatları öğretmeni olmakta ya da muhafızlık yapmakta, fakat çoğunluk, mutsuz ve başıboş bir hayat sürmekteydi... 18. Yüzyıl başlarında yaşanmış gerçek bir

rek mücadele etmişler ve karaya çıkan hasımlarını püskürtmek için samuraylardan oluşan büyük ordular kurmuşlardı. Yapılan muharebeler her iki tarafa da kesin üstünlük sağlamamış; ancak her iki istila girişiminde de, Moğol filolarını vuran büyük fırtınalar onları çekilmeye zorlamıştı. Japonlar bunlara 'kutsal rüzgâr' anlamına gelen 'Kamikaze' adını verdiler ki, İkinci Dünya Savaşı'nda yaklaşan Amerikan filolarını vurmak için hazırladıkları intihar uçaklarını da bu adla anacaklardı...

Kubilay ve 'Kutsal Rüzgârlar'

Samuray efendileri daimyo'lar, Kubilay Han'ın *(altta)* 1274 ve 1281 yıllarındaki istila girişimlerine karşı birleşmiş ve hasımlarını püskürtmek için samuraylardan oluşan büyük ordular kurmuşlardı. Yine de, Moğolları durduran Japon körfezlerindeki büyük fırtınalar olmuştu. Bu rüzgârlara o yıllarda 'kutsal rüzgâr' anlamına gelen 'Kamikaze' adını veren Japonlar; II. Dünya Savaşı sırasında, Amerikan filolarını vurmak için hazırladıkları intihar uçaklarını da bu adla anmışlardı *(üstte)*.

HER ŞEY YİĞİTLİK İÇİN

Samuraylar, diğer feodal rejimlerde olduğu gibi, kıtlık içerisinde ömür tüketen köylü yığınlarından farklıydılar. Gösterişli giysilerle dolaşıp tüm vakitlerini efendilerinin korunmasına ve savaş hizmetine ayırırlardı.

Klanlara dayanan ademî merkeziyetçi feodal Japonya'da, savaş hiç eksik olmazdı. Samuray kültüründe de her şey yiğitlik içindi ve savaşta kimin önce saldıracağı her zaman kavga konusu olurdu. Çok sonraları, ateşli silahlar çıkınca, Batı'da olduğu gibi, Japonya'da da en cesurlar, en korkaklar tarafından öldürülecekti.

Ateşli silahlar, ülkenin birleştirilmesi için yapılan savaşlarda ve *1590*'larda Kore'ye yönelik istila savaşlarında

emri alır *(altta; 'seppuko'yu gösteren bir çizim)*. Yani kendisini öldürecektir. Asano için bunu yerine getirmekten başka çare yoktur. Ayrıca evi bozulacak, varlıkları Kira'nın adamları tarafından yağmalanacaktır. Asano'ya bağlı olan 60 samuray bu adaletsizlik karşısında intikam *yemini eder. Kira'nın* ajanlarını kandırmak için iki yıl boyunca serseri ve sarhoş gibi davranırlar, kimileri de küçük ticaret yapar. Sonunda ajanların takibi gevşer ve samuraylar fırsatın geldiğine inandıkları bir gün toplanırlar, aralarından 13 kişiyi ayırıp gönderirler. İntikam için 47 tanesi yetecektir. Kira'nın evini basıp muhafızlarıyla birlikte kılıçtan *geçirirler, sonra da* içlerinden en gencini şoguna gönderip emir beklerler.

Samurayların sadakati şogunun çok hoşuna gider ama ikilemde kalır. Düzenin mantığı onları affetmesine izin vermez. Sonunda haberci hariç diğer 46'sına seppuko emreder ve bu emir, kendi temsilcilerinin gözü önünde yerine getirilir. 46 samuray, Efendi Asano'nun *mezarının* bulunduğu Sengakuji Tapınağı'na gömülür *(sol üstte ve solda)*.

merakediyorum@googlegroups.com

Bushido: Savaşçının yolu

Samurayların düsturları olan Bushido kuralları, "savaşçının izleyeceği yol" anlamına gelir. 9. Yüzyıl ile 12. Yüzyıl arasında geliştirilmiş olan bu kurallar, feodal savaşçılara özgü genel unsurları taşır. Japonya'da Bushido kuralları, Budizm, Zen düşüncesi, Konfüçyanizm ve Şinto dininden özellikler almıştır. Budizm samuray olana, ölümden korkmama fikrini aşılar; çünkü yeniden doğuşa inanır. Zaten şeref için intihar geleneği olan 'seppuko' başka türlü bu kadar yaygın olamazdı... Zen düşüncesi, kendini bilmek ve mutlağa erişmiş olmak duygusu aşılar. Şinto dini buna sadakat, yurtseverlik ve imparatora tapma unsurlarını katmıştır. Nihayet Konfüçyanizmden dünya ile ilişkilerinde düzen fikrini alır...

'Samuray sözü' her zaman tutulması beklenen bir yemindir [Budizm'in kurucusu Buda *(sol üstte)* ile Çinli filozof Konfüçyüs *(solda)*].

yaygın olarak kullanılmıştı. 17. Yüzyıl'ın başlarından itibaren, Tokugawa şogunları 'daimyo'lara, savaşçılarının bir kısmına ateşli silahlar vermelerini emretmişlerdi; ama o dönemde ülke artık birleştirilmiş ve 1637-38 ile 1837 yıllarındaki iki isyan dışında, savaş yapılmamıştı...

Samuray geleneğinin bir diğer kaynağı da 'savaşçı rahipler' idi. İmparatorun doğa tanrılarından geldiğini ileri süren Şinto dini, sonradan gelen Budizm ile karşı karşıya kalınca, her iki inancın tapınakları, bazen savaşçı rahipler ile üstünlük yarışına giriştiler. Bunun samurayların 10. Yüzyıl'daki yükselişleriyle ilgisi vardır. Ama Samurayların altın çağı, askerî diktatör olan şogunların kesin hâkimiyet kurdukları 12. Yüzyıl'da başlayacaktı. 'Sei-i-tai-shogun' barbarlara boyun eğdiren büyük general anlamına gelir. Bu terim ilk başlarda Honsu adasında yaşayan beyaz ırktan Ainu halkını yok eden generallere verilmişti. Daha sonra, en kudretli ve en zengin savaş ağası veya askerî diktatörün adı oldu.

SAMURAYLARIN SONU

Ülkenin modernleşmesi için şoguna karşı imparatoru desteklemiş olan samuraylar, 1868'de zor bir durumla karşı karşıya kaldılar. Komutanları

Bir samuray figürü (sağ üstte). **Samuray lideri Saigo Takamori'nin başlattığı 'Satsuma İsyanı'nda, samuraylar, eğitimli ve düzenli Japon ordusuyla karşı karşıya gelir** (altta). **1874 yılından kalma bir fotoğrafta, son samuray öğrencilerinden bir grup** (sağ altta).

Saigo Takamori, 50 bin samurayın başında imparatorun ordusuna katılmış, başkomutan ve devlet danışmanı olmuştu. Ancak, adı 'Tokyo' olarak değiştirilen Edo kentine taşınan imparatorun, daha doğrusu modernist oligarşinin reformları, onun *muhafazakâr yanının* kaldıramayacağı kadar hızlı gelişmekteydi.

Meiji yönetimi, bu dönemde kısmî toprak reformu da yaptı. Feodal beylerin, ülke topraklarının yüzde 25'ine yaklaşan arazilerine el konuldu. Vergi sistemi değiştirildi ve gelirler yeni idare ve ordu için kullanılmaya başlandı.

Bütün bunların ötesinde, Kagoshima'da son samuraylaı yetiştirmekte olan Saigo Takamori, onların kılıç taşıma haklarının geri alınması şokunu yaşadı... Bu, samurayların sonu demekti. Yeni durumu kabullenmek zorundaydılar; ama onlar son ronin'ler (efendisiz samuraylar) olmak yerine, şanslarını denemeye karar verdiler. Takamori önderliğinde, Satsuma İsyanı'nı başlattılar.

Tokyo'daki yeni merkezî hükümet geri adım atamazdı. Samurayların karşısına, köylülerden oluşan, ancak modern ateşli silahlar kullanan imparatorluk ordusu çıktı. Yüzyıllar boyunca samuraylardan ürken köylüler, yeni silahları ile, imparator adına onları bozguna uğrattılar. Feodal savaşçıların zamanı geçmiş, örgütlü piyade *taburlarının* çağı gelmişti.

Yine de samuraylar şanlarına yakışır bir şekilde tarihten çıktılar. Japonlar, Kagoshima Ulusal Parkı'na Takamori'nin bir heykelini dikerek ona olan saygılarını gösterdiler. Artık samuray yoktu; ama samuray ruhu *uzun süre Japon savaşçılarının* içinde var olmaya devam etti.

Hiç kuşku yok ki, banzai saldırısı yapan Japon piyadeleri, on binlerce kamikaze pilotu ve hatta adalarda on yıllar boyu teslim olmayan savaşçılar, ancak 'bushido' geleneğinin var olduğu bir ülkede yetişebilirdi... ■

Bir samuray ailesi (en solda) **ve bir *samuray miğferi*** (solda). **17. Yüzyıl'a ait Japon kaynaklı *bir tabloda* 'Savaşçı ve At'** (sol altta). **Japonların *hâlâ saygıyla* andıkları Saigo Takamori'nin Tokyo'daki *heykeli*** (altta).

Kadın savaşçılar ve casus 'ninja'lar

Samurayların daha eski geleneklerinde kadın savaşçıların varlığından da söz edilmiştir. Heike Monogatari destanında, Minamoto Yoshinaka'nın karısı Tamoe Gozen veya Minamoto Yoshinaka'nın, 'rahibe elbisesi içerisindeki general' olarak bilinen karısı Hojo Masaka, bunlara örnektir. Masaka, kocası ölünce budist bir rahibe olmuştur ki, bu *durum samuray dullarının* geleneksel kaderidir.

Kadın samuraylar zamanla ortadan kayboldular; feodal toplumdaki geleneksel kadın rolü, evlilik yürütmesi zaten çok güç olan kadın samuraylara baskın çıktı. Ancak, casusluk ve suikastler için eğitilen kişi anlamına gelen 'ninja'lar arasında da kadınların bulunduğu bilinmektedir. Bunlar, 'daimyo' adı verilen feodal efendiler tarafından düşmanlarını öldürmek ve düşman kalelerine girmek için kullanılırlardı.

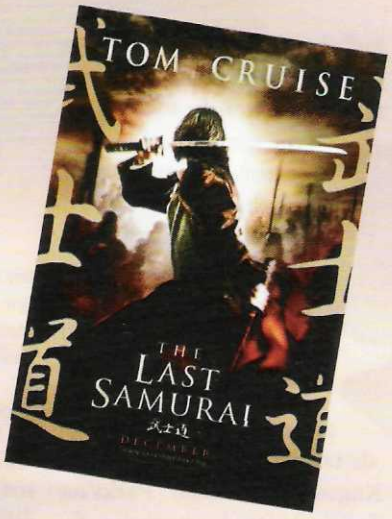
merakediyorum@googlegroups.com

Beyazperde kılıçlara teslim

'Son Samuray'

Edward Zwick'in yönettiği 'Son Samuray', 1870'lerin Japonyası'na ışık tutuyor. Tom Cruise filmde, Japon askerlerine modern teknikleri öğretmeye gelen, fakat samuraylar tarafından esir alındıktan sonra saf değiştiren Amerikalı Yüzbaşı Algren'i canlandırıyor.

OLKAN ÖZYURT

Hollywood'da, tarihsel olayları beyazperdeye aktarma eğilimi son yıllarda iyice su yüzüne çıktı. Gerçek yaşam öykülerinden ya da edebiyat eserlerinden yararlanılarak beyazperdeye taşınan filmler sayesinde, Hollywood günümüz insanını geçmişe doğru yolculuğa çıkarıyor.

Genellikle büyük prodüksiyonlar şeklinde bizi selamlayan filmler, sinema seyircisinin de ilgisini çekiyor. Mel Gibson'ın hem yönetmen hem de oyuncu olarak karşımıza çıktığı 'Cesur Yürek' (Brevaheart) bu eğilimin ilk açığa çıktığı filmlerden... Bu filmden sonra, usta yönetmen Ridley Scott da 'Gladyatör'le çıktı karşımıza.

Sonraları ise genel olarak 20. Yüzyıl'dan ödünç alınan öykülerle, bu eğilim sinemalarda kendini iyiden iyiye gösterdi. 'Corelli'nin Mandolini' (Captain Corelli's Mandolin), 'Rüzgarla Konuşanlar' (Windtalkers), 'Bir Zamanlar Askerdik' (We Were Soldiers) bu alanda ilk akla gelenler...

Şimdilerde Hollywood, günümüzden biraz daha uzaklaşma eğilimde. 'Master And Commander: Dünyanın Uzak Ucu' (Master and Commander: The Far Side of the World) sinemalarda hâlâ gösteriliyor. Oliver Stone'nun çektiği 'Büyük İskender' ile Wolfgang Petersen imzası taşıyan 'Troya'yı da 2004 yılın-

FOTOĞRAFLAR: WARNER BROS. PICTURES / DAVID JAMES

da izleyeceğiz.

Türkiye'de gelecek ay vizyona girecek olan 'Son Samuray' da (The Last Samurai) bu yönde bir yapım. Filmde temel olarak, tarihsel bir kahramanlık öyküsü anlatılıyor. 'Cesur Yürek'teki Mel Gibson, 'Gladyatör'deki Rusell Crow gibi, 'Son Samuray'da da filmin kahramanını, Hollywood dünyasının yıldız bir oyuncusu canlandırıyor: Tom Cruise. Kamera arkasında ise Türk seyircilerin yakından tanıdığı Edward Zwick bulunuyor.

Zwick'in, 'Kuşatma' (The Siege), 'Benim Adım Sam' (I am Sam), 'Ateş Altında Cesaret' (Courage Under Fire), 'Zafer' (Glory), 'İhtiras Rüzgarları' (Legend of the Fall), 'Dün Gece Hakkında' (About Last Night) gibi filmleri, sinemalarda ve televizyonlarda gösterilmişti.

Edward Zwick, 'Son Samuray'da kamerasını 19. Yüzyıl Japonyası'na çeviriyor. Japonya'nın samuraylık 'müessesesini' masaya yatırıyor. Zwick, savaş ve orduyu filmlerinde fon olarak kullanmayı

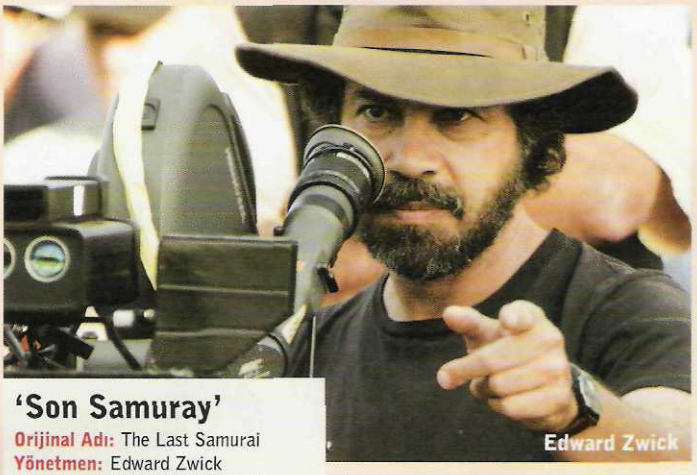

seven bir yönetmen. Filmografisine bakıldığı zaman bunu kolaylıkla görülebiliyoruz. Amerikan İç Savaşı'nı anlattığı 'Zafer'den sonra, 'Kuşatma' ve 'Ateş Altında Cesaret'te de orduyu fon olarak kullanmıştı. Zwick, 'Son Samuray'da da Japon ordusuna el atıyor.

Amerika'da geçen ay gösterime giren filmle ilgili olarak, ilk tepkiler genelde olumlu yönde. ABD'de vizyona girdiği ilk hafta sonunda en çok izlenen film olan 'Son Samuray', 5-7 Aralık arasındaki vizyona girdiği ilk üç günde, 24.5 milyon dolar (yaklaşık 35.4 trilyon lira) hasılat elde etti.

merakediyorum@googlegroups.com

Edward Zwick

'Son Samuray'

Orijinal Adı: The Last Samurai
Yönetmen: Edward Zwick
Senaryo: John Logan, Marshall Herskovitz, Edward Zwick
Oyuncular: Tom Cruise, William Atherton, Chad Lindberg, Ray Godshall, Billy Connolly, Tony Goldwyn, Masato Harada
Görüntü Yönetmeni: John Toll
Yapım Yılı: 2003
Süresi: 144 dakika
Dağıtım: Warner Bros

'Son Samuray'ın 'esas adamı' Tom Cruise, en son 'Azınlık Raporu' (Minority Report) ile sinemalarımıza konuk olmuştu. Cruise ile Zwick de ilk defa bir araya geliyorlar. Gazetelere yansıdığı kadarıyla, Hollywood'un en gözde oyuncu Tom Cruise bu rol için sekiz ay eğitim almış. Örneğin ata binmeyi öğrenmiş. Samuray kılıçlarını ve zırhlarını taşıyabilmek için de 10 kilo almak zorunda kalmış. Cruise'un kılıç eğitmeni ise Russell Crowe (Gladyatör) ve Mel Gibson'a (Cesur Yürek) kılıç kullanmasını öğreten Nick Powell.

Cruise, içtenlikle 'Son Samuray'daki rolünün altından kalkmak için diğer filmlerine göre daha fazla zorlandığını da söylemekten çekinmemiş. Elbette Tom Cruise, filmin lokomotifi durumunda. Ama kendisine Ken Watanabe, William Atherton, Chad Lindberg, Ray Godshall, Billy Connolly, Tony Goldwyn, Masato Harada, Masashi Odate ve Shintaro Wada gibi kalabalık bir oyuncu kadrosu eşlik ediyor. Bu oyuncular arasında, özellikle Ken Watanabe'in defalarca samuray olarak beyazperdede gözüktüğünü belirtelim. Zaten kendisi filmde kıdemli samuray Katsumoto'yu canlandırıyor.

100 milyon dolarlık bütçesiyle yılın en büyük prodüksiyonlarından biri olan 'Son Samuray', Japonya ve Yeni Zelanda'da çekildi. Filmin senaryosu ise 'Gladyatör'ün de senaristliğini yapan John Logan ile Marshall Herskovitz elinden çıkma. Tabii Edward Zwick de onlara eşlik etmiş. Zwick'le Herskovitz'in ilk buluşmaları değil. İkili Zwick'in 1999 yılında çektiği 'Once Again'de de bir araya gelmişti.

Filmin görüntü yönetmeni ise John Toll. 'Corelli'nin Mondolini', 'İnce Kırmızı Hat' (Teh Thin Red Line) ve 'Cesur Yürek' filmi düşünülecek olursa, Toll'un, 'Son Samuray'da da bize enfes görüntüler izleteceğinden kuşkumuz yok.

Film bu yıl Oscar'ın favorileri arasında gösteriliyor. Özellikle Tom Cruise bu sefer

Kurosawa'nın samurayları

Samuray kültürü ve sinema deyince ilk akla gelen isimlerden biri Akira Kurosawa'dır. Japonya tarihinin en önemli olaylarından biri olan samuray savaşlarını ele aldığı 'Yedi Samuray', bu alanın en gözde filmlerinden biri *(üstte; filmden bir sahne)*. Jean - Pierre Melville'in başyapıtı 'Samuray'ın da bu kültürden feyz aldığı sürekli vurgulanır.

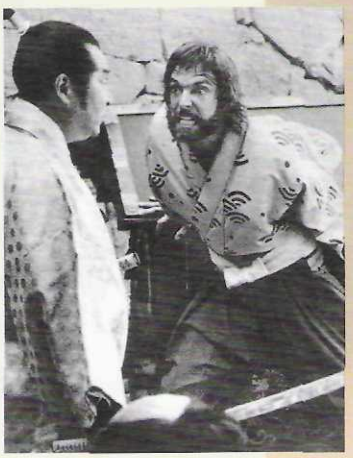
şeytanın bacağını kırmak istiyor. Daha önce 'Doğum Günü 4 Temmuz' (Born on the Fourth of July / 1989) ve 'Yeni Bir Başlangıç'la (Jerry Maguire / 1996) En İyi Erkek Oyuncu dalında, 'Manolya'yla (Magnolia / 1999) En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu dalında Oscar'a aday olmasına rağmen bu törenlerde ödülü hep ıskalamıştı.

Film bir anlamda eskiyle yeninin, geleneklerle modernizmin çatışması arasında kalan bir askerin öyküsünü anlatıyor... 1870'lerde Japon İmparatorluğu ilk modern ordunun kurulmasına karar verir. Ancak bu orduda samuraylara yer yoktur. Yüzyıllardır varlıklarını sürdüren samuraylar, gelinen bu noktada modern tekniklerin kurbanı olma durumuyla karşı karşıyadır. İşte bu sırada Tom Cruise canlandırdığı Yüzbaşı Algren, Winchester silahlarının sözcüsü sıfatıyla Japonya'ya gelir. Amacı, Japonya'nın modern ordusunda görev yapacak askerleri eğitmek ve tabii ki silahlarını onlara satmaktır. Kendisi, Amerikan İç Savaşında kahramanlık gösteren bir askerdir. Var olma savaşında nefsi müdafaa yoluna giden samuraylar, kendilerini saf dışı bırakan yeni düzene isyan eder.

Beyazcamdaki 'shogun'

Türk toplumu olarak, samuray kültürüyle 1980'li yıllarda ekrana gelen 'Shogun' diziyle tanıştık. James Clavell'in kitabından uyarlanan 'Shogun', Richard Chamberlain'in *(altta)* starlaşmasını sağlamıştı. 'Shogun'da, Kaptan John Blackthorne'nun gemisinin Japonya yakınlarında kayalara bindirmesi, onun samuraylarla tanışmasına vesile olmuştu. Kendisi sıkı bir eğitimden sonra 'Anjin – San' olarak kılıç sallamaya başlamıştı.

'Shogun'la, 'Son Samuray' arasındaki benzerlikler hemen göze çarpıyor. Dizinin de, filmin de baş kahramanı Amerikalı; iki kahramanın da yolları Japonya'ya düşüyor. Burada samuray kültürüyle tanışıyor; bir seçim yapmak zorunda kalıyorlar...

Ordu ile yaptıkları ilk çatışmada Yüzbaşı Algren'i esir alırlar. Algren her şeyin bittiğini düşündüğü bir anda, samuraylar ondaki 'derinliği' fark eder.

Samuray kültürüyle haşır neşir olan Yüzbaşı Algren'nin de artık iç sesinin dinleme zamanı gelmiştir...

Kahramanız Yüzbaşı Algren, bu noktadan sonra, kurulmasına yardımcı olduğu Japon modern ordusuna karşı samurayların yanında yer alır. Hollywood, bu tür filmlerde illa ki bir aşk öyküsüne yer verir. Ama bu da filmin sürprizi olsun...

Avrupa'da 8 Ocak'ta gösterime girecek olan 'Son Samuray', Türk seyircilerle 6 Şubat'ta buluşacak. Yani samuraylar, bir ay sonra beyazperdede kılıçlarını sallamaya başlayacaklar. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Mülâzım-ı Sâni Hakkı Efendi'nin notlarından

'Büyük Savaş'ın öteki yüzü

I. Dünya Savaşı'na yedeksubay olarak katılan Hakkı Sunata, gün gün tuttuğu notlarla sadece cephe günlerine değil, askerin açlık, soğuk ve hastalıklara karşı verdiği çetin mücadeleye de ışık tutuyor.

KANSU ŞARMAN

Gelibolu'dan Kafkaslara uzanan cephelerde savaşan Osmanlı askerleri, Sarıkamış'ta da açlık ve ölümle karşılaştı.

Birinci Dünya Savaşı'na katılan Türk subaylarının bir kısmı, savaş sırasında tuttukları günlüklerle 'savaşın özel tarihi'ne ışık tuttular. İ. Hakkı Sunata'nın notları ise birçok Türk subayının hatıralarında yer alan cephe görüntülerinin yanı sıra; zaman zaman bir gezgin, gurme, gazeteci ya da botanikçi gibi, ordunun güzergâhının coğrafi ve etnik profilini çizen özellikler taşıyor.

Öyle ki Sunata, askerin geceledigi köylerde yerel adetleri, soğuk ve açlığın getirdiği zorlukları, bitki örtüsünü, iklim koşullarını, yöreye özgü yemekleri, insan davranışlarını ve köylülerin savaşla ilgili düşüncelerini, notlarına özenle kaydetmeyi hiç ihmal etmemiş.

Hatıratın okurları, bu az rastlanır eklemeler sayesinde, 1910'lu yılların Anadolu'sunda, halkın yaşadığı zorluklar ve yöresel farklılıklar hakkında da bilgi sahibi oluyor.

Askere alınmasının ardından, cepheye gönderilene kadar önce İstanbul sonra da İzmir ve çevresinde eğitim gören Yedeksubay Hakkı Efendi, aktif görev emri çıkınca Çanakkale Cephesi'ne gönderildi. Müttefik güçlerinin bu-

İ. Hakkı Sunata Birinci Dünya Savaşı yıllarında (en solda). Osmanlı askerleri, Doğu Cephesi'nde Rus askerlerine karşı siperde (solda). Tarih 30 Ekim 1914; İstanbul'da savaş telaşı (altta).

rada yenilgiye uğrayarak çekilmesinin ardından, bir süre İstanbul'da kalan Hakkı Sunata, gelen emirle doğuda, Rus cephesinde görevlendirildi. Burada geçirdiği yılların ardından, 1917 sonunda Rusların savaştan çekilmesi ve yapılan barış antlaşması sonrasında, harbin son yılında, İran Azerbaycanı bölgesinde, Ermeni cephesinde görev aldı.

Çanakkale Cephesi'yle ilgili olarak, bugüne kadar yazılan notların çokluğu göz önüne alındığında, Hakkı Bey'in günlükleri çok farklı unsurlar içermesine rağmen, önceliği Rus Cephesi notlarına vermekte fayda var. Çünkü savaş boyunca Hakkı Bey, en zorlu günlerini bu cephede geçiriyor. Sadece düşmanla değil, açlıkla, soğukla ve hastalıklarla mücadele eden Türk ordusunun yaşadıkları, Hakkı Bey'i de zaman zaman hayretler içinde bırakıyor.

SITMA GÜNLERİ

1916 yılının Ağustos ayında, Hakkı Bey, Harput yakınlarındaki Uzun Meşan çevresindedir. Malatya'da bulunduğu sırada yakalandığı sıtma, bütün gücünü yok etmiştir. Tam da o günlerde, Rus taaruzu tüm şiddetiyle başlar:

"21 Ağustos'u 22'sine bağlayan gece Ruslar Uzun Meşan'daki alaya bir baskın yapmış. Tam manasıyla bir baskın. Asker, gece siperlerde uykuda. Ruslar da sessizce tepeye, bizim siperlere kadar gelmişler. Baltalarla, uykuda olan bizim askeri kesmeye başlamışlar. Bereket, siperde bulunan bir nöbetçi, işin farkına vararak, bir ateşle siperdekileri uyandırmış. Derhal bir atış ve bomba çatışması başlamış.

Gürültüye biz de uyandık. Derhal takviye emri aldık. Biz varıncaya kadar baskıncıları püskürtmüşler. Fakat sabahtan itibaren Rus taarruzu başladı. Bizim tabur da siperlere girerek müdafaaya katıştı. Ruslar bir taraftan siperleri şarapnel ile dövüyorlar. Bir taraftan da taarruza geçtiler

Cephede telsizle iletişim kurmaya çalışan Osmanlı askerleri (sol üstte). Rus Çarı Nikola, 1914'te ordusundaki Kazak askerleri denetliyor (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Çanakkale Cephesi'nden dönüşlerinde, Türk askerlerine karavana dağıtılıyor (sağda). Rus askerler, 1915'te, bir siper kazma çalışmasında (altta).

Hakkı Sunata'nın 1916 Ağustos'unda nakledildiği Harput'tan bir görünüm (sağda).

piyadeleriyle. Harp kızıştı. Ben de tabur kumandanı ile siperlerin beş adım kadar gerisindeyim.

Fakat bir müddet sonra bir sıtma nöbeti yakaladı, tıpkı Malatya'dan hareket ettiğimiz günkü gibi. Ne bela şeymiş bu. Titreye titreye yatıyorum. Ruslar siperlere yetişseler ve süngü harbine tutuşulsa, muhakkak birkaç süngü yiyeceğim. Ya ölürüm, ya esirlik.

Sonra yavaş yavaş Rusların taarruz şiddeti kırıldı. Nihayet taarruz edenlerin sağ kalanları, Karabaş deresinin sağ tarafına çekilmeye başlamışlar. Rusların topçu ateşi de kesildi. Muvaffak olamayacaklarını anladılar. Benim sıtma nöbetim, bir saat kadar daha devam etti, sonra nöbet titremesi kesildi."

SOĞUKLAR BAŞLADI, ERZAK YOK

1917 yılı Ocak ayında, Doğu Cephesi'nin en zor günlerinin ortasındadır Hakkı Bey. Ruslarla muharebe kar yüzünden durmuş, Türk askeri soğuk ve erzak yokluğuyla mücadele etmeye başlamıştır:

"1 Ocak günü alay karargahına gitmek üzere yola çıktım. Köyün alt başına gelmiştim. Rüzgar o kadar şiddetli, tipi o kadar kesif ki. Yüzüme, gözüme şiddetle çarpan kar parçaları, kirpiklerimin üstüne yerleşiyor, on adım ilerisini göremiyorum. Yürümek, yorucu bir işkence. Sert rüzgarın, yolun kuytu tarafına yığdığı karlar, bazen yolumu şaşırtıyor.

Vakit henüz öğlen. Bulutun kesafeti, gecenin gelmek üzere olduğu hissini veriyor. Bu kar ve zulmet tufanı içinde birkaç gölge göründü. Yanıma yaklaştılar. Başları eski kaput parçalarıyla sarılmış.

Bazılarının sırtında erzak torbaları, yedeklerinde eşya yüklü iki hayvan. Bunlar bizim tabur askerlerinden.

Geriye erzaka giden kafilelerden hiçbir haber yokmuş. Mevcut zahire bizi ancak iki gün idare edebilecekmiş. Geri mıntıkanın yüksekliği sebebiyle oralarda yağan karlar erimemiş. Birdenbire her tarafı kaplamış. Erzak hayvanları, yollarda kar altında kalmış ve belki de donup ölmüşler. Dün çıkarılan yirmi hayvanlık kafileden de haber yokmuş.

(...) İleri nöbete giden bölükler feci halde. Ruslar, daha havalar bozmadan Temran'ı, Arik'i, Kığı'yı boşalttılar. Kısmen yakıp, geri çekilmişlerdi. Nerelere kadar çekildiler, bunu hala bilmiyoruz. Bizler de mal bulmuş muğribi gibi, sevine, sevine bu boş yerleri işgal etmiştik.

'Kurtuluşlarını kaçmakta buldular...'

Hakkı Sunata savaş sonuna kadar gördüklerini günlüğüne not etmeyi hiç unutmamış. Osmanlı devletini yöneten Enver Paşa *(üstte)* ve kadrosuna karşı muhalif tutumu, günlüklerinde sık sık yer alıyor. Hatta şu sözleri, Türk askerinin bu savaşta yer almasını ne denli yanlış gördüğünü en açık biçimde anlatıyor:

"Savaşa girerken Mısır'ı zapt etmek ve Kafkasları ele geçirmekten bahsedenler, elimizdeki topraklar çiğnenirken Galiçya'ya, Romanya'ya kolordular gönderen ve sonra uygun zamanda mütarekeyi ve sulhu başaramayıp, vatanın yarısından çoğu elden çıkınca, Bulgarlar daha akıllı davranıp savaştan çekildiği zaman, yabancı ellerdeki kuvvetlerimizi geri getirmeye kalkan bu akılsızlar kendi kurtuluşlarını kaçmakta buldular. Fakat bu sefer kaçtıkları yerlerde daha acı şekilde cezalarını çektiler."

Şimdi bunun sebebi kafamızda belirmeye başladı. Ruslar askerlerinin iaşe durumunu düşünerek geri çekilmiş olacaklar. Buraları bir baş belası olarak Ruslar, başımıza sardılar galiba."

AÇLIK ARTIYOR

Kış şartları ağırlaştıkça erzak eksikliği kendini daha da fazla hissettirmeye başlar. Öyle ki, kavrulmuş mısır tohumundan başka yiyecek birşeyi kalmayan asker, bulduğu her hayvanı yiyecek olarak değerlendirmektedir:

"Karnı doymayan asker yavaş yavaş leş yiyen kargaları avlamaya başladı. Kargalar, köpeklerle beraber et yerken, bu sefer kendileri avlanmaya başlayınca, zeki hayvanlar, ortadan kaybolup gittiler.

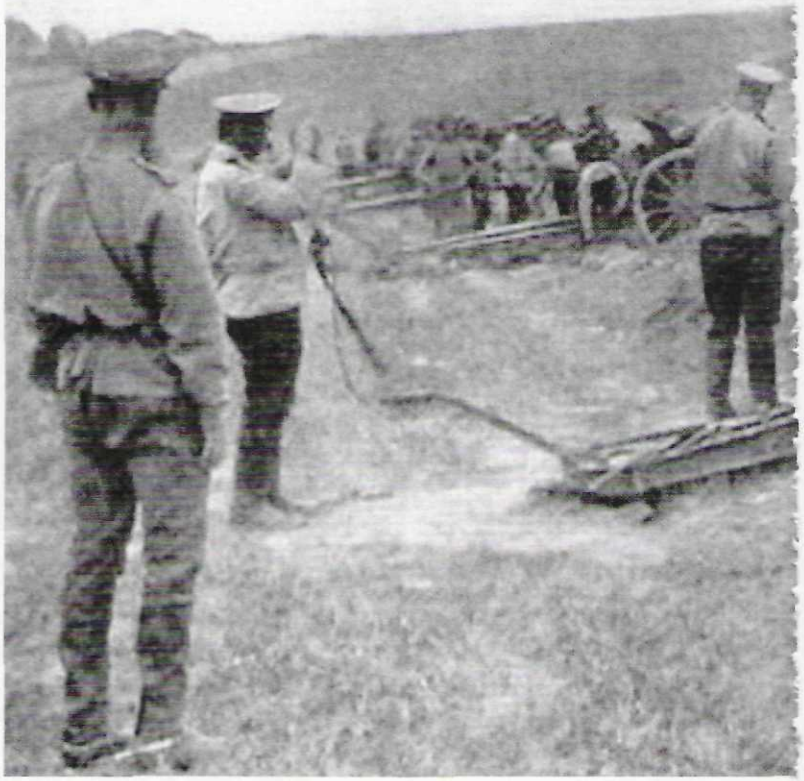
Bizim odanın önünde bir köy köpeği vardı. Fıstık gibi beslenmiş, güler yüzlü, sevimli bir hayvancıktı. Bir gün evin önünde bir silah patladı. Doktorla birlikte "Ne oluyor?" diye dışarı çıktık. Bizim sevimli köpeğin başı, karların üzerinde duruyor.

Doğu Cephesi'nde Rus askerleri (sol üstte) ve Çanakkale siperlerinde Türk askerleri (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Doğu Cephesi'nde kar altında, eşek sırtında erzak taşınıyor (üstte). **Doğu Cephesi'nde Rus topçusu** (sağda).

Gövdesi uçmuş. Köyde yenen son köpekmiş.

Bir gece, odada, doktorun gürültüsü ile uyandım. Birkaç kedi bizim yiyeceklere musallat olmuştu. Bu yüzden kapıyı arkadan dayaklıyor, içeride bir kedi kalmamasına dikkat ediyorduk. Çok geçmeden, kediler de eksilmeye başladı. Onlar da asker tarafından kesilerek yeniyormuş. Onlar da tükendi.

Asker mevcudu da zayıflıktan, hastalıktan ötürü gittikçe eriyordu. Geriden yiyecek sevki, bir türlü ayarlanamıyordu. Kim idare ediyordu bu iaşe işlerini? Şikayetlerimiz de dikkate alınmıyordu.

Taburumuz bu cepheye dokuz yüze yakın bir mevcutla gelmişti. Bütün yaz, devam eden muharebelerde yaralı, esir ve kayıp olarak verdiğimiz zayiat, 150 ile 200 arasında. Geri kalanını, hep açlık, sefalet ve kışın meydana getirdiği hastalık yedi, bitirdi. Birinci, üçüncü ve dördüncü taburların, bizden daha perişan olduğunu öğrenmiştim. Dördüncü tabur, elli ile atmış arasında bir mevcutla kalmış. Birinci tabur 80 ile 90 arasında."

RUSLARIN BEYANNAMELERİ

1917 Temmuz'unda, Rusya'da yaşanan iç değişikliklerle ilgili haberler Hakkı Bey'in bulunduğu Doğu Cephesi'ne ulaşır. Rusların artık savaş istemedikleri yönündeki beyannameleri ise o günlerin en ilgi çeken konusudur:

"Rusya'ya ait ajans haberleri de geliyor ara sıra. Çar'ı tahttan indirdiler. Gerenski adlı bir avukat, çok cerbezeli ve iyi söz söyleyen adam, iş başına geçmiş. İhtilal hükümetini idare ediyor, sulha taraftar olduğu halde Fransa ve İngiltere hükümetlerinin tazyiki karşısında mukavemet edemiyor, yeniden orduyu tanzim ederek Almanlara taarruza hazırlanıyormuş. Fakat Amele ve Asker adı altındaki ihtilalci bir teşekkül de harbi istemiyormuş. Gerenski, son bir gayretle bu teşekkülü iknaa çalışıyormuş.

Temmuz sonlarına doğru, bir gece alaydan bir telefon:

Savaşın dehşetini hissettiren kitap

Hukuk eğitiminin henüz ikinci yılında olan bir genç... Savaşmaktan, arkadaşlarının ölümünü seyretmekten çok farklı idealleri var. Ne var ki bir gün savaş patlıyor; Osmanlı, kendini cehennemin göbeğinde buluveriyor... 'Gelibolu'dan Kafkaslara, Popüler Tarih yazarlarından Kansu Şarman'ın editörlüğünde, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasından çıktı.

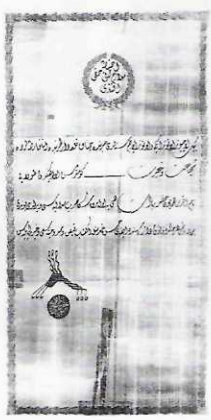

İ. Hakkı Sunata kimdir?

1892 yılında İstanbul'da doğdu. Vefa İdadisi'ni bitirdikten sonra İstanbul Darülfünunu'nda (Üniversitesi) Hukuk Fakültesi'ne devam etti. I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında, fakültenin ikinci sınıfındayken askere alındı; 10 ay sonra da Çanakkale savaş cephesine gönderildi. Günü gününe tuttuğu notlarla Çanakkale Savaşı'nın sonuna kadar uzanan anılarını ayrıntılı bir şekilde yazdı. Daha sonra, Doğu Cephesi'nde önce Ruslarla, sonra da Ermenilerle girişilen çatışmaları da bütün canlılığı ile yazdı. Buradan *döndükten sonra, İstanbul'un* işgal altındaki yaşamını, Kurtuluş Savaşı'na kadar çekilen acıları ve ezikliği neredeyse günü gününe tespit etti. Mütareke yıllarının İstanbul'unda, bir taraftan yarım kalan hukuk tahsilini tamamlamak, bir taraftan da ailesinin geçimini temin etmek için çalıştı *(üstte; Sunata, 1945 yılında, Zonguldak'ta ailesiyle).*

Cephemizdeki Rus askeri harp etmek istemiyormuş ve buna ait bir takım beyannameler vereceklermiş. Bizim cephemize de bu maksatla Ruslar gelecek olursa, ateş etmeden beyannameleri almalı, hemen alaya göndermeli imişiz. Hakikaten, Ruslar gelmişler, işaret vermişler. Bizimkiler ateşle mukabele etmiş. Dönüp gitmiş Ruslar. Bölükten gönderilen çavuşla birlikte o tarafa doğru arama yapmışlar, meşe ağaçlarının üzerine asılmış beyannameleri bulmuşlar. Bir nevi pembemsi, ince kağıtlara, Türkçe, Şapirograf biçimi yazılarla yazılmış bir tomar beyanname. Acele bir göz gezdirdim: "Biz Ruslar, harpten bıktık. Harbi isteyen Çarı başımızdan attık. Amele ve askerler el ele verdik. Yeni bir hükümet kurduk. Harbe son vereceğiz. Birbirimizi boş yere yere kırmayalım. Biz boş yere sizin memleketinizi Çarın emriyle işgal ettik. Buralar bize ait değil, sizindir. Sulh olacağız. Buraları size bırakacağız. Siz de hükümetinize harp etmeyeceğinizi söyleyin. Onların sözleriyle birbirimizi kırmayalım, kardeş olalım... Ve saire..."

Demek ki ihtilal, bizim cephedeki Rus askerlerine kadar gelmiş. Onlar da sulh istiyorlar. Bu çok sevindirici bir haber." ■

Türk askerleri Çanakkale siperlerinde (sol üstte). **İsmail Hakkı Sunata'ya, Çanakkale Savaşı'ndaki başarısı nedeniyle Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından verilmiş takdirname** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Osmanlı'dan Cumhuriyet yıllarına

Suriye ilişkileri

Ulusal bağımsızlıktan başka hiçbir koşulu kabul etmemeye kararlı olan Misak-ı Millî'nin daha birinci maddesinde, Araplar için de bağımsızlıktan başka çözümün kabul edilmeyeceği belirtiliyordu.

ORHAN KOLOĞLU

Birinci Dünya Savaşı'nda, 1918 yılına girildiğinde, Osmanlı toplumunda barışa özlem doruğa çıkmıştı. Bir yandan 'zafer-i nihai' sloganı yineleniyor ama bunun yanına, 'şerefli sulh' formülünü eklemek ihmal edilmiyordu. Bu da, birincisine pek güvenilmediğinin, ikinciden medet umulduğunun kanıtıydı.

Bu davranışın kökeninde, ABD Başkanı Wilson'un dünya barışı için yaptığı çağrı rol oynuyordu. 8 Ocak 1918 tarihli ünlü Wilson Beyannamesi'nin, savaşan tarafları karşılıklı ödün vererek barışı getirmeye çağıran maddelerinden 12'si, doğrudan Osmanlı devletiyle ilgiliydi.

Önce, "Bugünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olan bölgelerine, itirazsız bir hükümranlık hakkı tanınmalıdır" deniyor, sonra da ödün koşulu açıklanıyordu: "Ancak halen Türk boyunduruğuna tâbi olan diğer uluslara, kesin bir güven içinde, varlıkları ve engelsiz tam bir gelişme için, imkan sağlanmalıdır."

1916'dan beri ayaklanmış ve Osmanlı'nın düşmanlarıyla işbirliğine girmiş olan Arapları bu madde özel olarak ilgilendiriyordu. Arap aydınları arasında üç grup çatışmaktaydı. En kalabalık grup, İngiltere ve Fransa ile işbirliği yanlılarından oluşuyordu.

Onlardan çok daha az bir grup 'Osmanlı Federalistleri'

Emir Faysal, Fransız subayları ile birlikte 1917'de Akabe'de (sağda). 1921'de 'Suriye Kralı' ilan edilecek olan Faysal, dört ay sonra Fransızlar tarafından sınır dışı edilecek ve 23 Ağustos 1921'de de İngilizler tarafından 'Irak Kralı' olarak tacını giyecekti (en sağda).

Şubat 1937: Şam Sarayı'nın önünde Suriyeliler, Türk ve Fransız hükümetleri arasında, 27 Ocak 1937'de başlayan İskenderun Sancağı'nın (Hatay) bağımsızlığına *ilişkin görüşmeleri* protesto ediyorlar (solda). Aynı günlerde, Karasu vadisine hâkim bir kaleden, Fransızlar, Hatay-Türkiye sınırını kontrol altında tutuyorlar (altta).

yani, Osmanlı bütünü içinde özerklik yanlılarıydı. Pek az sayıda da Osmanlı'dan ayrılmama taraftarı vardı. Federalistler sömürgecilerin kontrolüne girmekten korkan ve Osmanlı içinde özerk olurlarsa, bir gün nasıl olsa bağımsızlıklarına kavuşacaklarına inananlardı. Açıkçası, çok büyük bir çoğunluk eninde sonunda ayrılma yanlısıydı.

19. Yüzyıl'da "Avrupa'nın Hasta Adamı" Osmanlı devletinin paylaşılması pazarlıkları yapılırken, bugünkü Suriye-Lübnan bölgesine Fransa gözünü dikmişti. Kendi ülkesinde laikliği ilan etmiş olan Fransa, Doğu'da hâlâ Katoliklerin korumacılığından vazgeçmiyordu.

Bu çerçevede Fransa, başta Cebeli Lübnan'daki Maruniler olmak üzere, Suriye'deki Hıristiyanlarla da sıkı bir işbirliğine girişmişti. Hatta 1860'ta Müslüman Arapların, Hıristiyan Arapları toplu yok etme girişimini engellemek için, Beyrut ve Şam'ı bile işgal etmişti.

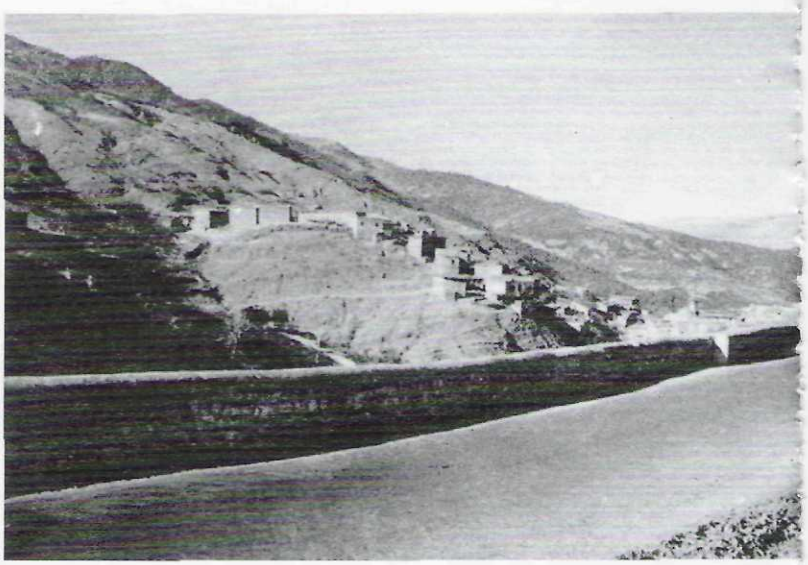
I. Dünya Savaşı sırasında, Fransızlarla işbirliği yaptıklarına ilişkin belgeler ele geçirilince, Cemal Paşa'nın Araplaların 'milliyetçi' olarak niteledikleri elli kadar kişiyi idam ettirmesi, Türk-Arap kopuşunda önemli bir dönüm noktası oluşturdu. Asılanların içinde Fransız ajanı olanlar bulunduğu gibi, 'Osmanlı Federalistleri' sayılanlardan da vardı.

Suriye'nin dramı, Türklerin kovalanmasının arkasından, bu iki grubun birbirine girişiyle başlar.

İngiliz orduları Halep ve Antakya'ya doğru ilerlerken,

merakediyorum@googlegroups.com

Yıl 1937: Beylan kasabası civarında, Antakya'dan İskenderun'a giden yoldan bir görünüm (sağda). Hatay-Türkiye sınırında bir Fransız subayı (sağ altta).

Faysal da Suriye Krallığı'na getirildi. Bu açıkça, İngiliz mandası altına sokulmak anlamını taşıyordu. Türklerden kurtulup tam bağımsızlığa kavuşmayı umanlar, bundan pek memnun olmamışlardı. Üstelik Faysal ve ailesinin Suriye ile bir ilgisi yoktu!

Bu dönemde Suriyeli milliyetçilerin Filistin, Lübnan ve Ürdün'ü içine alan bir 'Büyük Suriye' hayalleri vardı. Oysa Osmanlı mirasının paylaşılmasını düzenleyen Sevr Antlaşması'na varacak pazarlıklar sırasında, Filistin ve Ürdün'ün İngiliz; Lübnan ve Suriye'nin Fransız mandasına sokulması kabul edildi.

Daha Sevr'in imzasından önce, Temmuz 1920'de Fransa, Şam'ı işgal edip Faysal'ı kovdu ve amaçlarının geçici olmadığını gösterdi. Yerli bir gölge yönetimin üstünden tam bir egemenlik kurmaya yöneldiler.

Yıl 1920: Suriye ve Lübnan'da Fransız egemenliği yoğunlaşıyor: General Gouraud, yörenin Müslüman ve Hristiyan liderleriyle birlikte (altta).

'Büyük Hayalleri' kaybetmek bir yana, evdeki bulgurdan da olan Suriyeli Osmanlıcılar ve Federalistler, bu dönemde Ankara'da şekillenmeye başlayan 'Türk Millî Direnişi' ile işbirliğinin yollarını aramaya giriştiler.

1919'da Osmanlı barışı için ilk görüşmeler başladığında, İstanbul Hükümeti'nin tezi, "Arap vilayetlerine Hilafet ve Saltanat'a bağları saklı kalmak koşuluyla özerklik tanınması" şeklindeydi.

Açıkçası, Osmanlı devletine bağımsızlık tanınacağını sananlar vardı. Oysa saltanatın da hilafetin de Hıristiyanların mandası altına alınacağına çoktan karar verilmişti.

Ulusal bağımsızlıktan başka hiçbir koşulu kabul etmemeye kararlı olan Türk Millî Mücadelesi ise, 17 Şubat 1920'de dünyaya ilan ettiği Misak-ı Millî'nin (Ulusal And) daha birinci maddesinde, Araplar için de bağımsızlıktan başka çözümün kabul edilmeyeceğini belirtiyordu:

"Osmanlı devletinin sadece Arap çoğunluğuyla dolu olup 30 Ekim 1918 tarihli

ateşkesin (Mondros) imzasında düşman ordularının işgali altında bulunan kısımlarının mukadderatı halkının serbestçe beyan edecekleri reye göre tayin edilecektir."

Bunun devamında, o tarihte Osmanlı ordularının kontrolü altında bulunan bölgelerin bir bütün sayıldığı, ayrılığın kabul edilemeyeceği kaydedilmektedir.

Bu çizilen hududun içinde

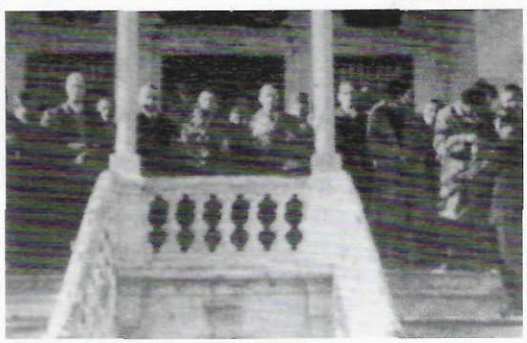
Yıl 1937: Milletler Cemiyeti'nin gözlemcileri, Samandağı civarında incelemeler yapıyorlar (solda ve sol altta).

Musul, Halep ve Antakya bölgesi de vardı. Ancak ateşkesten sonra yapılan işgallerle, bunların ilkini İngilizler, ikinci ve üçüncüsünü ise Fransızlar kontrollerine almışlardı. Suriyeliler manda yönetimiyle geçinmenin yollarını ararken Ankara Hükümeti, doğuda Ermeniler, güneyde İngiliz ve Fransızlar, batıda ise, Yunanlılar ve İngilizlerle baş etmek durumundaydı.

Mustafa Kemal'in Ocak 1920'de Ankara'da yayınını başlattığı 'Hakimiyet-i Millîye' gazetesinde çıkan bir makalede, Asya'nın ezilen milletlerinin dayanışması gereğinden bahsedilirken; bunun ancak, her toplum bütün varlığıyla ve bütün toplumlar aynı anda sömürgecilere karşı ayaklanırlarsa mümkün olabileceği hususunda bir anımsatma vardır.

Sadece Suriye'den değil, Lübnan ve Irak'tan da Ankara'ya yardım talepleri ulaşıyordu. İstenen neredeyse, 'Gelin bizi kurtarın' idi. Toplum olarak bir direnmeyi göze alan yoktu. Daha kendisini kurtaramamış Ankara, onlar için ne yapabilirdi ki!..

Ankara Hükümeti ile Fransa arasındaki 21 Ekim 1921 tarihli antlaşma, daha sonraki Türkiye-Suriye ilişkileri açısından da önemli bir dönüm noktası oluşturdu.

Misak-ı Millî çerçevesinde, Antakya-İskenderun bölgesi kadar, Halep çevresi bile, Misak-ı Millî kapsamında, Türk bölgesi sayılıyordu.

Karşısındaki düşman cephesini parçalamak amacıyla, Ankara Hükümeti buraları Fransa'ya bırakırken, Türklerin kesin çoğunluğu oluşturduğu Antakya-İskenderun bölgesi için, özel ve özerk bir *statü kabul ettirmişti.*

Böylece İskenderun Sancağı'nda, Arapça'nın yanı sıra Türkçe'nin de resmî dil sayıl-

İskenderun'da, vilayet binası merdivenlerinde, Milletler Cemiyeti'nin gözlemci heyeti (üstte) **ve bina önünde, Hatay'a bağımsızlık verilmesi tartışmalarını protesto eden Araplar** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Atatürk ve Celâl Bayar, yanlarında Sabiha Gökçen; başında Tayfur Sökmen'in bulunduğu Hatay Heyeti ile birlikte (sağda). **Hatay devleti bayrağı** (altta).

masa kararlaştırıldı.

Suriye üzerinde Fransa'ya tanınan 'mandacılık' yetkisi "siyasal bakımdan yeterince olgunlaşmamış yerli halkı bağımsızlığa hazırlamak" amaçlıydı. 1938'de Hatay'ın Türkiye'ye kesin olarak katılmasına kadar geçen sürede, Ankara ile Suriyeliler arasındaki ilişkileri, bu ilke etkilemiştir.

• **Fransızlar** sadece 'eğitici' olmak yanlısı değillerdi; yerleşmek istiyorlardı.

• **Arap milliyetçileri** sadece Suriye değil Lübnan, Filistin ve Ürdün'ü de içine alan bir 'Büyük Suriye' kurma hayalinden vazgeçmemişlerdi.

• **Sancak bölgesinde çoğunluğu oluşturan Türkler** ise, en ileri toplumlar düzeyinde bağımsızlığa kavuşmuş olan Türkiye ile birleşmekten başka bir şey düşünmüyorlardı.

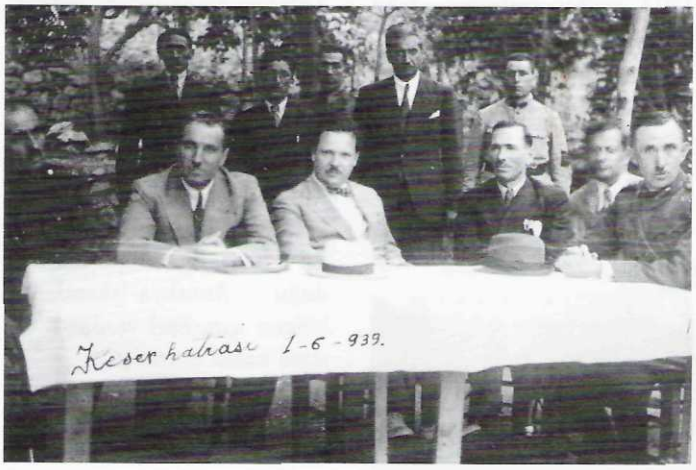
Bu amaçla, Antakya-İskenderun Yurdu Derneği'ni kurup kampanyaya da giriştiler. Adana'yı ziyaretinde, Mustafa Kemal Paşa'nın karşısına; göğüslerine, kurtarılmalarını isteyen yaftalar takmış çocuklar çıkardılar. Milletler Cemiyeti'ne de sık sık başvurularda bulundular. Antakya Halk Fırkası'nı bile kurdular.

Fakat Suriye-Lübnan bölgesinde asıl sorun Fransızlarla Araplar arasındaydı. Cebeli Dürüz'de 1925'te başlayan ayaklanma, Şam'a kadar yayıldı ve ancak 1927'de bastırılabildi. Bu arada, Fransızlar Şam'ı bombalamak mecburiyetinde bile kaldılar. Bölgeye yeni bir idarî yapılanma projesi önerirken, Sancak'ı bağımsız bir yönetimle Beyrut'taki Yüksek Komiserlik makamına bağlamaya da kalkıştılar.

Ancak 'Büyük Suriye' hayalini asla terk etmek istemeyen Arap milliyetçilerinin direnci karşısında, vazgeçmek zorunda kaldılar. Bundan sonra, 1936'ya kadar, aralarında sürekli çatışmalar oldu.

Hitler ile Mussolini'nin anlaşmasıyla, Avrupa ve Akdeniz'de yeni gerginliklerin başladığı dönemde, Fransa iç gerginlikleri azaltmanın gereğini hissetti. Üstelik daha 1932'de İngiltere hem Irak hem de Mısır'a, ordularını çekmeden, bağımsızlık hakkı tanımıştı. Paris de aynı yola başvurunca, Türkiye, Fransa ile yapılmış olan 1921 Antlaşması'na dayanarak, Sancak'ı tümüyle Suriye'ye bağlama tasarısına karşı çıktı.

Konuyla bizzat Atatürk meşgul olmaya başladı: Bölgeye 'Hatay' adını verip, cemiyetin isminin de Hatay Egemenlik Cemiyeti'ne dönüştürülmesini kararlaştırdı. Tayfur Sökmen, Abdurrahman Melek gibi öncülerin yöneti-

Hatay Meclisi'nin 23 Haziran 1939'da oy birliğiyle aldığı Türkiye'ye katılma kararından kısa bir süre önce, Tayfur Sökmen ve arkadaşlarının, Keser gezisinde çektirdikleri ve üstüne bizzat Sökmen tarafından tarih atılmış bir fotoğraf (sağda).

Suriye Devlet Başkanı Beşer Esad ve eşi Esma Esad (solda). Bir dönemin Genelkurmay Başkanı ve sonra da uzun yıllar Suriye Devlet Başkanı olan Hafız Esad (altta).

minde, Hataylılar tam bir dayanışma ile, haklarından vazgeçmeyeceklerine, Milletler Cemiyeti temsilcilerini bile inandırdılar.

Fransa da, Balkanlar ve Yakın Doğu dengesinde en büyük güce sahip olan Türkiye'nin dostluğuna ihtiyacı olduğunu fark etti. Dolayısıyla anlaşmaya yanaştı. Ocak 1937'de iki devletin garantisinde, 'Hatay' adında bir devletin kurulmasında fikir birliğine varıldı.

Yapılan Meclis seçiminde, 22'si Türk, 18'i diğer cemaatlerden 40 milletvekili seçildi. Cumhurbaşkanlığı'na Tayfur Sökmen getirildi. 23 Haziran 1939'da imzalanan antlaşma ile de, Hatay'ın Türkiye'ye katılması kesinleşti...

Arap Milliyetçileri bu karardan dolayı hem Fransa'ya hem de Türkiye'ye düşman kesildiler. Ama asıl savaşları, mandayı bırakmak yanlısı görünmeyen Fransa'ya karşıydı.

II. Dünya Savaşı yıllarında Suriye, Irak ve Filistin'de milliyetçilerin Fransa ile İngiltere'ye karşı, Almanlarla işbirliğine girdikleri görülmüştür. Ancak bu girişimler başarısız kaldı. Buna rağmen, savaş bitince bağımsızlıklarına kavuştular.

'Soğuk Savaş' döneminin doğurduğu gerginlikler arasında, Türkiye ile Suriye'nin, karşıt gruplarda yer almak durumunda kalmaları, ilişkilerinin aşırı gerginleşmesinde etken oldu. Sovyet tehdidi karşısında Türkiye NATO'ya üye olmuş ve demokratik rejimi tercih etmişti.

Arap ülkeleri ise, mandacılardan tam kurtulma ve bütün Arap dünyasını birleştirme tasarısının yanı sıra, İsrail ile savaşma gereksinmesiyle (Suudi Arabistan ve Ürdün hariç), Sovyetler Birliği ile yakın ilişki içine girmişlerdi.

Menderes hükümetlerinin aşırı NATO'cu davranışları, hele 'Bağdat Paktı' girişimi ve arkasından Suriye'yi endişelendiren 'seferberlik ilanı' ilişkileri iyice gerdi...

1949'dan 1970'e kadar, Suriye'de tam 10 askerî darbe olması ve sonunda sosyalist eğilimli Baas'ın, Genelkurmay Başkanı Hafız Esad ile iktidara yerleşmesi, yalnızca Türkiye ile değil, diğer Arap ülkeleriyle olan ilişkilerin de bozulmasına yol açtı.

1941 yılında, Fransa'daki Vichy Hükümeti'nden "Suriye'yi koruma" emri alan General Dentz (solda), Şam'daki karargâhının önünde.

Ancak, 30 yılı bulan bir iktidar döneminden sonra, Hafız Esad'ın ölmesi ve yerine oğlu Beşer Esad'ın geçmesiyle, Suriye'de yumuşama belirdi. Suriye'nin resmî sözcüleri, artık bir 'Hatay' konusundan söz etmiyorlar ve Türkiye ile ilişkileri, 1946'da tam bağımsızlığa kavuştukları tarihten başlatıyorlar. ■

Tayfur Sökmen kitabı

Mehmet Tekin'in 2002'de yayımlanan 'Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen' adlı kitabı, Misak-ı Millî'ye dahil olduğu halde, önce bunun dışında kalan İskenderun Sancağı'nın anavatana katılış sürecindeki olaylarda, Tayfur Atâ Sökmen'in öncü rolünü anlatıyor. Kendisinin, daha 1919'dan itibaren bu yolda üstlendiği çalışmaları aktarıyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Çocuk gözüyle II. Dünya Savaşı yılları / 4

İnönü savaşa girmiyor

Roosevelt ve Churchill ile Kahire'de buluşan İnönü'ye Churchill sürekli baskı yapıyordu. Savaşın bu en kritik aylarında, en az zararla bu işi bitirmenin peşindeki Müttefikler, Türkiye'yi de savaşa sokmak istiyordu.

ESER TUTEL

Roosevelt, İnönü ve Churchill Kahire'de (üstte). Daha önce Churchill, 1943 Ocak'ında, Adana'ya gelmiş ve sivil giyimli Genelkurmay Başkanı Çakmak tarafından karşılanmıştı (sağda).

Hani nifakçı, huzur bozan takımından birileri, 1946'da Adana'da küçük bir çocuğu Cumhurbaşkanı İnönü'nün karşısına çıkartıp, "Paşam, savaşta bizi ekmeksiz bıraktın!" dedirtmişlerdi ya, gerçekten de 1943 yılı, ekmeğin hiç kimseye yetmediği bir yıl oldu. Yalnız ekmeğin değil, şeker gibi, un gibi, en gerekli ihtiyaç maddelerinin de...

Fiyatlar günden güne arta dursun, her türlü yolsuzluk da başını alıp gitmeye başlamıştı. Karaborsa da cabası! Millî Korunma Kanunu gereğince verilen sert cezalara rağmen, hırsızlık da devam ediyordu,

kaçakçılık da... Dolandırıcılık da, sahtekârlık da...

Kumkapı'da öyle büyük bir ekmek karnesi sahtekârlığı ortaya çıkartılmıştı ki, şaşmamak elde değildi. Evdekilerin konuştuklarına göre, her karne dağıtılışında beş binden fazla karne çalınıyor; el altından, fahiş fiyatlarla satılıyormuş. Savaş yıllarında rastlanan hırsızlık ve sahtekârlıkların sadece bir tanesiydi bu! Kim bilir daha başka ne gibi sahtekârlıklar yapılmaktaydı?

4 Mayıs 1943'te yoksullara ucuz ekmek sağlanması için bir kararname çıkarken, aynı gün şehirdeki tüm şeker satışlarının durdurulduğu ilan edildi. Elinde şekeri olanlar resmî makamlara bu şekerin miktarını bir beyanname vererek bildirmek zorunda bırakıldılar.

Buna rağmen şehirdeki şekerciler kapandı mı? Hayır! Kapanmadı. Meğer Belediye her şekerciye bir miktar şeker kontenjanı ayırmaktaymış. Onlar da bu şekerle dükkanlarını iyi kötü idare edebilmişler. Bu arada şekerin hiç bulunmadığı bir dönemde, şeker yerine pekmezle tahin helvası yapmayı bile denemişler. Bakmışlar ki müşteri tuttu, bir süre yapıp satmakta devam etmişler.

Çok iyi hatırlıyorum, toz şekerinin karneye bağlandığı o yokluk günlerinde, Belediye şekerci dükkanlarında halka yine karneyle şeker tevziatı yapıyordu. Nasıl mı? Ortaya bir masa koyuyorlardı. Masanın başında da bir belediye görevlisi... Dükkanın dışında da itişip kakışan bir şeker kuyruğu... Gir içeri! Ver karneni! Al git yarım kilo toz şekerini!

O yılın sonlarına doğru, 8 Kasım 1943 günü de İstanbul'da şeker fiyatlarının kısmen indirildiği ilan edildi. Kaça mı? Toz şekerinki 180, kesme şekerinki de 200 kuruşa... Yine de bu fiyatlar el yakacak derecede yüksekti. Öyle her isteyen ha deyince şeker alamayacaktı. İstanbul'da kaç aile bu fiyatlara şeker alıp da çoluk çocuğuna şeker yedire-

Cumhuriyet

Millî Şefle Ruzvelt - Churchill Arasındaki Kahire Mülâkatı Bitti

Dün neşredilen resmî tebliğde şöyle denilmektedir:

Samimî müzakereler

Dört devlet arasında

Üç Şefin Tahranda verdiği kararlar

Kahire ve Adana görüşmeleri, *gazetelerin* manşetlerinde (üstte ve sol altta). 30-31 Ocak 1943'te Adana'da yapılan gizli görüşmede Churchill, İsmet İnönü'nün özel treninde (sol üstte).

İnönü - Churchill mülâkatı

Cumhurreisimiz, vaki arzusu üzerine Adanada Churchill'i kabul ettiler

Konuşmalarda Türk ve İngiliz siyasî noktai nazarlarının, bir ve müştereken olduğu bir defa daha anlaşıldı

Adana görüşmelerinde

Türk heyeti

İngiliz heyeti

mürekkeb bulunuyordu

Müttefikler nasıl aldatıldı

İngiltere Kralı ile Ruzvelt'in mesajı

Tarihî hâdise ve resmî hazırlık

Ayasofya minaresinde makineli tüfek birliği

1943 yılında olası bir hava saldırısına karşı, İstanbul'un pek çok yerine uçaksavar topları ya da makineli tüfekler yerleştirilmişti. Nerelere mi?.. Bildiğim kadarını söyleyeyim: Karaköy'de, Ömer Abed Hanı'nın çatısına ve Ayasofya'nın minarelerinden birinin üst şerefesine. Rahmetli foto muhabiri Selâhattin Giz'in bir fotoğrafında gördüm: Suyla soğutmalı bir makineli tüfek. Yanından sarkan şeride yan yana bir sıraya bağlı parmak parmak mermiler. Makinelinin başında üç er. Ve de omzundaki tek demirden asteğmen olduğu anlaşılan genç bir subay. Bunlar benim bildiklerim ve gördüklerim... Daha başka yerlerde de böyle yerleştirilmiş makineliler olsa gerekti. Düşman uçakları İstanbul'u bombalamaya gelirse, hemen vursunlar, uçağı düşürsünler diye...

merakediyorum@googlegroups.com

1943 Şubat'ında yapılan seçimlerde, İstanbul'da bir seçim sandığı nakli töreni (üstte): Bu dönemde, 43-46 arası görev yapacak 455 milletvekili seçilir. 40'lı yılların Türkiye'sinde bir 23 Nisan Bayramı töreni (sağ üstte).

bilirdi ki?..

Bazı geceler, birden elektrik kesiliyor, daha ne olduğunu anlamadan, pat küt, uçaksavar topları ateşe başlayıveriyordu! Şaka değil! Gerçek mermilerle gerçek atışlar yapılıyordu! Sonra, ancak ertesi günü anlıyorduk ki, ateş, her nasılsa yolunu şaşırıp sınırdan geçerek topraklarımızın üstünde yoluna devam eden bir uçağı inişe zorlamak için açılıyormuş!

UÇAKSAVARLAR ÇALIŞIYOR

Hiç unutmam; bir keresinde yine önce elektrikler kesildi, arkasından da uçaksavarların ateşi başladı. Bu uçaksavarların sesi, top seslerine benzemiyordu. Sanki terlikle mermer bir zemine vurunca çıkan 'Çat! Çat!' seslerinin aynıydı.

Hemen arka balkona çıkarak Eyüp tarafına doğru baktım. Karanlık olmasına rağmen uçağı ve de mermilerin havada kandil kandil ışıklar saçarak patlamalarını görmek istedim. Annem hemen gelip kolumdan beni içeriye çekiverdi!

"Deli misin oğlum! Ya maazallah şarapnellerden biri gelirse!"

Meğer, Romanya'daki petrol kuyularını bombalamaktan dönen İngiliz uçaklardan birinin pilotu, artık yolunu mu şaşırmış, yoksa tarafsız bir ülkeye iltica mı etmek istemiş, orası anlaşılamadı; Trakya üzerinden topraklarımızın üzerinde uçmaya başlamış. O zamanlar radar filân yok elbette... Bizimkiler havada uçağı fark edince hemen ateşe başlamışlar. Önce vuramamışlar, ama Birinci Dünya Savaşı'ndan kalan bir astsubay, gez-göz-arpacık deyip uçağı kuyruğundan vuruvermiş!

Pilot, uçağı zar zor Elmalı Bendi'nin gerisindeki bir düzlüğe indirmeyi başarmış. Bütün bunları babam ertesi akşam yemek boyunca uzun uzun anlatıp bizi heyecan içinde bırakmıştı.

Bazı geceler de uzaktan uzağa 'Gümm, gümm' diye top sesleri duyuyorduk. "Hadımköy taraflarından geliyor" diyordu babam: "Her halde top talimi yapıyorlar."

Bizim evin bulunduğu Beyoğlu Balıkpazarı neresi, Hadımköy tarafları neresi! Ama gece sessizliğinde pekâlâ duyuyorduk işte...

Bir de, bir gece Ortaköy'deki bir ahbabımızın evinden, hava kararınca karşı kıyıda, Kuzguncuk sırtlarındaki ışıldakların uzun uzun havayı taradıklarını gördüm.

Gecenin karanlığını delen upuzun bir ışık huzmesi dakikalarca havayı araştırıyor, sonra birden sönüveriyordu. Aslında yalnız Kuzguncuk sırtlarında değil, Boğaz'ın ve de Haliç'in birkaç yerinde da-

1944'te fırınların önündeki ekmek kuyrukları devam eder ama artık ekmeğin gramajı artırılmıştır (sağda).

ha varmış bu ışıldaklardan... Bir uçağımız havalanıyor, geçerken aşağıya hafif bir sepet bırakıyor, ışıldak başındakiler de ışıldağı yakarak o sepeti havada yakalamaya çalışıyorlarmış. Bu da o günlerin ışıldak talimi işte...

1944: ALMANYA'NIN TALİHİ DÖNÜYOR

O sene İlkokul beşinci sınıftaydım. Düşünüyorum da, 1944'te de ne kadar hareketli geçtiğini hatırlıyorum. O sıralarda dünyaya açılan pencere-

Ramiz'in 44'teki albümü
Savaş yıllarının en önemli karikatüristlerinden Ramiz Gökçe'nin (1900-1953) 'Bu Harbin Karikatür Albümü' adlı çalışmasının kapağında, Müttefiklerin zaferi yer alır.

miz, babamın akşamdan akşama eve getirdiği Vatan gazetesinden ibaretti. Haber alma olanaklarımız Ahmet Emin Yalman'ın çıkarttığı bu gazetenin, sanıyorum altı sayfasıyla sınırlı idi. O da, bazı sakıncalı görülen önemli haberler eğer Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından konan yayın yasağına uğramamışsa... Tabii, bir de akşamleyin babamın anlattıkları vardı ki, yemek boyunca onu dinlemişsek, gazeteyi baştan sona okumuş gibi oluyorduk.

Neler mi anlatıyordu babam ?

Milletçe bizler ekmek bulamazken, açlıktan kırılan Yunan dostlarımıza vapurla sık sık yiyecek malzemesi gönderdiğimizi... Bir keresinde bu geminin (adı Kurtuluş'tu) kaza geçirip Hayırsızada'da parçalandığını... Almanya'dan, evet yanlış okumadınız Almanya'dan beş adet Junkers uçak satın aldığımızı... İstanbul'da kişi başına, bir kereye mahsus olmak üzere iki kilo un dağıtılacağını haber veriyordu.

Savaşın sonu artık iyi kötü görünmüş olmalı ki, her alanda az da olsa bir rahatlama, bir ferahlama kendini belli etmeye başladı. Nasıl mı? Ey-

Savaş kronolojisi

➤ 1943

30 Ocak: 'Milli Şef' İnönü, Adana'da Churchill ile görüştü.
11 Mayıs: Churchill, ABD'ye giderek Roosevelt ile görüştü.
12 Mayıs: Kuzey Afrika'da savaş, Müttefik orduların zaferiyle sona erdi.
10 Temmuz: Müttefikler Sicilya'da...
13 Temmuz: Doğu Cephesi'nde Sovyet karşı saldırısı başladı.
25 Temmuz: İtalya'da Mussolini tutuklandı.
3 Eylül: İtalya, Müttefik güçlerle ateşkes imzaladı.
4 Aralık: İsmet İnönü ile Churchill ve Roosevelt arasında Kahire görüşmeleri başladı.

➤ 1944

6 Haziran: Normandiya Çıkarması *(üstte)* yapılarak Müttefikler tarafından '2. Cephe' açıldı.
2 Ağustos: TBMM, Almanya ile tüm siyasî ve iktisadî ilişkilerin kesilmesine karar verdi.

➤ 1945

11 Ocak: Yunanistan'da savaş, Müttefik güçlerin zaferiyle sona erdi.
18 Ocak: Kızılordu, Alman topraklarına girdi.
8 Şubat: Churchill, Roosevelt ve Stalin, Yalta'da buluştular *(altta)*.
23 Şubat: Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti.
1 Mayıs: Hitler'in Berlin'de "beyin kanamasından öldüğü" haberi dünyaya yayıldı.
7 Mayıs: Almanya, kayıtsız şartsız teslim oldu.

merakediyorum@googlegroups.com

26 Nisan 1944 günü Nuri Demirağ'ın imal ettiği ilk Türk yolcu uçağı İstanbul'dan Ankara'ya uçar: Nuri Demirağ (soldan üçüncü), İsmet Paşa'nın çocukları Ömer ve Erdal İnönü ile birlikte (sağda).

Kimi ayların yeni isimleri

Birinciteşrin (eski adıyla Teşrinievvel)	Ekim
İkinciteşrin (eski adıyla Teşriisâni)	Kasım
Birincikânun (eski adıyla Kânunuevvel)	Aralık
İkincikânun (eski adıyla Kânunusâni)	Ocak

lül'de ekmek istihkakının 375 grama, ağır işçiler için de 750 grama çıkarıldığını öğrendik.

Derken 1 Kasım günü pasta, kurabiye gibi unlu besin maddelerinin artık eskiden olduğu gibi serbestçe yapılmasına müsaade edildi.

Ertesi gün de, ışıkları kararma önlemleri kaldırıldı. Artık herkes pencerelerindeki siyah perdeleri kaldırabilecek, istediği gibi ışık yakabilecekti. Hemen arkasından, şehirde ulaşım araçlarına getirilen sınırlandırma kaldırıldı.

Hepsi iyi, güzeldi de, şehirde baş gösteren tifüs vakaları gerçekten endişe vericiydi. Annem okula giderken bizlerin ceplerimize kâfuru koyuyor, bitlenip bitlenmediğimizi anlamak niyetiyle de, başımızı kaşıyıp kaşımadığımızı kontrol için gözlerini bizlerden ayırmıyordu.

Bu arada sıkıntısı çekilen bozuk para derdine çare bulmak için İngiltere'de kâğıt 50 kuruşluklar bastırılacağını öğrendik. Üstünde İnönü'nün portresi olacaktı. Nedense bu paraların tedavüle çıkması hayli gecikti. Sonradan öğrendik ki, paraları İngiltere'den yurda getiren şilep fırtınada kazaya uğrayınca, matbaa paraları yeniden basmak ve göndermek zorunda kalmış. Öteki paralardan daha küçük, hâkim rengin kirli sarı olduğu bir banknottu bu... Ama hem kâğıdının kötü olmasından, hem de çok elden ele gezmesinden, kısa zamanda yıprandı, yırtıldı, bir süre sonra da ortalıkta görünmez oldu.

1944'te tedavüle giren 50 kuruşluk banknot (sağ üstte).

24 Şubat 1945 tarihli Cumhuriyet'te, Almanya'ya savaş ilanı haberi (üstte).

AY VE GÜN İSİMLERİ

Yılın son günü, başta Anayasa dili olmak üzere, Türkçe'de pek çok kelimenin yeni sözcüklerle değiştirilmesi için bir yasa tasarısı hazırlandığı ilan edildi.

Bu arada bazı ay isimleri ile gün isimleri de yenileriyle değiştirilecekti. Hangileri mi? Teşrinler ve de Kânunlar... Ve bu değişiklik tuttu.

O gün bugün, kimsecikler ne teşrinleri ağzına alıyor, ne de kânunları... Ama değiştirilmesi için önerileceğini duyduğumuz gün isimleri hiç, ama

Mareşal gidiyor...
1923'ten beri, 20 yıl boyunca Genelkurmay Başkanlığı görevini yürüten Fevzi Çakmak, 1944'te İsmet İnönü'nün isteğiyle emekliye ayrıldı.

hiç tutmadı. Bunlar neler miydi dersiniz...

Pazartesi için 'başgün', salı için 'ertegün', çarşamba için 'ortagün', perşembe için 'beşgün', cuma için 'songün', cumartesi için 'yarımgün' ve pazar için de 'boşgün' adları önerilmişti...

O zamanlar cumartesileri yarım gün çalışıldığı için, 'yarımgün' adının seçilmiş olması sebepsiz değildi. Perşembeye de 'beşgün' denilmek istenmesinin nedeni, haftaya pazardan başlanırsa, perşembenin beşinci gün olacağı hesabına dayanmaktaydı.

Cumhuriyet
Avrupada Harb Bitti

ABDÜLVAHİT TURAN'IN KARAMELALARI

O sıralarda İstanbul'da bir 'Yeni Hayat' modasıdır çıktı ki nasıl bir çıkış! Ne miydi Yeni Hayat? Kâğıda sarılı, yapış yapış küçücük karamelalar! Yani, bol şekerli sütü uzun uzun kaynatarak yapılan bir tür şekerleme... Karaköy'de, Necatibey Caddesi'ne açılan dar sokakların birindeki küçük bir imalathanede yapılıyor ve kapış kapış satılıyordu. Daha da çok okul kapılarında... Leblebi gibi, mısır patlağı gibi, hıyar turşusu gibi... Fiyatı mı? Sudan ucuz, yanılmıyorsam sadece 2 kuruştu!

Bu karamelaları ikişer üçer ağzımıza atıp cakka cukka çiğnemekten ne kadar mutluyduk bilemezsiniz! Aslında dişlerdeki dolguları sökecek kadar sert ve yapışkandı, ama kimin umurunda. Ver 2 kuruşu, al bir Yeni Hayat, at ağzına, eme eme ye bitir. Şeker kıtlığından çıkan biz çocuklar için, bundan daha büyük bir mutluluk verecek bir şey olabilir mi!

Karamelaları yapan Abdülvahit Turan adında biriydi. Uyanık bir iş adamı olmalı ki, şekerin bollaşmasını fırsat bilerek bu yeni ürünüyle kendine rakipsiz bir iş sahası edinivermişti! Hem siyahı vardı bunların, hem de beyazı. Nasıl bir ortamda yapılıp, nasıl kâğıtlandığını merak edenimiz hiç, ama hiç olmadı. Çocuklar Karaköy'e gidip harçlıklarıyla iki, üç kutu birden alıyorlar, sonra okulda, sokakta, sinema kapılarında, neresi denk düşerse orada hem yiyorlar, hem de satıyorlardı:

"Abdülvahit Turan! Yeni Hayat! Değildir bayat!"

Besbelli biz çocuklar, şekersiz yılların acısını bu Abdülvahit Turan'larla çıkartıyorduk.

İşte, böyle böyle derken bir de baktık ki, 6 Mayıs 1945 günü Avrupa'da savaş sona ermiş! Ne sevindik bilemezsiniz! Artık geriye Pasifik'teki Japonya Savaşı kalmış oluyordu. Ağustos'ta Atom bombası... Hiroşima... Nagazaki... Derken *pes ediverdi Hiro Hito!*

İnönü, 18 milyonluk Türkiye'yi savaş yıllarında belki o çocuğa dedirttikleri gibi, ekmeksiz, şekersiz bırakmıştı; ama babasız bırakmamıştı. Nur içinde yat sen İnönü... Ebediyete kadar... ■

Dönemin güçlü bir ismi: Hasan Âli
Savaş yıllarının Türkiye'deki güçlü isimlerinden biri de Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel idi. Yücel, oğlu Can, kızları Canan ve Gülümser ile.

Almanya'nın teslim oluşunu bildiren 8 Mayıs 1945 tarihli Cumhuriyet gazetesi (sol üstte).

Türkiye, 1945'te artık Birleşmiş Milletler üyesidir: Dönemin Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile Londra Büyükelçisi Cevat Açıkalın, BM Genel Kurulu'nda (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Türkiye'de yerel gazeteciliğinin öncüsü

Bartın Gazetesi 80 yaşında

İbrahim Cemal Aliş (oturanlar arasında, ortada) beraber yola çıktığı arkadaşlarıyla: Üst sıra, soldan itibaren, Şükrü Göksu, Agâh Orhan, Nuri Yüksel, Cevdet Çakıroğlu (Aliş'in solunda) ve Niyazi Yüksel.

BARTIN

BÜYÜK BAYRAMIMIZ

Bugün cumuriyetimizin on ikinci yıldönümüne erdik.

On altı milyondan fazlayız.

Filyos hattı bitti.

İbrahim Cemal Aliş'in, henüz 18'indeyken, 6 Eylül 1924'te yayınlamaya başladığı Bartın Gazetesi, halen Türkiye'nin en eski üç yerel gazetesinden biri...

İSKENDER ÖZSOY

Onlar bir avuç gönüllüydü; inançlarından başka güvenecekleri bir şeyleri yoktu. Mustafa Kemal'in yanında yer aldılar...

Cumhuriyetin ilk yıllarında yola çıkanlardan biri de, Türkiye'nin en eski üç yerel gazetesinden biri olan Bartın Gazetesi'ni 18 yaşındayken çıkarmaya başlayan İbrahim Cemal Aliş'ti. Aliş'in, haftalık olarak 6 Eylül 1924 tarihinden itibaren yayınlamaya başladığı Bartın Gazetesi, geçtiğimiz aylarda 80. yılını kutladı.

İbrahim Cemal Aliş'in, ölümüne dek, 53 yıl kardeşi Ahmet Kemal Aliş'in büyük desteğiyle yayınladığı gazeteyi, bugün İbrahim Cemal Bey'in oğlu Esen Aliş yayınlıyor.

Bugüne dek çeşitli üniversitelerde tez konusu olan, 1998 yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin kurum dalında

Basın Özgürlüğü Ödülü'nü kazanan 'Bartın'ın, Türkiye Cumhuriyeti tarihiyle bütünleşen bir yayın serüveni var.

İlk 30 sayısı, taş baskı yöntemiyle 'eser-i cedit' kağıdına basılan Bartın Gazetesi, daha sonraki yıllarda teknolojik yenilikler takip edilerek yayınlandı. Taş baskı yönteminden tipo baskıya, 1992 yılından itibaren de ofset baskı sistemine geçen gazete, Türkiye'nin her yerinden, hatta yurt dışından okuyuculara sahip...

Bartın'da okurun gözü kulağı olan gazetenin Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü, Esen Aliş. Babasının bayrağını geleceğe taşıyan Esen Aliş, gazetesini şöyle anlatıyor:

"Bartın Gazetesi, 80 yıllık yayın yaşamında, yalnız biçimsel ve teknik olarak değil, düşün anlamında da kendini yenileyerek hep genç, çağdaş ve ileri kalmıştır. 1918'de kurulan Yeni Adana, 1922'de kurulan Antalya Gazetesi'nden sonra, Türkiye'nin en eski üçüncü yerel gazetesi olan Bartın Gazetesi, her dönemde Atatürk'ün ilkelerinden ödün vermeden bugünlere gelmiştir."

Anadolu basınının öncüsü konumundaki 'Bartın'ın bir başka özelliği de Karadeniz Bölgesi'nin en eski yerel gazetesi olması. Türkiye'de yerel gazete çıkarmanın zorluklarını her yerel gazete gibi yıllardır yaşadıklarını belirten Esen Aliş, zaman zaman yıldırmalarla, baskılarla karşı karşıya kaldıklarını söylüyor:

"Yerel gazete çıkarmak, her yerde benzer sorunları beraberinde getirir.Yerel gazetecilik yapmak zordur. Maddi ve manevi özveride bulunmak bir yana, yerel yönetimlerle her an karşı karşıya kalırsınız. Ulusal basına göre işin güçlüğü bu noktada ortaya çıkar. 1988 yılında yerel yönetime karşı haklı eleştirilerimiz, halkımızın sorunlarını aktarmamız ve onları takip etmemiz, işyerimizin kundaklanarak yakılmasına neden oldu. 80 yılda 3365 sayı yayınlanan gazetemiz, bugün 10 günde bir dört sayfa olarak basılıyor; yurtiçi ve dışındaki 2 bin 500 abonesine düzenli olarak gönderiliyor."

1998 yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin kurum dalında Basın Özgürlüğü Ödülü'nü alan Bartın Gazetesi'ne 1999 yılında da Başbakanlık tarafından, '75. Yıl Cumhuriyet Ödülü' verildi. Gazete, 1978 yılından bu yana Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü tarafından çeşitli başarı ödüllerine layık bulundu; pek çok bilimsel araştırmaya da konu oldu. Ayrıca, Türkiye'de ilk halk bilim yazılarının yayınlandığı gazetenin 1930-1935 yılları arasındaki sayıları, Hacettepe Üniversitesi Folklor Enstitüsü'ne alındı. ■

Bartın Gazetesi'nde yazan ünlü isimlerden bazıları şunlardı: Rıfat Ilgaz, Behçet Kemal Çağlar, Sadi Yaver Ataman, Fuat Edip Baksı, Ahmet Naim (Çıladır), Celal Sahir Erozan *(ortada)*, Ercüment Ekrem Talu *(solda)* ve Şakir Ülkütaşır *(sağda)*.

Aliş'in öyküsü

İbrahim Cemal Aliş *(sağda; 1920'de Fransızca dersi aldığı arkadaşlarıyla)* 1906 yılında Bartın'da doğdu. Askerliğini İstanbul'da yaptıktan sonra Bartın'da kitapçılık ve gazete bayiliğine başladı. Kurtuluş Savaşı yıllarında bir grup arkadaşıyla gazete çıkarmaya karar verdi ve Bartın Gazetesi'nin temellerini attı. Uzun yıllar CHP Bartın İlçe başkanlığı, belediye meclis üyeliği, il genel meclisi üyeliği yaptıktan sonra, 1938'de Bartın Belediye Başkanlığı'na seçildi. 1939 yılında da CHP'den parlamentoya girdi. 1943 yılında Bartın'a dönerek gazetesinin başına geçti. 24 Haziran 1977'de öldü.

29 Ekim 1935 tarihli Bartın Gazetesi, Cumhuriyet'in kuruluşunun 12. yıldönümünü 'En Büyük Bayramımız' manşetiyle duyurur (sol sayfada, altta). **5 Nisan 1926 tarihli Bartın Gazetesi'nin ilk sayfasında, Bartın adına Mustafa Kemal'i ziyarete giden heyet görülüyor** (sol sayfada, üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Vanmour ve Levnî'nin İstanbul'u

Laleler açtığı zaman

Bundan 300 yıl öncesinin renkli ve ahenkli görüntüleri arasında dolaşmak; Saray'ı, törenleri, düğünleri, âlemleri ve isyanlarıyla bir İmparatorluk başkentinde gezinmek, insana farklı bir ayrıcalık duygusu kazandırıyor.

LÜTFÜ TINÇ

Bugün 'Lale Devri' diye adlandırdığımız dönemin iki önemli tanığı, yapıtlarıyla birlikte, buluşup karşımıza çıkıyor şu sıralar: Ressam Vanmour'un Rijksmuseum'daki (Hollanda/Amsterdam) tabloları ve nakkaş Levnî'nin Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki minyatürleri, bizi 18. Yüzyıl başı Osmanlı başkentinin renkli ve ahenkli görüntüleri arasında dolaştırıyor.

19 Aralık 2003'te Topkapı Sarayı Müzesi'nde kapılarını sanat ve tarih meraklılarına açan 'Vanmour ve Levnî' sergisi, 14 Nisan 2004'e kadar sürecek. Aslında bu sergi, 2003'ün Temmuz ayında Rijksmuseum'da gerçekleştirilen ve 26 Ekim'e dek izlenmiş olan bir başka serginin, zenginleştirilmiş uzantısı: Lale Devri'nin doğrudan görgü tanığı olmuş ressam Jean-Baptiste Vanmour'un (1671-1737) tabloları, geçen iki yıl içinde, Koçbank'ın desteğiyle restore edilmiş ve 50 civarında tablo, Rijksmuseum'da sergilenmişti.

Büyük çoğunluğu Rijksmuseum'da bulduğu halde, 2003 Temmuz'una kadar sergilenmeyen bu tablolar, boya yüzeylerinde oluşmuş üç yüzyıllık patinanın en ileri yön-

Vanmour'un 'Çadır Önünde Eğlence' tablosu (üstte). Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine Koğuşu'nda 19 Aralık 2003'te açılan 'Vanmour ve Levnî' sergisi, 15 Nisan 2004'e kadar sürecek (sağda).

FOTOĞRAFLAR: VURAL YAZICIOĞLU

Hazine Koğuşu'nun giriş bölümünde, Vanmour'un büyük ebatlı tablolarından biri (üstte). Levnî'nin çizgileriyle Lale Devri'nin 'modaya uygun' giyimli iki hanımı (solda). Levnî öncesi dönemden, III. Murad Surnamesi'nden, bir lale minyatürü (sol altta).

temlerle temizlenmesiyle yenilenmiş; Viyana'daki Güzel Sanatlar Akademisi'nden gelen kimi Vanmour taslaklarının yanı sıra, Türkiye'den gönderilen bazı Vanmour tablolarıyla da zenginleştirilmişti.

Topkapı Sarayı Müzesi'nin Hazine Koğuşu'nda açılan yeni sergi ise, Rijksmuseum'daki sergide yer alan restore edilmiş tabloların yanına, bir büyük zenginlik daha katıyor: Yine bir 'Lale Devri' İstanbul'u tanığı ve yine bir ressam; ünlü nakkaş Levnî...

Topkapı Sarayı'nın Hazine Koğuşu'ndaki bu olağanüstü sergiyi gezenler görecekler; duvarlardaki Vanmour'lar ve onları çepeçevre sarmalayan vitrinlerdeki Levnî'ler, bir arada, bambaşka bir renkli ahenk oluşturuyorlar.

Şimdi tablolar ve minyatürler arasında gezerken, dönemin Osmanlı sarayı Topkapı'yı, Lale Devri'nin devlet ricalini, yabancı elçilerin padişahın huzuruna çıkışını, Patrona Halil İsyanı'nı ve sonrasını, başkent yaşamını ve insanlarını göreceğiz.

Hem resim sanatıyla hem de tarihle ilgilenenler için, büyük bir şölen!.. Çünkü ressam Vanmour'un ve çağdaşı nakkaş Levnî'nin yapıtları, sanatsal özgünlüklerinin yanı sıra, Osmanlı tarihi açısından, dönemlerinin çok önemli belgeleri olma özelliğine de sahipler...

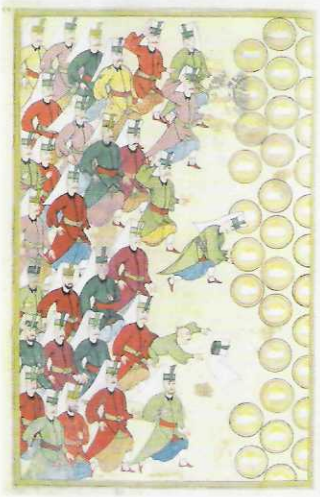
Vanmour ressam olarak sivrilmesinden 9 yıl sonra, Fransız Büyükelçisi Marki de Ferriol tarafından işe alınır. Büyükelçi'nin maiyetinde, 'bir fotoğrafçı' gibi çalışır. De Fer-

merakediyorum@googlegroups.com

Büyükelçi Calkoen ve heyetinin önünde 'Çanak Yağması': Bir başka versiyonu da bulunan bu tablonun ortasına Vanmour, tercümanlardan birinin yerine kendi figürünü de oturtmuştur.

Levnî'nin çizgileriyle 'Çanak Yağması' (üstte). **Yine Levnî'nin çizgileriyle Sadrazam İbrahim Paşa** (sağda). **Vanmour'un Sadrazam İbrahim Paşa tablosu** (en sağda).

riol'un talepleri de sanatçının meslek yaşamını belirler.

Sergi'nin küratörlerinden Duncan Bull'un Vanmoour hakkında kaleme aldığı yazıda, sanatçının kimi tablolarını "olağanüstü bir çağdaş röportaj örneği" diye nitelendirmesi doğrudur...

Vanmour'un ikinci 'patronu' Felemenk (Hollanda) Büyükelçisi Cornelis Calkoen'dir. Büyükelçi, Doğu Akdeniz ülkeleriyle ticaret yapan zengin bir aileden gelir ve İstanbul'daki devlet ricali arasında, itibarı oldukça yüksektir.

12 Ağustos 1727 Salı günü, III. Ahmet'in damatlarından Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'yı ziyaret eden, sonra da padişahın huzuruna çıkartılan Büyükelçi'nin Saray'da katıldığı törenleri Vanmour, tek tek tuvale aktarır.

Bunlardan ilki, 'Çanak Yağması' tablosudur. İmparatorluk, gücünü göstererek elçilik heyetlerini etkilemek için, büyükelçilerin Saray'a kabul tarihlerini, hep yeniçerilere yapılan üç aylık ödemelerin tarihiyle çakıştırır. O gün yeniçeriler paralarını almak için Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusuna gelirler, orada onlara etli pilav ikram edilir... İşte Vanmour, bu töreni en ince ayrıntılarına kadar resimlemiştir.

Vanmour, Sadrazam'ın Sultan III. Ahmed adına Büyükelçi Calkoen onuruna verdiği yemeği de tuvale aktarır. Sanatçının bir başka tablosu da, yemekten sonraki töreni yansıtır: Büyükelçi, Arz Odası'nda, III. Ahmed'in huzuruna kabul edilir. Vanmour'un bu tabloları, dönemin resmî törenlerine ilişkin canlı belgelerdir.

Büyükelçi Cornelis Calkoen'in Lahey Millî Arşivi'nde

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın, Sultan III. Ahmed adına, Büyükelçi Calkoen ve heyeti onuruna Divân'da verdiği yemekte, Sadrazam ile Büyükelçi karşı karşıya.

Büyükelçi Calkoen, Arz Odası'nda III. Ahmed'in huzurunda: Samur kürk astarlı, satenden beyaz tören kıyafetini giymiş olan Sadrazam İbrahim Paşa da, padişahın sağında.

bulunan belgeleri, sanatçının bu törenler sırasında, Büyükelçi ve heyetiyle birlikte Saray'a girmesine, padişahın huzuruna çıkanlar arasında yer almasına izin verildiğini gösterir. Bu nedenle Vanmour Osmanlı protokolüne aşinadır ve tablolarındaki bu sahneleri, en ince ayrıntısına kadar işlemiştir.

Eylül 1730'da, hem Büyükelçi Calkoen'in hem de Vanmour'un 'rutin' yaşamlarını derinden etkileyen olaylar patlak verir: Batılıların deyimiyle, 'Lale Sultanı' bir isyanla karşı karşıyadır.

Kimi tarihçilerin 'Osmanlı Rönesansı' diye adlandırdıkları 'Lale Devri', Patrona Halil İsyanı ile, üç gün içinde noktalanır. Sultan III. Ahmed'in 27 yıllık hükümdarlığının ikinci yarısını kapsayan 12

Lale Devri'nin padişahı: III. Ahmed

Lale Devri'nin padişahı Sultan III. Ahmed'i , Reşad Ekrem Koçu, 'Patrona Halil' adlı yapıtında bize şöyle tanıtır: "Lale Devri başlarken onu yakından görmüş olan İngiliz sefiresi Lady Montagu; 'Güzel adam, sert yüzlü, iri kara gözlü...' diyor ki, o zaman Sultan Ahmed 45-46 yaşındaydı. Lale Devri'nin sonlarında İstanbul'a gelmiş Hollandalı ressam Vanmoor da bu padişahın bir boy portresini yapmıştır *(sağda)*, muhteşem tuvaletinin içinde yüz, İngiliz kadının tarifine tamamen uyar, ki o resmin yapıldığı zaman da 57-58 yaşlarındaydı, uzunca boylu, yine güzel adamdır, üzerinde haşmet, vakar vardır, sert yüzlüdür."

Büyükelçi Cornelis Calkoen'in portresi (sol üstte). **Levnî'nin çizgileriyle Sultan III. Ahmed** (en solda).

merakediyorum@googlegroups.com

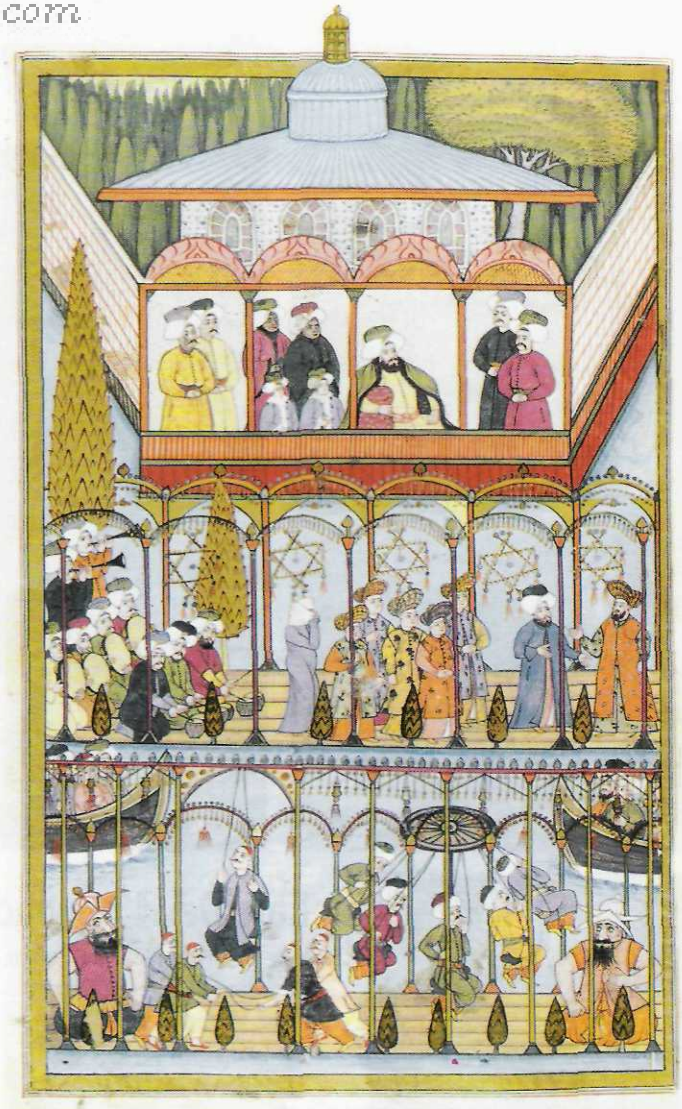

yıl, bir barış ve yenilik dönemi olarak yaşanmış ama işte, 28 Eylül 1730 Perşembe günü başlayan isyanla, üç gün içinde, mazi olmuştur!..

Calkoen, 'Patrona Halil İsyanı'nın bütün ayrıntılarını Hollanda'daki Federe Meclis'e uzun raporlar halinde bildirir... Ve elbette ki, isyanı tuvale aktarırken, Vanmour da bu bilgilerden istifade eder: Şunu da vurgulayalım ki, Vanmour'un 'Patrona Halil' tablosu, sanatçının yapıtları arasında, tek otantik imza taşıyanıdır.

İsyandan sonra devlet yönetiminde etkili bir konuma gelen Patrona Halil'in saltanatı uzun sürmez: Yeni padişah I. Mahmud, Patrona ve arkadaşlarını, isyandan iki ay sonra, 25 Kasım 1730'da bir tertiple öldürtür. Vanmour'un tuval üzerine yağlıboya çalışmalarından biri de bu olaya ilişkindir.

1737'de İstanbul'daki ölümüne kadar Vanmour, çok farklı tablo serileri yapar. Amsterdam'da olduğu gibi, İngiltere ve İsveç'te de ondan kalmış çeşitli seriler, müşterilerin bunları hazır yapılmış olarak alabildiklerini gösterir.

Bu tablo dizilerindeki, hatta aynı takım içindeki çalışmalarda göze batan kalite farklılıkları, Vanmour'un bunların yapımı için hayli büyük bir 'yardımcılar ekibi' çalıştırdığını da gösterir.

Sergi'nin küratörlerinden Duncan Bull, aslında Vanmour'un "ressam olarak en esaslı başarısının", düğün, loğusa ziyareti, okulun ilk günü gibi, Lale Devri'ndeki gündelik yaşam sahnelerinde ortaya çıktığını vurgular...

İşte belki de Vanmour ile Levnî arasındaki en büyük paralellik bu noktadadır!..

İstanbul Üniversitesi'nin Sanat Tarihi profesörlerinden Gül İrepoğlu'nun da vurguladığı gibi, Levnî'nin yapıtları da, gerek renk beğenisi, gerekse kuruluşun zenginliğiyle, Lale Devri'nin ruhu yansıtır. Levnî, Osmanlı kültüründe iz bırakmış bu dönemin görsel sanatını yönlendirmiş bir sanatçıdır.

'Renkli, çeşitli' anlamındaki 'Levnî' mahlasıyla anılan nakkaş Abdülcelil Çelebi'nin,

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

1740'ların kadın modasını gösteren Abdullah Buharî imzalı bir minyatür (üstte). **Levnî'nin Surnamesi'nden bir yaprak: Haliç'te Gece Gösterisi** (sağ üstte). **Lütfü Tınç ve Ömer Koç sergide** (sağda).

Sultan III. Ahmed döneminden önce, Sultan II. Mustafa döneminde de çalıştığı bilinir. Edirne'den İstanbul'a geldiği, nakkaşhanede yetiştiği ve Sultan I. Mahmud'un tahta çıkışına kadar, 'mücessem tasvirler' yaptığı, 1732 yılında vefat ettiği kayıtlardadır. Sanatçının doğumu da muhtemelen 1680'lere dayanır.

Gül İrepoğlu, Levnî'nin adının ardından 'Çelebi' unvanının kullanılmasının; onun okumuş, zarif, terbiyeli, saygın bir kişi yani Osmanlı toplumunun üst katmanlarından bir aydın olduğuna işaret ettiğini belirtiyor.

Levnî aynı zamanda bir şairdir; bu dönem şiirinde görülen yerel ve günlük yaşamı yansıtma isteği, Levnî'nin resimlerinde olduğu kadar, şiirlerinde de kendini gösterir.

Levnî, 18. Yüzyıl başının, bir yeni dönemin başlangıcının temsilcisi olarak, padişah portreciliğine yeni bir soluk, kişisel bir ifade getirdiği gibi, 'Surname-i Vehbî' minyatürleriyle III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğünlerini tüm ayrıntıları ve tüm canlılığıyla aktarmıştır.

Dönemin en önemli şenliğini resimlemek işinin bu sanatçıya verilmesi, Levnî'nin ayrıcalıklı konumunun bir göstergesidir. 'Surname-i Vehbî', minyatürlerin metin ile bir bütün oluşturdukları son yapıttır ve Sultan III. Ahmed de, silsilenameler dışında, minyatürlü bir yapıtta betimlenen son padişahtır.

Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kütüphanesi'ndeki bir albümde, Levnî'nin imzalı 42 adet boy portre çalışması da yer alır. Bu portreler, çok ince bir fırça işçiliği sergilemeleriyle dikkati çekerler. Albümde 'Lâle Devri'nin sefahat yaşamından özgün tiplemelerin yaşantıları ön plana çıkar.

Gül İrepoğlu'na göre, Levnî, geleneği koruyarak bakışlarını Batı'ya çeviren Osmanlı aydınının parlak bir örneğidir. Jean-Baptiste Vanmour ise, Avrupa resim geleneğine dayanarak, bakışlarını Doğu'nun simgesi Osmanlı'ya çeviren ve izlenimlerini içtenlikle yansıtan Batılı ressamların parlak bir örneği... Şimdi ikisi de aynı çatı altında! ■

Vanmour'un isyan günleri tabloları: Patrona Halil ve adamlarının öldürülmesi (en solda) **ve İsyancıların lideri 'Patrona Halil'** (sol altta). **Vanmour'un Lale Devri İstanbul'unun gündelik yaşamını yansıtan tablolarından iki detay: Okulun ilk günü** (üstte) **ve Rum düğünü** (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Taner Güdükoğlu

Bir 'tık' ötenizdeki dünya müzeleri

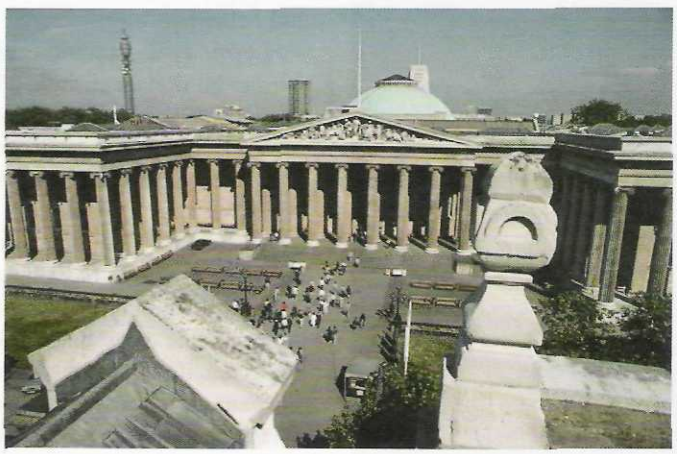
İnternet, hayatımızın her alanına o kadar büyük kolaylıklar getirdi ki, günümüz dünyasında 'uzak' kavramı iyiden iyiye yok olmaya başladı. Artık bilgisayarlar sayesinde, bilinmeyeni bulmak, görülmeyeni görmek ve iletişim kurmak çok daha kolay...

Örneğin müzeler... Dünyanın dört bir yanına yayılmış binlerce müze tarihe ayna tutuyor; nesilleri nesillere anlatıyor. Bu müzeleri ve tarihten günümüze yansıttıklarını görmek için artık devriâleme çıkmaya gerek yok. İnternet üzerinde bir kaç 'tık'lama ile saniyeler sonra, dünyanın bir ucundan diğer ucuna seyahat etmek mümkün.

Bu ay sizler için internette bir gezi rehberi çıkarmaya çalıştık. Koleksiyonlarını sanal ortamdaki ziyaretçilerine de açan müzeleri inceledik ve en iyilerini sizler için seçtik. İşte dünyanın en başarılı sanal müzeleri...

Britanya Müzesi – Londra / İngiltere

'www.thebritishmuseum.ac.uk'

Dünyanın en köklü müzelerinden biri olan Britanya Müzesi'nin kuruluş tarihi 1753. İngiltere'de en çok ziyaret edilen mekanlar arasında gösterilen Britanya Müzesi, 250 yıldır, dünyanın kültürel mirasına ait önemli eserleri muhafaza ediyor. İnternet sayesinde, Londra'ya kadar gitmenize gerek kalmadan siz de bu kültür ve sanat müzesini ziyaret edebilirsiniz.

'www.thebritishmuseum.ac.uk' adresi, daha ilk bakışta İngilizce, Fransızca, Japonca ve İtalyanca dil seçenekleri ile övgüyü hak ediyor. Bu dillerden herhangi birini biliyorsanız, bu sitede uzun ve keyifli saatler geçirebilirsiniz.

Sitede üç ana bölüm bulunuyor. Bunlardan ilki, 18. Yüzyıl'da dünyanın nasıl değiştiğini anlatan, binlerce nesnenin bir araya getirildiği 'Enlightenment' (Aydınlanma) koleksiyonu. Sitede, bu koleksiyona ait bütün belge ve nesnelerin çok kaliteli fotoğraflarına da yer verilmesi, bu sanal gezinin daha keyifli bir hal almasını sağlıyor. Müzenin internet üzerindeki dev koleksiyonlarından bir diğeri ise dünya kültürleri arasındaki farkların ele alındığı

İmparatorluk Savaşları Müzesi – Londra / İngiltere

'www.iwm.org.uk'

İmparatorluk Savaşları Müzesi'nin (The Imperial War Museum) 'www.iwm.org.uk' adresi altında yer alan sitesinde, genel olarak I. Dünya Savaşı'ndan bugüne kadar olan dönemdeki İngiltere ve Ada Milletleri'nin dahil olduğu savaşlarla ilgili bilgiler bulunuyor.

İngiltere'nin başkenti Londra'da bulunan müzenin internet sayfasında, dünyanın farklı bölgelerindeki ziyaretçiler için hazırlanmış bir online sergiler sayfası yer alıyor. Sitenin bu bölümündeki zengin içerik, sizi saatlerce bilgisayar başında tutabilir. Bu sayfayı ziyaret ettiğinizde, Lusitania madalyonunun öyküsüne, Almanların 'enigma' şifrelerinin nasıl çözüldüğüne, II. Dünya

Savaşı sonrasında İngiliz endüstrisine, 1950-1953 yılları arasında yaşanan Kore Savaşı'na, Pearl Harbor'un perde arkasına ve buna benzer daha bir çok önemli olayın detaylarına ulaşmanız mümkün.

İmparatorluk Savaşları Müzesi'nin online sergilerinin en dikkat çeken yanı ise büyük bir görsel arşivin ziyaretçilere sunulması.

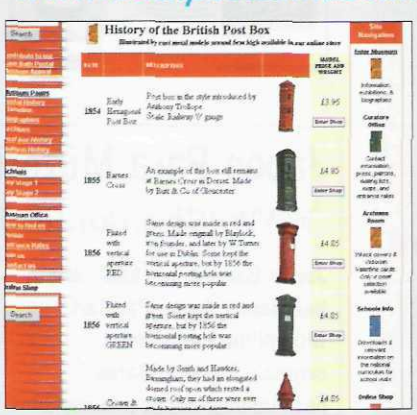
'World Cultures' bölümü. Bu bölümde Afrika, Amerika, Asya, Britanya, Mısır, Yunan, Japon, Orta Doğu, Pasifik ve Roma kültürlerine ait muhteşem yapıtlar hakkında bilgilere ulaşabilirsiniz. Müzedeki üçüncü büyük koleksiyon ise tarih boyunca tüm dünyada kullanılan para birimlerinin bir araya getirildiği 'World Of Money' adlı bölümde yer alıyor. Lidya uygarlığından bugüne, kağıt ve metal paraların dünya tarihinde nasıl bir değişim sergilediğini merak ediyorsanız, bu koleksiyonu incelemenizde fayda var.

250 yıllık müzecilik birikimiyle, internet üzerinde de muhteşem bir çalışmaya imza atan Britanya Müzesi'nin web sitesi, tarih meraklılarının sık sık ziyaret ettiği sanal müzelerden biri olmayı fazlasıyla hak ediyor.

Posta Tarihi Müzesi – Bath / İngiltere

'www.bathpostalmuseum.org'

İngiltere'nin Bath şehrindeki posta binasının içinde yer alan Bath Posta Müzesi, 'www.bathpostalmuseum.org' adresinden dünyaya açılıyor. Bu posta binasının özelliği, dünyada pulun kullanıldığı ilk bina olması... İngiltere posta tarihine dair çeşitli bilgilerin bulunduğu sitede, Mısırlılar tarafından gönderildiği bilinen ilk posta (M.Ö. 2330) ile ilgili arkeolojik çalışmalar ve posta tarihine tanıklık eden görseller yer alıyor.

Sitenin bir diğer bölümünde ise 1854'ten 1998'e uzanan süreçte, İngiltere'de kullanılan posta kutularıyla ilgili fotoğraflara ulaşmak mümkün. Üniformalarla ilgili linkte de 1793 yılından bugüne uzanan dönemde, İngiliz postacılarının üniformaları ile ilgili bilgilere yer veriliyor. Ayrıca sitede, M.Ö. 2000 yılından bugüne, tüm dünyadaki posta hizmetleriyle ilgili dikkat çekici görsellere ve metinlere de ulaşmak mümkün.

merakediyorum@googlegroups.com

Agropolis Müzesi
Montpellier / Fransa
'http://museum.agropolis.fr'

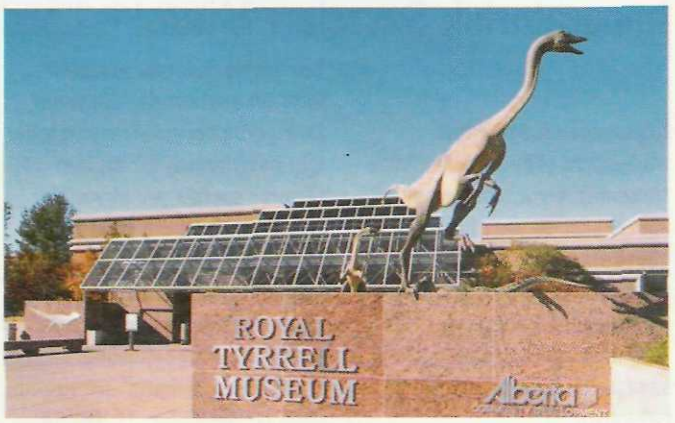
Agropolis Tarım Müzesi, dünya genelinde gıda, beslenme ve ziraatle ilgili konulara tarihsel bir bakış açısıyla yaklaşan sayılı organizasyonlardan biri.

Müzenin 'http://museum.agropolis.fr' adresi altında hizmet veren online bilgi arşivinde, üç sanal sergi bulunuyor. Bu bölümlerden ilki, 'Ziraat ve Besin Tarihi'. Bu bölüm, tarım öncesi, tarım sonrası ve Endüstri Devrimi sonrası şeklinde birbirinden ayrılmış. Bu dönemler içinde, dünyadaki ziraat yapısının nasıl değiştiği konusundaki bilgilere ulaşabileceğiniz Ziraat ve Besin Tarihi bölümünde, milattan 3 milyon yıl öncesinden bugüne kadar gelen zaman içindeki gelişmeler anlatılıyor. Ateşin bulunması, ilk kap kacağın kullanılmasıyla başlayan besin alışkanlıkları ve tarım olanaklarının nasıl şekillendiğine dair bilgileri, müzenin bu bölümde bulabilirsiniz.

İkinci bölümdeki ziraat tarihi, dünyanın faklı coğrafyalarındaki çiftçilerin çalışma şekillerine; üçüncü bölüm ise insanların tarım alanındaki bilimsel çalışmalarına ışık tutuyor.

Royal Tyrrell Museum / Kanada
'www.tyrrellmuseum.com'

Dünya üzerindeki yaşamın günümüzden 3.5 milyar yıl öncesine dayandığı biliniyor. Bu uzun yıllar içinde, yeryüzünü bizden çok farklı canlılar da mesken edindi. Bu alandaki çalışmaları ve sonuçlarını daha yakından izlemek isterseniz, Kanada'da bulunan 'Royal Tyrrell Müzesi'nin web sitesini ziyaret edebilirsiniz. Onlarca iskelet ve fosili bünyesinde barındıran, şık ve etkileyici tasarımıyla göz dolduran sitede, internet ziyaretçileri için genel bilgiler bulunuyor. Müzedeki yedi salona ait bilgilerin yer aldığı sitede, insanlık tarihinin ilk dönemlerine ilişkin bilgiler edinebilir ve bu dönemlere ilişkin inanılmaz iskeletlerin fotoğraflarını görebilirsiniz.

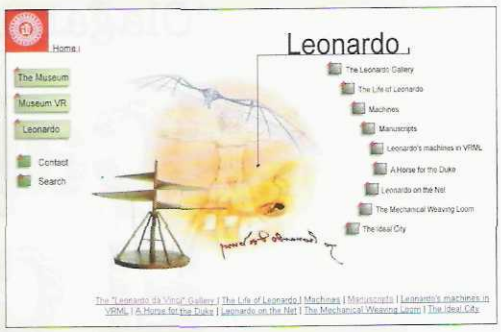
Japon Para Müzesi – Tokyo / Japonya
'www.imes.boj.or.jp'

Japon Bankası'nın katkılarıyla hazırlanan Japon Paraları Müzesi'nin web sitesinin orijinali Japonca olarak hazırlanmış; ancak ana sayfanın sağ üst köşesindeki butonla İngilizce versiyona da ulaşabilirsiniz. Sanal müzede, Japonların kullandığı para birimleriyle ilgili her türlü bilgiye ulaşabileceğiniz müthiş bir kaynak sizi bekliyor. İlk Japon parasının kullanıldığı zamanı M.Ö. 221 yılına dayandıran sanal müzede, Japon kültüründe yer edinmiş 20'nin üzerinde farklı para birimi ve bunların örnekleri yer alıyor.

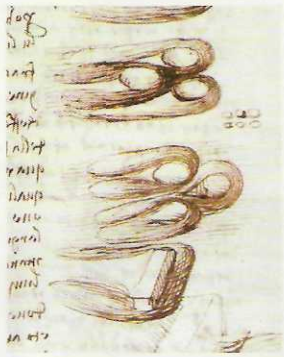

'Leonardo Da Vinci' Ulusal Bilim ve Teknoloji Müzesi – Milano / İtalya

'www.museoscienza.org'

Bilim ve teknoloji alanındaki 15 bin parçalık dev koleksiyonunu, Milano'daki 40 bin metrekarelik mekanında sergileyen ve dünyanın en önemli teknik müzelerinden biri olan 'Leonardo Da Vinci' Ulusal Bilim ve Teknoloji Müzesi, 1947'de kurulmuş. Adını, İtalya'nın en önemli aydınlarından biri olan, bilim adamı ve sanatçı kimliği ile dünya tarihine damgasını vuran da Vinci'den alan müzenin web sitesindeki en önemli bölüm, yine Da Vinci'ye ayrılmış. Sitede, ressamlığının yanı sıra, bilim adamı kimliğiyle de fizik, anatomi, mimarlık ve havacılık alanında insanlık tarihini değiştirecek çalışmalara imza atan Leonardo da Vinci'nin, yaklaşık 13 bin sayfalık çalışma notları arasından günümüze ulaşabilen önemli çizimlerini bulabilirsiniz. Kuşların uçuşundan böbreklerin iç yapısına, Ay'ın kraterlerinden optik çalışmalara kadar, bir çok konuda önemli bilgiler içeren bu belgelerle ve Da Vinci'nin hayat hikayesiyle ilgileniyorsanız 'www.museoscienza.org' adresini ziyaret etmenizde fayda var.

Ulusal Demiryolları Müzesi

York / İngiltere

'www.nrm.org.uk'

Dünyanın en büyük demiryolu müzesi olan 'National Railway Museum'un sitesi de adına yakışır güzellikte. Sitede ilk dikkat çeken, müze binasının içinde sanal olarak gezebilmeniz. '360 derece etkileşimli tur' adı verilen bu özellik sayesinde, bilgisayar ekranı karşısında kendinizi müzenin içinde geziyormuş gibi hissediyorsunuz. En iyi sanal müze uygulamalarından birine sahip olan *İngiltere Ulusal Demiryolları Müzesinin* web sitesinde, bunlara ek olarak, 103 adet lokomotif ve bu lokomotiflerle ilgili binlerce aksesuarın detaylı bilgilerine ulaşabiliyorsunuz.

Soğuk Savaş Müzesi

Washington / ABD

'www.coldwar.org'

Soğuk Savaş Müzesi'ni diğer müzelerden ayıran nokta, müzenin esas olarak internet üzerinden çalışması... Washington'da zaman zaman çeşitli sergiler de organize eden Soğuk Savaş Müzesi, ziyaretçilerini internet üzerinde ağırlıyor.

1940'lardan 1990'lı yılların sonuna kadar olan dönemde yaşananları belgeleriyle aktaran bu site, araştırmacılar ve öğrenciler için bulunmaz bir kaynak. Sovyetler Birliği'nin yıkımına kadar uzanan süreçte önemli kişiler, yerler ve olaylar hakkında bilgiler bulabileceğiniz site, gerçekten çok geniş bir içeriğe sahip.

merakediyorum@googlegroups.com

'Olağanüstü mekanik araçlar'ın yaratıcısı

'Çağın Mucizesi' El Cezeri

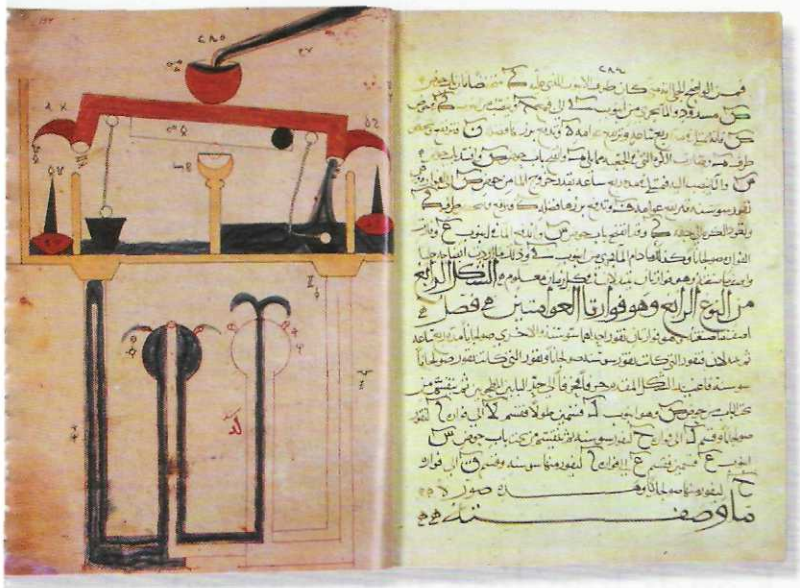
Bundan 800 yıl önce, Diyarbakır saraylarında, çağının çok ilerisinde mühendislik bilgileriyle üretilen, otomatik su saati, kan toplama kabı, su terfi makinesi ve otomatik abdest alma makinesi gibi pek çok ilginç otomat kullanılıyordu...

FATİH TOPTAN

Bugünkü Diyarbakır'da, Artuklu Türklerinin hüküm sürdüğü yıllarda, 12. Yüzyıl'ın sonları ile 13. Yüzyıl'ın başlarında, çağına göre oldukça önemli işler yapmış büyük bir mühendis yaşamıştı: Bediüzzaman Ebü'l İz İbni İsmail İbni Rezzaz El Cezeri veya kısa adıyla El Cezeri... İsminde geçen 'Bediüzzaman' kelimesi, 'çağın mucizesi' anlamına geliyor. 'Cezeri' kelimesi ise, doğduğu yer olan ve 'ada' olarak anılan Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki bölgeyi ifade ediyor.

El Cezeri'nin yaşamı hakkında, günümüze ayrıntılı bilgiler ulaşamamıştır. Eldeki bilgiler, tek kitabının giriş kısmında verdikleriyle sınırlıdır. Bu bilgilere göre, kendisi bir pirinç tüccarının oğluydu; 1181 yılından başlayarak, 25 yıl boyunca sarayda, Artuklu hükümdarı Nasiruddin Mahmud'un hizmetinde başmühendis olarak çalışmıştı.

El Cezeri, Eski Yunan uygarlığından gelen mekanik bilgilerini gayet iyi özümsemişti ve bu bilgilerin üzerine, özellikle hidrolik alanında ye-

El Cezeri'nin 'Kitab'ül Hiyel' adlı eserinin kapağı (sol altta). 'Kitab'ül Hiyel'den: Otomatik olarak içecek servisi yapan mekanik adam (sol sayfada), otomatik sübab (solda) ve su çarkı ile işleyen tulumba (altta).

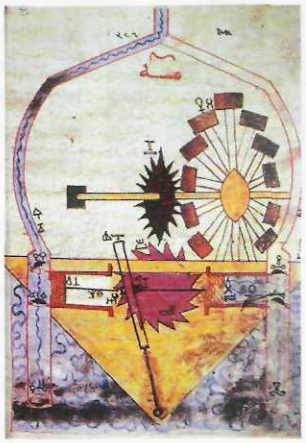
nilerini eklemişti. El Cezeri, bu katkıyı şöyle ifade etmişti: "Benden çok evvel gelen âlimlerin kitaplarını ve onları takip edenlerin çalışmalarını gözden geçirdim. Pnömatik ilimlere benzeyen mekanik hareketlerin sebeplerini, su ile işleyen aletler, saat-ı zamaniye, saat-ı müstevviye ile cisimlerin diğer cisimleri nasıl hareket ettirdiğine dair kitapları inceledim. Nihayet nakillerden kurtuldum, başkalarının yaptıklarından sıyrıldım ve problemlere kendi gözümle bakabildim. Benden evvelkilerin bu yolda kat ettikleri yolu aldım ve kendi bilgisi ile hareket eden bir kimsenin gittiği yolu takip ettim."

El Cezeri'nin makinelerinde, çok sonraki yıllarda Avrupa mühendislik terminolojisine girecek bazı yenilikler bulunmaktaydı. Bunlar arasında; emme borulu çift etkili pompalar, konik vanalar, krank milinin bir makinede kullanılması, tekerleklerin balansı, çarpılmayı en aza indirmek için ahşabın tabakalar halinde kullanılması ve kapalı kalıpta yaş kuma metal döküm, ilk göze çarpanlardandı.

Bunlar, mühendislik anlamda, özellikle bulunduğu çağa göre çok ileri düzeyde sayılabilecek yeniliklerdi. Öyle ki, konik vanalara ilk kez Leonardo da Vinci'nin eserlerinde rastlanmıştı. Kapalı kalıpta yaş kuma metal döküm ise Avrupa'da, ancak 1500'lü yıllarda kullanılmaya başlanmıştı.

El Cezeri'nin su çarkı ile işleyen tulumbası, modern mühendisliğin gelişimi açısından incelenmeye değerdir. Bu makine, çift etki ilkesinin uygulanması, dönme hareketinin ileri-geri harekete çevrilmesi ve emme borusunun bilinen ilk kullanışı ile oldukça önemlidir ve buhar makinesini andırır. Bu makinede, akan suyun çevirdiği çark düşey düzlemde bir dişliyi, bu dişli de yatay düzlemdeki bir diğer dişliyi döndürür. Yatay dişlinin çevresine yakın bir yerde düşey bir pim bulunur. Bu pime ortası yarık ve diğer ucu yine bir pimle sabitleştirilmiş bir çubuk geçirilmiş ve bu çubuğa da tulumbaların piston kolları bağlanmıştı. Yatay dişli dönünce yarık çubuk açısal bir hareket yapmakta, piston kolları da ileri geri gidip gelerek tulumbaları çalıştırmaktaydı.

El Cezeri, geliştirdiği makinelerin bilgilerini ve çizimlerini, 'Kitâb'ül-Cami Beyn'el-ilmi ve'l-ameli en-Nâfî fî Sınaati'l Hiyel' (Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap) adını verdiği tek eserinde

Otomatik abdest alma makinası

Mekanik adamın üstünde duran su deposundan sağdaki sütun boyunca gelen su, elinden geçerek testiye ulaşır. Suyla dolan testi ağırlığıyla eğilir ve hükümdarın abdest alacağı havuza dökülür. Hafifleyen testi tekrar eski yerine geri döner. Öte yandan, testiden dökülen su, havuzun içindeki mekanik tavus kuşu tarafından mekanik adamın altındaki gizli depoya aktarılmaya başlar. Bu depodaki şamandıra, suyun dolmasıyla birlikte yavaş yavaş yukarı doğru kalkarak mekanik adamın havlu tutan kolunu da hükümdara doğru uzatır.

merakediyorum@googlegroups.com

Filli saat

Tepede bulunan kuş her yarım saatte bir kendi etrafında dönüp öter. Bu arada seyis de file vurur, üstteki adamın elinden kayan çakıl taşı ejderhanın ağzına düşer. Bunun sonucunda ejderha boynunu eğer, ağzındaki çakıl taşı filin sırtına düşer ve içeri girip gongu çalar.

Kendi kendine yüzen kayık

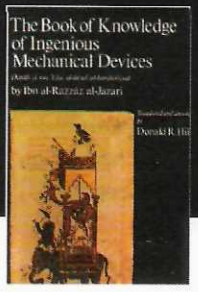
Kitapta, su gücüyle çalışan otomatik makinelerden biri de kendi kendine yüzen kayıktır. Resimde de görüldüğü gibi, çalgıcı kadınların altında yer alan su deposundan kepçeye dolan su bir süre sonra kepçenin dengesini bozarak içindeki suyu boşaltmasına yol açar. Kepçenin kullanımı diğer otomatlarda olduğu gibi harekette bir gecikme sağlamak içindir. Boşalan su kayığın ortasında görülen kayığı hareket ettiren çarkı döndürür. Çark kayığın arkasındaki otomata kürek çekme hareketi yaptırır. Aynı zamanda da su deposunun altında yer alan mekanik düzen otomatik çalgıcıların hareket etmesini sağlar. Kepçeyi döndüren su en alttaki küçük depoya ve sonra da kayığın altına toplanır. Küçük depoya akan su havanın sıkışmasını ve çalgıcıların enstrümanlarını üflemesini sağlar.

toplamış; kitabı yazmaya nasıl karar verdiğini, giriş bölümünde şu cümlelerle anlatmıştı: "... Bu işte öyle meşakkatlerle karşılaştım ki yolum uzadı, emeklerimin rüzgarların savurduğu şeyler gibi heba olmasından, çalışmalarımın –gündüzün geceyi silmesi gibi- silinmesinden korktum. Bu yüzden, öğretmek istediklerimin de arzularına ayak uydurarak, yaptıklarımın yayılması isteği doğdu ve bir hatıra bırakmak istedim. Sonra nüfuz sahibi bir tenkitçinin yanlışlarımı bulacağından korktum ve vazgeçtim... Bir gün onun [Artuklu hükümdarı Nasiruddin Mahmud] huzurundaydım ve bana yapmamı emrettiği bazı araçları getirmiştim. Bana ve yapmış olduğum araca baktı, düşünmekte olduğumu aczdi ve gizlediklerimi açığa vurdu ve şöyle dedi: Eşsiz araçlar yapmışsın, seni yoran ve kusursuz olarak inşa edilen bu şeyler kaybolup gitmesin. Benim için, birer birer icat ettiğin bu araçları toplayan ve her birinden ve resimlerinden seçmeleri içine alan bir kitap yazmanı istiyorum. (...)"

El Cezeri'nin kısaca 'Kitab'ül Hiyel' olarak anılan kitabı, altı bölümden oluşuyor. Bu bölümler; su saatleri ve kandil saatleri, ziyafetlerde kullanılan kaplar ve sürahiler, el yıkama ve kan alma için kullanılan kaplar, çeşmeler ve mekanik yollarla hareket eden otomatik müzik aletleri, su pompalayan makineler ve muhtelif aletlerden oluşuyor. Bu bölümlerde toplam 50 mekanizma tanıtılıyor.

Kitapta, her aletin şekli renkli mürekkeple çizilmiş, resimlerde harfler ile bazı parçalar işaretlenmiş ve metinde bunlara göndermeler yapılarak

1974'te, Donald R. Hill, 'Kitab'ül Hiyel'in İngilizce tam çevirisini yaptı ve açıklamalı notlar ekleyerek, tek cilt halinde "The Book of Knowledge of Ingenious Mechanical Devices" ismiyle yayımladı *(altta)*. Kitabın Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi'nde bulunan kopyasının tıpkıbasımı ise 1990'da Kültür Bakanlığı tarafından yayımlandı *(solda)*.

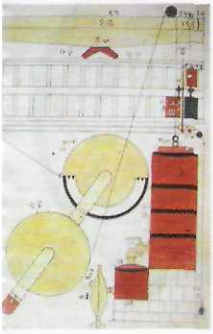
Kayıklı saat

Kayığın içinde, ağzında boru bulunan bir mekanik adam bulunur. Suya koyulan kayığa altında açılmış olan küçük bir delikten belli bir seviyeye kadar su dolar ve bu seviyede mekanik adam bir taraftan borusunu öttürür, diğer taraftan da suyu dışarı akıtır. Bu iş her saat başı tekrarlanır.

açıklamaların anlaşılması kolaylaştırılmış.

Kitabın orijinali ne yazık ki günümüze ulaşamamış; fakat dünyanın çeşitli kütüphanelerinde 11 kopyası bulunuyor. Bunlardan en eskisi olan 1206 tarihli kopya, bugün Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi'nde 3472 numarada kayıtlı bulunuyor. Bu kopyanın tıpkıbasımı, 1990'da Kültür Bakanlığı tarafından yayımlandı. 'Kitab'ül Hiyel'in bazı bölümleri, ilk kez E. Wiedemann ve F. Hauser tarafından Almanca'ya çevrilerek 1908-1921 yılları arasında çeşitli dergilerde makaleler halinde yayınlanmıştı.

Kitapta bulunan su saatlerinden biri, 1976'da Dünya İslam Festivali için Londra Bilim Müzesi'nde sergilendi. Bir diğer saat çalışması olan tavuskuşlu saat ise İstanbul Teknik Üniversitesi'nde 1/2 ölçeğinde yeniden yapıldı ve 1981'de düzenlenen 1. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi'nde sergilendi.

El Cezeri'yi, bir mucitten çok bir mühendis olarak nitelendirmek daha yerindedir. Günlük hayatta kullanım alanı bulan veya insanı eğlendiren pek çok makine geliştiren ve bunu yaparken de teorik anlamda tam olarak ortaya konulmamış pek çok bilgiden ve teknikten faydalanan El Cezeri; kitabında, bilimsel çabası ile ilgili olarak bize şunları söyler: "...Gelmiş geçmiş ulemanın hükemanın bir kısmı bir takım şekiller ve bir takım problemlerden bahsettiler, fakat bunların bütününü gerçekleştirmeye fırsat bulamadıkları gibi, hepsini kontrol edecek bir usul de tespit edemediler. Pratiğe dönüştürülemeyen her teknik ilmin, doğru ve yanlış arasında kaldığını gördüm. Benden evvel gelenlerin dağınık bir şekilde anlattıklarını tasnif ettim ve gerçekleştirdiklerini esaslara bağladım. Bu yolda takip edilmesi kolay ve içine girip çıkılması zor olmayan fenleri meydana çıkarmaya kadir oldum. (...)

'Kitab'ül Hiyel'den: Debi kontrol sistemi (sol altta) ve otomatik çalışan tavuskuşu formunda çeşme (altta).

Bu yönde [Kitab'ül Hiyel] başka bir eserin olduğunu zannetmiyorum. Bu hususu ilim ehlinden esere vakıf olacakların insafına bırakıyorum. İnsaf sahipleri hüküm verirken şunu bilsinler ki, herkes belirli bir işi en kolay şekilde yapacak surette yaratılmıştır. Herkes rızıklandığı şeyden başkasına vermekle de mükelleftir..."

Mekanik orkestralı saat

Suyla çalışan saatin üstünde, herbiri ayrı renkte olan 24 adet kapı bulunur. Kapıların arkalarında ayrı ayrı öten kuşlar vardır. Saat başlarında otomatik bir adam figürü üst kapıdan çıkıp başka bir kapıya gelerek dokunur ve bu kapıdan çıkan kuş kanatlarını çırparak ötmeye başlar. Aynı anda da saat sayısı kadar metal bilyeyi ağzından aşağıya bırakır. Bilyeler metal bir çanağa düşerek oldukça güçlü sesler çıkarırlar. Ayrıca saat başlarında saatin altında bulunan mekanik çalgıcılar davul, zil ve düdük çalarlar. Gündüz saate bakınca güneşin gökyüzündeki konumunu görmek, gece de renkli camlar üstünde ayın konumunu görmek mümkündür.

merakediyorum@googlegroups.com

Konserveyi icat eden...

Nicolas Appert: Denizciler ona şükran borçlu

İnsanoğlu gıdaların bozulmasını önlemek için, tarih öncesi çağlardan beri çeşitli teknikler kullanmıştır. Nicolas Appert'in yöntemlerini geliştirdiği konserve de bu yöndeki çabaların sanayi devrimine yaraşır bir ürünüdür.

Temel Reis'in konservesi
1929'da yaratılan çizgi roman kahramanı Temel Reis'in bir kutu ıspanak konservesi sayesinde güç kazanıp tüm kavgalardan galip çıkması, aslında denizcilerin konserve ile ilişkisini çok güzel simgeler.

MİNE HAKSAL

Eski kayıtlarda izine rastlanan, ilk ayrıntılı tanımı Haçlı Seferleri döneminde ortaya çıkan ve bugün C vitamini eksikliğine bağlı bir hastalık olarak tanımlanan iskorbüt, 15. Yüzyıl sonlarından itibaren yeni 'Baharat Yolu' arayışındaki açık deniz gemicileri için, bir kabusa dönüşür...

Uzun deniz yolculuklarında gemilere tonlarca yiyecek yüklenmektedir. Ama taze meyve, taze sebze dayanıklı değildir, üç beş gün içinde çürümeye başlar; 10-15 hafta sonra da taze besin eksikliği yüzünden iskorbüt hükmünü gösterir...

1754'te İskoçyalı bir cerrah, iskorbütün günlük beslenme rejimiyle bağlantılı olduğunu, portakal, limon ve diğer turunçgillerin suyunun içilmesiyle tedavi edilip önlenebileceğini saptar.

19. Yüzyıl başlarından itibaren, konservenin mucidi Fransız Nicolas Appert sayesinde taze meyve ve sebzeler, adı henüz konmamış da olsa, barındırdıkları C vitaminini yıllarca muhafaza edecek, iskorbüt de gemicilerin korkulu rüyası olmaktan çıkacaktır.

Nicolas Appert, 17 Kasım 1749'da Fransa'nın Champagne bölgesinde doğar. Babası hancıdır. Okuma yazmayı, hesap-kitap yapmayı papaz amcasından öğrenir. İlkin bir içki imalatçısının yanında çıraklık yapar, sonra etleri ve balıkları içyağı, sıvı yağ ya da tuzla kaplama zanaatını öğrendiği bir esnafın yanında çalışır, derken bir şaraphaneye girer. Burada fıçıları temizler, mantar işlemeyi öğrenir...

Bir süre de bir Alman prensin hizmetinde çalışan Nicolas, daha sonra evlenir ve Paris'e yerleşir. Burada açacağı şekerci dükkanı, badem şekerleri, bonbonları, hafif pastaları ve kakao, vanilya, tarçın, şeker karışımı nefis çikolatasıyla tüm Avrupa'da dillere destan olur. Nicolas birkaç yıl içinde perakendecilikten toptancılığa terfi eder. 1789'da yanında altı kişi çalışmakta, Rouen ve Marsilya'da da temsilcileri bulunmaktadır.

İşler açılıyor!
Appert, Berthollet'in yardımlarıyla Paris'te yeni bir fabrika kurar (üstte). 1920'ye doğru, halkın konserve yiyeceklere ilgisini vurgulayan bir reklam (sağda).

İLK KONSERVE FABRİKASI

Fransız Devrimi'ni coşkuyla karşılayan Nicolas Appert, bulunduğu yönetim bölgesinin başkanlığına seçilir. Ama Jirondenlerin hezimeti onun da tutuklanıp hapse atılmasına neden olur. Robespierre'in ölümünden kısa bir süre sonra serbest bırakıldığında ise, sakin bir hayatı seçer. Önce Ivry'ye, sonra da Massy'ye yerleşir. Pişirme ve muhafaza etme tekniklerine ilişkin deneylerine burada başlar.

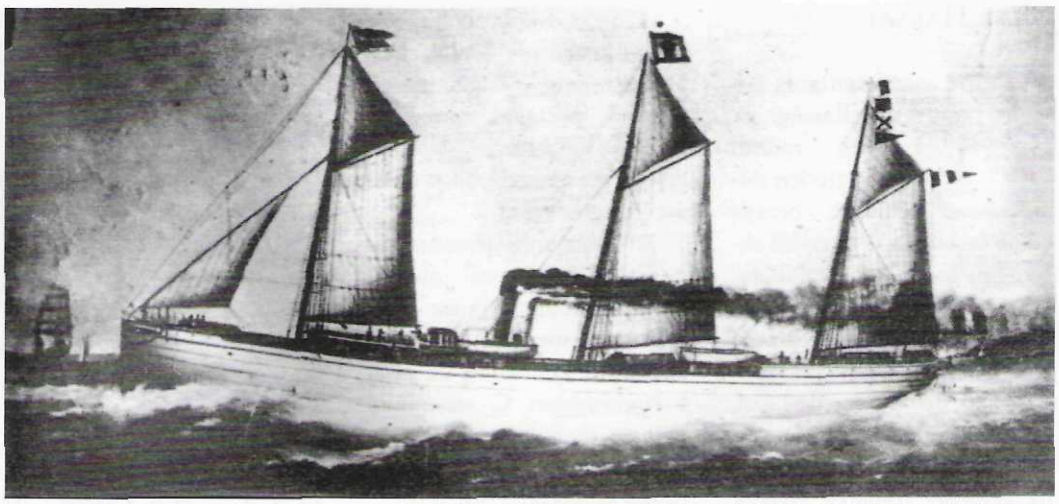

Önceleri basınca dayanıklı şampanya şişelerini kullanır; yiyecekleri bu şişelerin içine yerleştirmekte ve benmari usulü pişirmektedir. Ne var ki, şişeler dayanıksızdır ve kırılabilmektedir. Civardaki bir cam imalathanesiyle anlaşan

Birçok mucit gibi Nicolas Appert de (sol üstte) yoksulluk içinde öldü. Fransa'da Appert'in anısına basılan bir pul (üstte). 19. Yüzyıl'a ilişkin bir sebze konservesi etiketi (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Güney Amerika'yla Avrupa arasında dondurulmuş et naklinde kullanılan ilk 'frigorifik' gemi 'Charles Tellier' (sağda).

Appert, onlardan daha sağlam ve 'geniş ağızlı şişeler' üretmelerini ister...

Deneye sınaya sonunda, yoğun ısının yiyeceklerin yıllarca korunmasına olanak verdiğini saptar; ama bunun gerçekleşmesi de iki koşula bağlıdır: Birincisi, yiyeceklerin içine yerleştirildiği kavanozun ağzı sımsıkı kapalı olmalıdır. İkincisi, yiyecekler benmaride cinslerine göre değişen sürelerde ve değişen sıcaklıklarda işlenmelidir...

Kuzey Kutbu kaşiflerinden William Edward Parry'nin kullandığı bir konserve kutusu (en sağda). **1856'dan kalma bir konserve kutusu** (sağda). **1900 tarihli bir et konservesi ilanı** (altta). **1852'de Londra'da bir konserve imalathanesi** (sağ altta).

Appert sığındığı bu sakin Massy kentinde amacına ulaşır. 1803'te 10 kadar kadın işçinin çalıştığı dünyanın ilk konserve fabrikasını kurar. Yiyecekleri bu şekilde muhafaza etme yöntemi artık onun adıyla, 'appertleme işlemi' olarak anılacaktır.

Paris'te ve aynı zamanda gemi işletenler ile donanmaya yiyecek içecek sağlayan tüccarların bolca bulunduğu Atlantik kıyısında, Appert birtakım depolar açar. Denize kıyısı olan bölgelerdeki tüm yetkili mercilere eşantiyon olarak ürünlerinden gönderir ve onlardan sertifika alır, teşvik görür: Konserve ettiği sebzeler, hazırladığı et suyu tabletleri lezzetlerini aylarca korumaktadır...

Nihayet 1810 yılında, aralarında ünlü fizikçi-kimyacı Guy-Lussac ve tarımbilimci Parmentier'nin de bulunduğu dört kişilik bilirkişi heyetinden son derece olumlu bir rapor çıkınca, İçişleri Bakanı, Appert'e şöyle bir teklifte bulunur:

"Ya bir berat alın ya da tekel hakkınızdan vazgeçerek uyguladığınız yöntemi yayımlayın, ki bu durumda devlet size ödül olarak maddi destek sağlayacaktır."

Appert kendi ifadesiyle, "Daha soylu ve kişiliğine daha uygun, özellikle de insanlığa hizmet etmek açısından daha elverişli bulduğu için" ikinci şıkkı seçer. Ve buluşunu, "Her Çeşit Bitkisel ve Hayvansal Maddeyi Yıllarca Koruma Sanatı" adını verdiği 116 sayfalık bir kitapta anlatır. Altı bin adet basılan bu kitap, İngiltere'de de ilgi uyandıracaktır, özellikle birtakım uyanık girişimciler arasında...

1810 sonuna gelindiğinde, siparişler birbirini kovalar. Artık 50 kadın işçinin çalıştığı bu fabrikada tam randımanla üretim yapılmaktadır. 1812'de, işlerin zayıf olduğu dönemden kalma tüm borçlar kapanır. Maddî rahatlamanın yanı sıra Appert, artık Eczacı-

lık Mektebi'nde ders veren, Ulusal Sanayii Teşvik Derneği üyesi saygın bir kişi konumundadır.

İki yıl sonra Fransa istila edildiğinde Massy'deki konserve fabrikası da iki kez İngilizlerin işgaline uğrar, yağmalanır.

Napolyon'un İngiliz mallarının Avrupa'ya girmesini önlemek için 1806'da oluşturduğu 'Kıta Ablukası' kalktığında Appert, Donkin ve Hall isimli iki İngilizin, üç yıldır onun yöntemini uyguladıklarını öğrenir; üstelik bu kişiler cam yerine benmari ısısına nispeten daha iyi dayanan ve kırılmayan tenekeden kaplar kullanarak bu yöntemi yetkinleştirmişlerdir.

1816'da Berthollet, Chaptal ve Gay-Lussac gibi dönemin etkili bilim adamları 'appertleme işlemi' ile yakından ilgilenirler. Gay-Lussac her türlü çürüme ya da mayalanmaya esas olarak oksijenin yol açtığından emindir ve Appert'in başarısını sadece, şişelerin ağzını içeri hava sızmasını engelleyecek şekilde sımsıkı kapama sanatına bağlar.

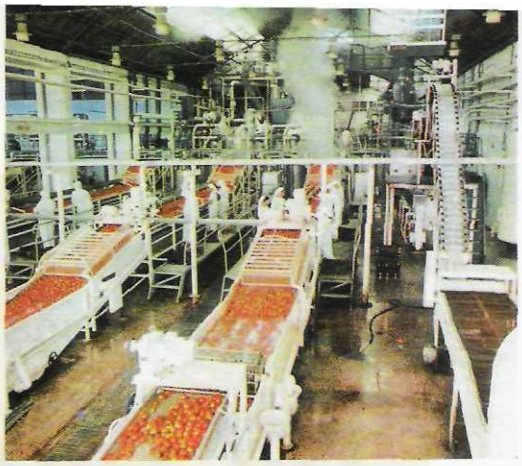
Oysa Appert tıpalama işleminin önemini teslim etmekle birlikte, konserve yapımında ısının tayin edici olduğu görüşündedir. Nitekim zanaatkâr haklı çıkar, bilim adamı yanılır. Ama bunun anlaşılması için, 1860'ı, Pasteur'u beklemek gerekecektir!..

Appert, Berthollet'den aldığı destekle yeni üretim mekânları edinir. Güney denizlerinde üç yıllık deniz yolculuğuna çıkacak bir kâşiften esaslı bir sipariş alır. Sonra siparişler birbirini kovalar. Bu sayede teneke kullanmaya başlayacaktır. Metali işlemeyi, lehim yapmayı öğrenir. Kısa sürede yılda on bin kutu konserve üretir hale gelir ve sekiz ile on yedi kiloluk tenekelerde iki yıl süren deniz yolculuğundan sonra bile kalitesini koruyan konserveleriyle iki altın madalya sahibi olur...

Araştırma ve bilgi aktarımı, Appert'in tutkularıdır. Ne var ki bütün bunlar, onu 'servet sahibi' yapmaz. 1 Haziran 1841'de Massy'de 91 yaşında hayata gözlerini yumduğunda, Appert geride bir mezar parası bile bırakmamıştır; fakirler mezarlığına gömülür. ■

Türkiye'de konservecilik

Taze sebze ve meyve cenneti olan ülkemizde konserve sanayii cumhuriyetle birlikte boy göstermeye başlıyor. 1926'da İstanbul'da kurulan Marmara Konserve TAŞ, Almanya'da konservecilik eğitimi aldıktan sonra 1925'te ülkeye dönen İhsan Celal Antel'in Bursa'da kurduğu fabrika, yine Bursa Gemlik'te kurucusunun kendi adını verdiği Rıfat Minare Konserve Fabrikası değişik kaynaklarda Türkiye'nin ilk konserve fabrikası olarak adı geçen kuruluşlar. İlklerden biri de 1930'da Karadeniz Ereğli'de Osmanlı çileği ile palamut balığını konserve olarak işlemek amacıyla kurulan Azim

Konserve; Türkiye'nin ilk konserve ihracatını İtalya'ya balık konservesi göndererek 1936'da gerçekleştirmiş. Türkiye'nin ilk salça fabrikası da AKFA, 1951'de Çanakkale'de kurulmuş. 1960'lı yıllardan itibaren konserve gıda sanayiinin atağa geçtiği görülüyor *(üstte; 1970'lerde, Tat Konserve'nin Bursa'daki tesisleri).*

Cam yerine teneke

Appert, konserveler için, "daha sağlam ve doldurma işlemini kolaylaştıracak daha geniş ağızlı camlar" yaptırır. Sonra da İngilizlerden öğrendiği gibi o da teneke kullanmaya başlar.

1900'lerin başlarından kalma bir Ren Geyiği eti konservesi ilanı (üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Tiyatro ve sinema oyuncusu Sait Köknar'ın ardından

"Bir Büyük Artist Ölmüştür Efendiler!"

Tiyatromuzun en 'kadersiz' oyuncularından biri olan Sait Köknar'ın aramızdan ayrılışının anısına, 'Türk Tiyatrosu' dergisi 1 Şubat 1944'te özel bir sayı çıkarır.

1940 yılında Şehir Tiyatroları tarafından oynanan "Yalı Uşağı" isimli oyundan bir sahne... Soldan sağa; Sait Köknar, Mehmet Karaca, Kadri Ögelman, V. R. Zobu, Hazım Körmükçü, Muammer Karaca (üstte).

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

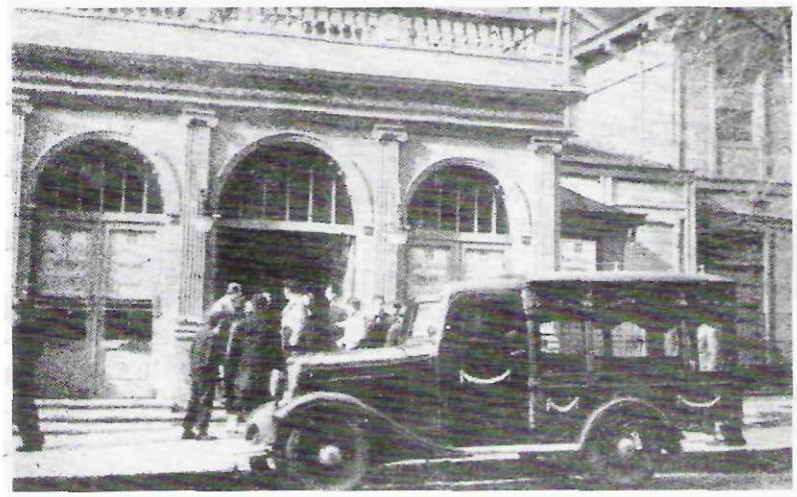
Galata'daki 'Eğlence-i Osmani' adlı toplulukta, 1919'da tuluat oynamaya başlayan Sait Köknar, daha sonra Muhsin Ertuğrul yönetimindeki Darülbedayi'de Mahmut Yesari'nin deyişiyle 'kitaplı sahne'nin oyuncusu olur. Tiyatro oyunculuğunun yanı sıra sinema oyunculuğu da yapan Sait Köknar, 1928'de Muhsin Ertuğrul'un yönettiği 'Ankara Postası' filmiyle sinemaya adımını atar. 1929'da yine Ertuğrul'un yönettiği 'Kaçakçılar' filmini çekerken geçirdiği bir otomobil kazası sonucu, yüzü feci şekilde parçalanır...

Bu kazadan sonra bir süre tiyatroda sahne amirliği yapan ve daha sonra yine oyuncu olarak çalışmaya başlayan Sait Köknar, 1942'de, turneden dönerken seyahat ettiği geminin ambarına düşerek ayağını kırar. Ve ardından da o zamanlar 'ince hastalık' diye anılan verem yakalanır. Ne yazık ki, bu 'kaza'yı atlatamaz...

Köknar'ın anısına 1 Şubat 1944'te özel bir sayı çıkaran 'Türk Tiyatrosu' dergisinin sayfalarını çevirmeye başlayalım:

Sait Köknar ile yıllarca aynı sahneyi paylaşan isimlerden biri olan Sami Ayanoğlu, "Zavallı Saidcik" başlıklı yazısında, onunla ilk karşılaşmasını şöyle anlatır:

"Benim yakından görüp konuştuğum ilk tiyatrocu odur: 930'da açılan Tiyatro Mektebi'ne girmek için bir müsabaka imtihanı açılmıştı. O gün, sahne müdürü sıfatıyla bizi Said karşıladı, sahneye götürdü. Zavallı Said o tarihte malum otomobil kazasını henüz atlatmış, Viyana'ya gidip yüzünü ameliyat ettirmemişti. Çehresi tam ma'nasiyle korkunç ve feci bir haldeydi. Fakat o kadar nazik, o kadar cana yakın muamele ediyordu ki, insanın ona karşı

bir yakınlık, bir sempati duymamasına imkân yoktu. (...)"

Geçirdiği bunca kötü olaya karşın bıkmadan 'kötü kaderi' yenmeye çalışan, sahnede küçük büyük bütün rolleri aynı titizlik ve ciddiyetle oynayan Sait Köknar, ölümünün ardından dostlarını ve sanatseverleri gözyaşları içinde bırakarak Şehir Tiyatroları'nın kapısından son yolculuğuna çıkar.

Dönemin ünlü yazarlarından Nizamettin Nazif, "Aktör Sait İçin" başlıklı yazısını "Bir büyük artist ölmüştür efendiler!" diyerek bitirir:

"Bu yazıyı ben 'Said İçin...' diyerek başlayabilirdim. Elbette çok daha samimi bir başlangıç olurdu bu. Ve Said, bu derme çatma satırlarımı okuyanlar arasında olabilseydi, belki de bu başlangıç daha çok hoşuna giderdi. Zira ben Said'e 'Said' diyebilenlerdendim. Fakat ben yazıya 'Aktör Said İçin...' diyerek başlıyorum. Zira burada dosta değil artiste ağlamak istiyorum. Dostu ben kaybettim, belki sen de kaybettin ey okuyan! Fakat dost Said'i dostlar kaybettiler, artist Said'i ise memleket. (...)"

Sait Köknar'ın ölümünün ardından, eşi ve iki çocuğu, o yıllarda bütün diğer oyuncuların ailelerinin başına geleni yaşarlar: Yalnızlık... Bu durum elbette en çok oyuncular tarafından dert edilmiş ve bu üzüntülerini de kendi dergilerinde yüksek sesle dile getirmekten geri kalmamışlar.

Vasfi Rıza Zobu da bu konuda dertlidir. 1 Şubat 1945'te çıkan Türk Tiyatrosu dergisinde, şu satırları yazar:

"Eşsiz bir aile babası olan Said, nur topu gibi iki çocuğunu bize emanet etti. O biliyordu ki; ölümünün ertesi günü aldığı maaş kesilecek, ne aynî yardımdan bir eser kalacak, ne de memurin şekerinden bir nebze kursaklarına girecek... düşündüğü gibi de oldu: Her taraftan, cismiyle beraber ismi de silindi gitti. Bize kalan bu aziz emaneti yaşatmak, tüten ocağını söndürmemek için, geçen sene bir müsamere tertip ettik; onun seyircilerine de haber verdik, ilan ettik... kara gün dostları bu haberi alınca, ilân edilen günde Komedi tiyatrosunda buluşup toplandılar..."

Evet, dayanışma amaçlı bu temsiller de tahmin edeceğiniz gibi zamana yenik düşer... Tuhaf bir rastlantı diyebilirsiniz ama Sait ölmüş, ancak kötü talihi onu terk etmemiştir. Onun için düzenlenen gecenin ilanı bile yanlış basılır. 29 Şubat Salı akşamı yapılan gecenin ilanı, bir de dizgi hatasıyla 'Çarşanda' olarak çıkar...

Bitirirken, Sait Köknar'ın iki buçuk aylıkken "Aysel, Bataklı Damın Kızı" filminde kameralar önüne çıkardığı oğlu Ergun Köknar'ın tıpkı babası gibi bir usta oyuncu olduğunu, ancak onun da 2000 yılında aramızdan ayrıldığını meraklısı için dip not olarak ekleyelim. ■

'Kaza Rekortmeni' Sait Köknar

Türk tiyatrosunun ve sinemasının tanınmış oyuncularından biri olan Sait Köknar, 1901'de İstanbul Fatih'te doğar. Tiyatroya tuluat oyunculuğuyla başlar, 1920'den sonra Şark Tiyatrosu oyuncuları arasında yer alır. 1929 yılında Sanayi-i Nefise Birliği'nin oynadığı 'Mary Dugar Davası' isimli oyunda kendisini beğenen Muhsin Ertuğrul'un teklifi ile Darülbedayi'de oynamaya başlar. 1928'de, 'Ankara Postası' filmiyle sinema oyunculuğuna başlar. Geçirdiği trafik kazasından sonra çoğunlukla komedilerde oynayan; tiyatro, sinema ve seslendirme çalışmalarını başarıyla yürüten Köknar'ın kötü şansı peşini bırakmaz. Verem olup Heybeliada Sanatoryumu'na yatan Sait Köknar, 17 Ocak 1944 günü İstanbul'da aramızdan ayrılır.

Sait Köknar'ın cenazesi, yıllarını verdiği Şehir Tiyatroları'nın Tepebaşı Sahnesi'nden çıkarken (solda, en üstte). Şehir Tiyatroları Komedi Kısmı'nda Sait Köknar için düzenlenen gecenin bir ilanı (sol üstte). Sait Köknar için düzenlenen gecenin ilanı, sanki onun kötü talihinin devam ettiğini gösteriyordu. 29 Şubat "Salı" gününe gelmesine rağmen, dizgi hatasıyla ilanda "Çarşanda" olarak çıkmıştı (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Lale Uçan
laleucan@yahoo.com

'Yüksek sınıf' hanımların tercihi

Marsel'in 'tuvalet dükkanı'

20'li yılların ortalarında, güzelliğine düşkün İstanbullu hanımların neredeyse ikinci adresi olan Marsel'in Beyoğlu'ndaki güzellik salonu, Sevimli Ay dergisinde de kendine yer bulmuştu.

"Marsel, İstanbul hanımları arasında tanınmış bir isimdir. Her gün yüzlerce kadının Türk Lirası'nı su gibi akıttığı Beyoğlu Parmakkapı'daki tuvalet dükkanının sahibi bir Fransız'dır. Birbirleri ile şıklık yarışı içinde olanlardan, aralarında aşk rekabeti yaşayanlara kadar geniş bir müşteri yelpazesi vardır. Müşteri portföyünün yüzde 50'sini Yahudi, yüzde 25'ini Türk, yüzde 10'unu Ermeni ve Rum, yüzde 15'ini de diğer ecnebi kadınlar oluşturur.

Marsel'e ulaşmak kolay değildir. Marsel'in zengin hanım ismi ile dolu olan büyük bir randevu defteri mevcuttur. Öncelikle hanımlar bu şerefe nail olmak için randevu almak zorunda kalırlar. Bu yoğunlukta, iki gün önceden randevu almaya çalışanlara, her gün öğlene kadar telefon başında bekleyenlere, hatta acil olarak Marsel'i görmek için rüşvet verenlere şahit olabilirsiniz.

İş tabi ki burada bitmez, gittiğinizde sizden evvel gelmiş müşterinin tuvaleti bitmemişse beklemek zorunda kalırsınız. Dükkan bu yüzden pek çok skandala da sahne olur. Beş dakika geç kaldığı için yerine başkası alındığından baloya gidemeyen ve hırsından ağlayanlar olduğu gibi, gece saat bir buçukta Marsel'den çıkıp baloya koşuşturan İstanbul hanımlarını da görebilirsiniz. İçeri girebilmek

Marsel'in 'Sevimli Ay' dergisinde yayımlanan fotoğrafı (sağ üstte).

için her yolu deneyen hanımların, Marsel'in koltuğuna oturduklarında sabırsız, asabi, titiz hallerinden eser yoktur. Sesleri dahi çıkmaz. Neden mi? Çok basit, Marsel hoş sohbettir, bir taraftan saç düzeltirken bir taraftan da özellikle dükkana gelen bayanlar hakkında anlattığı dedikodularla müşterileri sakinleştirir.

Komple bir tuvalet için, bir hanımefendi Marsel'in dükkanında en az 6-7 saatini harcar. Son zamanlarda kesik saça rağbet eden hanımlar, Marsel'de saç kestirmeye yarım lira, şampuana bir lira, yüz boyasına bir lira, maşalatmaya iki lira, maniküre bir lira, pediküre bir lira, kaş almaya yarım lira, masaja bir lira, nasır almaya bir lira, saç boyasına beş lira öderler. Marsel'in müşterilerinin yüzde 50'si saç kesme, şampuan, maşalatma, yüz boyası için günde 150 lira, yüzde 25'i manikür-pedikür yaptırma, kaş aldırma için 50 lira, yüzde 15'i masaj, nasır aldırma, saç boyasına 100 lira, yüzde 10'u komple tuvalete 150 lira; toplam 450 lira bırakır. Dolayısı ile Marsel yüksek sınıf, şık kadınların tercih ettiği bir markadır. 99

(Sevimli Ay, 1926, No:3, S.41-38.)

'Standart yükselten' vekiller üzerine...

"Yüz lira zammı kabul edenler ellerini açsın: Vekillerin maaşlarına ayda yüzer liracık zam yapmalarını çok mu görüyorsunuz? Tabi ki yanlış; zammı alanlar, Ankara'da han odası yerine elektrikli, kaloriferli apartmanlar isterler. Caddelerde bata çıka yürümez, parke yolları, otomobilleri tercih ederler. Kulüpler ve barlarda eğlenirler. Dolayısıyla memleketin standartlarını da yükseltirler!!!"

(Akbaba, 1342/1923, No:119, S.1.)

Türk pehlivanlar Fransa gecelerinde

"Güreşin Fransa'da eğlence hayatına girmesiyle Paris, Bordo geceleri, pehlivanların mücadelesine sahne olur. Çeşitli ülkelerden pehlivanlar Paris'te şanslarını denerler. Fransız Döbliy de organizasyonlara arayışlar için Bulgaristan'a gelir; Bulgar pehlivanı Petrof'un aracılığı ile Nurullah'la beraber İstanbul'da Büyük Yusuf ve bir de yanlarına Kara Osman Pehlivan'ı alarak Paris maceralarına atılırlar. Böylece, Türk pehlivanlarına da bu dünyanın kapısı aralanmış olur. Yağlı güreşen, mayo yerine kisvet giyen, belden aşağı tutabilen, ayak oyunları yapabilen Türk pehlivanlar, alafranga usulü de kısa zamanda öğrenirler. (...) Avrupa'ya gelen pehlivanlar içinde en şöhretlisi Yusuf'tur. Onun, el-ense hareketiyle rakip, birkaç dakika gibi kısa bir zaman içinde kendini bir havada ardından da yerde bulur. Yusuf'a maçları uzatması, ertesi güne taşıması için fazla para teklifleri bile gelir. (...)"

(Resimli Ay, 1925, No:1, S.44-40)

'İsveç usulü' beden eğitimi dersi

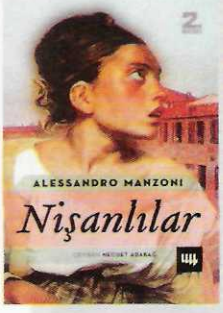
"Beden eğitimi derslerinin öğretmen okulları ve medreselerin vaizlik bölümlerinde disiplin altında verilmesi önemli bir aşamadır. Elli, altmış kişilik sınıflarda, yalnız 3-4 kişinin paslı demirlere kesilmiş koyun gibi asıldığı ya da yerde altmış okka demirin altında zorlanarak yapılan cambazlıklar yerini, siyah pantolon, beyaz gömlek giymiş, kırmızı kuşak takmış, verilen komutu yerine getirmeye hazır 120 efendiye bırakır. Ders, İsveç usulünde yapılan kol, bacak ve teneffüs hareketleriyle başlar. İkinci bölümü şarkılarla yürüyüşler, koşuşlar alır. Ardından en beceri isteyen kısmı atlayışlar, direklere tırmanmalar, asılmalar oluşturur. (...)"

(Tedrisat Mecmuası, 1332/1913, No:1-32, S.204-201)

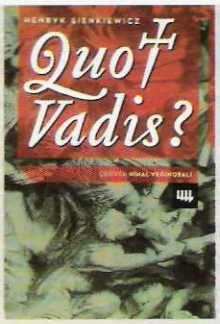
merakediyorum@googlegroups.com

Tarihsel romanlar dizisi

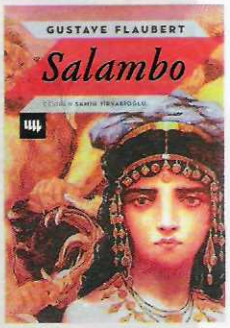
Ünlü yazar Alessandro Manzoni'nin dünyanın neredeyse tüm dillerine çevrilen eseri 'Nişanlılar' 17. Yüzyıl Milano'sunda, savaşın, vebanın ve kıtlığın pençesine düşmüş insanların öyküsünü sergiliyor. İlk kez 1834'te yayımlanmış olan yapıt, tarihî roman alanında İtalyan edebiyatının önemli bir kilometre taşı...

Nişanlılar
Alessandro Manzoni
Çeviren: Prof. Dr. Necdet Adabağ
Literatür Yayıncılık, Ekim 2003

1905'te Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan Leh yazar Sienkiewicz'in ünlü eseri 'Quo Vadis?'te, I. Yüzyıl Roma'sında yaşananlar, Hıristiyanlık karşısında, Roma'nın zulmü aktarılıyor. Yazar Sienkiewicz'in, Polonya'nın ulusal bağımsızlık mücadelesinin mimarlarından biri olduğunu belirtmekte de yarar var...

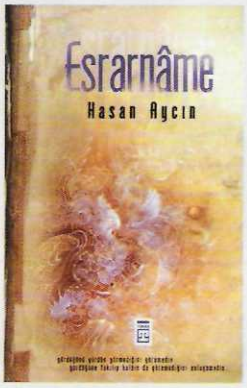
Quo Vadis?
Henryk Sienkiewicz
Çeviren: Nihal Yeğinobalı
Literatür Yayıncılık, Ekim 2003

Ünlü 'Madame Bovary' romanının yazarı Gustave Flaubert'in 'Salambo'su, M. Ö. 241-246 yılarında Roma ile Kartaca arasındaki ilk savaştan sonra, Kartaca'da geçiyor. Kartacalı büyük komutan Hamilkar Barka'nın güzel kızı Salambo'nun aşkları çevresinde yazar, Klasik Eskiçağ'ın Kartaca'sını aktarıyor okuyucuya...

Salambo
Gustave Flaubert
Çeviren: Samih Tiryakioğlu
Literatür Yayıncılık, Kasım 2003

Masallar ve masallaşan tarihî öyküler

Hasan Aycın'ın Timaş Yayınları arasından yer alan 'Esrarnâme'sindeki masallar, Batı kültürünün klasik masal türünün çok dışında, sembolik bir anlatım dili geliştirerek okuruna ulaşmaya çalışıyor. Hem içerik hem de biçim olarak 'başka bir ruh iklimi' arayan yazar, geleneksel masal öğelerini geliştirerek, bu türde farklı bir deneme yapıyor. Aslında Hasan Aycın'ın 11 masalı, Keloğlan masalları. Ama bunlar, bugün popüler olan 'Keloğlan masalı' versiyonlarından çok uzakta, onlara mesafeli duran 'farklı' Keloğlan masalları... Sembolizmin öne çıktığı bu masallarda yazar, eğiticilik, öğreticilik faktörüne büyük önem veriyor... Yavuz Bahadıroğlu ise, 'Tarihimizden Yaşanmış Öyküler' adlı son kitabında (Nesil Yayınları), masalların ötesine geçiyor ve tarihî öyküleri masallaştırıyor. Yazar bize, bir ölçüde Feridun Fazıl Tülbentçi'yi anımsattı. Osman Gazi'nin rüyasından Barbaros'un donanmasına, oradan da Kurtuluş Savaşı'nın Nene Hatun'una uzanan bir coğrafyada, Yavuz Bahadıroğlu'nun metinleri, kısa konuşmalarla ve vurucu tasvirlerle bezenmiş. Bu tür metinlerin, tarih öğretmenlerine, öğrencilerine tarihi sevdirebilmeleri için faydalı olabileceği çok açık... Bunlar ilginç birer 'okuma metni' olarak değerlendirilebilecek kısa öyküler...

Enis Batur'dan...

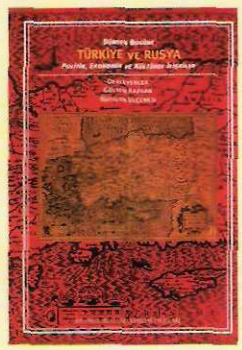
Enis Batur, işin meraklısı büyüklere göz kırparak nefis bir 'Doğan Kardeş' kitabı hazırlamış. Alfred de Vigny, W. C. Williams, Roger McGough'tan tutun da, Nâzım Hikmet, Ahmet Kutsi Tecer, Orhan Veli, Oktay Rifat, Edip Cansever ve Haydar Ergülen'e kadar, pek çok yazarın 'trenli' şiirleri; Tolstoy, Alberto Savinio, Italo Calvino'dan Reşat Nuri Güntekin, Sait Faik, Ahmet Hamdi ve Oğuz Atay'a, kalabalık bir kadronun 'trenli' düzyazı metinleri elinizin altında... Enis Batur, seçkisine bir de 'Demiryolu Alfabesi' eklemiş. Bol görselli bir çalışma.

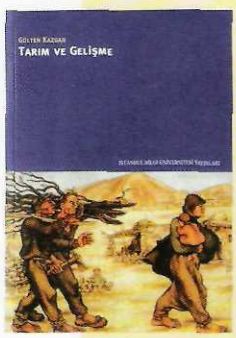
Sahici Trenler için Oyuncak Kitap
Yapı Kredi Yayınları
Doğan Kardeş Dizisi, Aralık 2003,
İstanbul

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

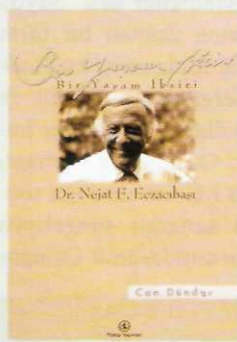
Gülten Kazgan kitapları

Bilgi Üniversitesi Yayınları'nın Kasım ve Aralık'ta yayımladığı kitaplar arasında, Prof. Dr. Gülten Kazgan'ın da iki önemli yapıtı yer aldı. Bunlardan biri, daha önce birkaç kez basılmış ama bu son baskısında, yeniden gözden geçirilmiş ve güncelleştirilmiş 'Tarım ve Gelişme' adlı kapsamlı çalışma. Kazgan kitabında, tarımın piyasa ekonomisi açısından karşılaştığı farklılıkları inceliyor. Kazgan'ın ikinci kitabı, Dr. Natalya Ulçenko ile birlikte derledikleri bir seminer tebliğleri çalışması: 'Dünden bugüne Türkiye ve Rusya' ilişkilerinin hem siyasî hem de ticarî platformlarda ele alındığı seminer, Nisan 2001'de Moskova'da yapılmıştı.

Eczacıbaşı'nın anısına

Dr. Nejat F. Eczacıbaşı'nın ölüm yıldönümü anısına Can Dündar tarafından hazırlanan ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında çıkan yaşam öyküsü kitabı 'Bir Yaşam İksiri', aşağı yukarı, dört ciltlik 'Belgelerle Türk Eczacılığı' dizisinin ikinci cildinin ikinci kitabının yayın tarihine denk düştü. Bülent Eczacıbaşı, 'Bir Yaşam İksiri'ni tanıtırken, kitabın kronolojik akışının Türkiye ve dünya olaylarını da kucakladığını vurguluyor. Can Dündar ise ilginç önsözünde, iş dünyasının 1993'te kaybettiği 'bir senyör'ün yaşamını kitaplaştırmak için nasıl bir yaklaşım içinde kitabı kurguladığını aktarırken, bu tür yapıtlara soyunacaklara ışık tutuyor. Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı tarafından hazırlanan 'Belgelerle Türk Eczacılığı'nın 2. cildinin 2. kitabı ise, birincisi gibi, 'Reçeteler' bölümünü kucaklıyor. Bildiğim kadarıyla, Türkiye'de bir başka meslek, bu tür bir arşiv hazinesine sahip değil!

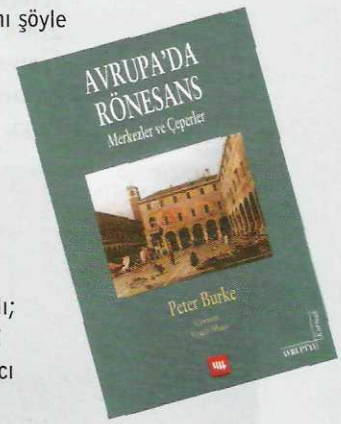

Avrupa'yı tanımak için...

1988'den bu yana İngilizce ders kitapları alanında uzmanlaşmış olan Literatür Yayıncılık, 2003'te farklı alanlara da el attı. Bunlardan biri, kitaplarını yandaki sütunlarımızda tanıttığımız "TARİH içinde ROMAN içinde TARİH" dizisi. Yayınevinin yetkilileri, edebiyat alanında başlattıkları bu yeni yayın çizgisinin, dünya ve Türk edebiyatına yönelik çeşitli açılımlarla devam edeceğini dile getiriyorlar. Ama her şeyden önce, bizim bu dizide dikkatimizi çeken, 'tarihî roman' furyasının son yıllardaki 'sıradanlaşma' tehlikesine düşülmemiş olması... Öğrendiğimiz kadarıyla, bu dizide her ay bir-iki roman yayımlanacak. Literatür Yayıncılık tarafından başlatılan ikinci bir dizi de, farklı dillerden ve uluslardan Avrupalı beş büyük yayınevinin "ortak bir Avrupa kültürü yaratmak amacıyla" geliştirdikleri "Avrupa'yı Kurmak" dizisi...

Bu projeyi geliştirenler, Beck Verlag (Münih), Basil Blackwell (Oxford), Editorial Critica (Barcelona), Laterza&Figli (Roma / Bari) ve Editions du Seuil'den (Paris) oluşan bir grup. 1993'te başlatılan dizi çerçevesinde, bugüne kadar tam 25 kitap yayımlanmış bulunuyor. "Avrupa'yı Kurmak" dizisi, geliştirilerek devam ettirilecek. Dizinin yazarları, Avrupa akademik çevrelerinin önde gelen tarihçi ve sosyal bilimcilerinden oluşuyor. "Avrupa'yı Kurmak" dizisinin editörü Jacques Le Goff, diziyi ve amacını şöyle açıklamakta: "Avrupa kuruluyor. Bu büyük bir umut. Bu umudun gerçekleşmesi tarihi hesaba katmasına bağlı: Tarihten yoksun bir Avrupa, öksüz ve geleceksiz olurdu. Dün bugünü belirler; çünkü bugün yapılanlar, yarın hissedilir. Ancak geçmişin belleği, bugünü felce uğratmamalı; aksine, bu anlayış temelinde, yeni dostluklar geliştirmemize yardımcı olmalı, ilerlememize rehberlik etmelidir." Jacques Le Goff, bizce çok önemli bir noktanın da altını çiziyor: "Avrupa, birlik sağlamaya çalışırken anlaşmazlıklar, çatışmalar, bölünmeler, iç çelişkiler yaşadı. Bu dizi, bunların üstünü örtmeyecek..."

Literatür Yayıncılık'ın "Avrupa'yı Kurmak" dizisinden elimize geçen kitaplar, Josep Fontana'nın "Avrupa'nın Yeniden Yorumlanması" ile Peter Burke'nin "Avrupa'da Rönesans" adlı yapıtları...

merakediyorum@googlegroups.com

◆ HAZIRLAYAN: DEVRİM ÇAKIR
devrim.cakir@dunya.com

"Mediciler'den Savoylar'a Floransa Saraylarında Osmanlı Görkemi"

Medici koleksiyonları İstanbul'da

Akbank ve İtalyan Kültür Merkezi'nin sponsorluğunda gerçekleştirilen sergi, İtalya tarihinde önemli bir yere sahip olan Medici ailesi koleksiyonunun önemli parçalarını SSM'de sanatseverlerle buluşturuyor.

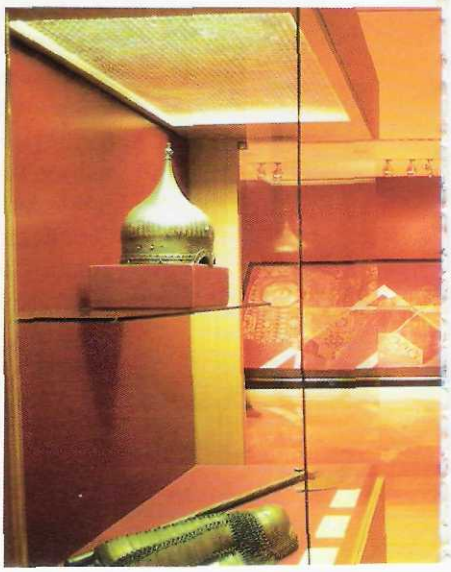

Ünlü İtalyan ailesi Mediciler'in uzun yıllar boyunca topladığı Osmanlı kültürüne ait eserler, 'Mediciler'den Savoylar'a Floransa Saraylarında Osmanlı Görkemi' adlı sergiyle sanatseverlerle buluşuyor. 21 Mart 2004 tarihine dek Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi'nde (SSM) yer alacak sergi, Akbank ve İtalyan Kültür Merkezi'nin sponsorluğunda gerçekleştiriliyor.

Sergide, Floransa saraylarında Mediciler'den Savoy hanedanına uzanan bir tarih diliminde toplanmış, kullanılmış ve sergilenmiş olan 14. ve 19. yüzyıllara ait 120 eser bulunuyor. Osmanlı ve Osmanlı etkisinin hüküm sürdüğü toprakların sanatını simgeleyen eserler arasında ünlü Osmanlı padişahlarının portreleri, Türk tiplemelerinin yer aldığı tablolar, Osmanlı kültür hazinesinin en önemli parçaları içinde yer alan halı ve kumaşlar, çiniler, savaş gereçleri ve günlük yaşama ait eşyalar bulunuyor.

Türkiye'de ilk kez sergilenen bu eserler Floransa'daki Galleria degli Uffizi, Palazzo

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

Pitti, Museo Nazionale del Bargello, Museo degli Argenti, Galleria di Palazzo Mozzi-Bardini, Villa Cerreto Guidi ve Museo Storico della Caccia del Territorio koleksiyonlarından derlendi.

İtalyan Dışişleri ve Kültür bakanlıklarının himayesinde gerçekleştirilen serginin küratörlüğünü Mario Scalini, Giovanna Damiani ve Nazan Ölçer yapıyor. 3 ay boyunca ziyarete açık olan sergi kapsamında, Sabancı Üniversitesi tarafından uzmanların katıldığı panel ve söyleşiler düzenlenecek.

Sancak: Osmanlı, 17. Yüzyıl'ın 3. çeyreği

İpek ve altından yapılan ve 158x76 cm. büyüklüğündeki bu sancak, Floransa'daki Galleria di Palazzo Mozzi Bardini'nin koleksiyonunda yer alıyor. Kırmızı saten üzerine yeşil, mavi ve altın iplikle işlenmiş olan Türk sancağın geleneksel tarzın dışında olduğu belirtiliyor. Tümüyle tek bir sancağa ait olan parçaların yeniden bir araya getirilmesi ile son hali verilen sancağın estetik niteliğinin 'mükemmel' olduğu ifade ediliyor.

MEDİCİ AİLESİ

İtalya'nın yanı sıra çok sayıda ülkenin sanat yaşamına önemli katkısı olan Medici ailesi, yaklaşık 400 yıl boyunca İtalya'nın ekonomi, siyaset ve kültür yaşamında çok önemli bir yere sahip oldu. Özellikle Avrupa'da 1340'tan sonra baş gösteren ekonomik bunalımla Floransa'nın seçkin aileleri arasında yer alan Mediciler, Giovanni di Bici de Medici'nin kumaş ve ipek üretimi ve bankacılık faaliyetleriyle güçlenip politik bir güce de sahip oldu. Dört Papa (X. Leo,

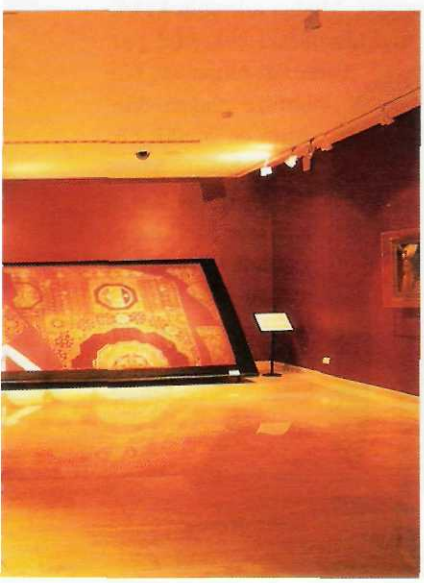
Kayıtbay'ın portresi: Floransa (yaklaşık 1530-1605)

Galleria degli Uffizi'nin koleksiyonunda yer alan Memluk Sultanı Kayıtbay'ın portresinin Floransalı ressam Cristofano dell'Altissimo tarafından orijinalinden kopyalandığı biliniyor. Orijinali kayıp olan portrenin ikonografik kaynağı bilinmiyor.

Sultan I. Beyazid'in portresi: Floransa (yaklaşık 1530-1605)

Uffizi'nin Gioviana koleksiyonunun bir parçası olan bu tablo, Bronzino'nun öğrencisi olan Cristofano dell'Altissimo'nun 1562'de Floransa'ya dönmeden önce Como'da gerçekleştirdiği bir dizi portre arasında yer alıyor. Tablo, Paolo Giovio'nun Borgovico villasındaki önemli portrelerinden oluşan koleksiyonunun daha sonra kaybolan tablosundan kopyalanmış.

merakediyorum@googlegroups.com

Madalyonlu Uşak halısı: Batı Anadolu, 17. Yüzyıl

Uşak halı desenleri içinde en çok beğenilen madalyonlu halıların üretiminin 15. Yüzyıl'da Osmanlı saray atölyelerinde başladığı biliniyor. Bezemesinin mükemmelliği, renk zenginliği ve boyutları ile bu türün ender örneklerinden biri olarak tanınan halı, geç dönem ürünleri arasında gösteriliyor.

İznik Tabak: Osmanlı-İznik, 16. Yüzyıl sonu, 17. Yüzyıl başı

Museo Nazionale del Bargello'da sergilenen bu İznik tabağı, koleksiyona son yıllarda katılan en önemli Doğu eserlerinden biri. İznik atölyelerinde 16. Yüzyıl sonlarında üretilmiş.

Pirinç şamdan: Orta Anadolu (Siirt ?) 13-14. Yüzyıl

Şekil itibariyle İslam maden sanatının tipik bir örneği olan bu şamdan, Ermeni ya da Gürcü kaynaklı Hristiyan etkisinin yanı sıra Suriye öğeleri de taşıyor. Şamdanın yapım yerinin Güneydoğu Anadolu, özellikle de Siirt olduğu sanılıyor. Bilhassa boyun, mum kaidesi ve burçların betimlendiği madalyonlarıyla bu şamdanın bir benzeri Washington'daki Freer Gallery of Art'da bulunuyor.

Zırh Gömlek: Osmanlı-Anadolu, 16. Yüzyıl (1560 öncesi ?)

İnce demir örme, ipek ve ketenden yapılan bu zırh gömleğin, 1560'lı yıllarda Medici koleksiyonlarına dahil olduğu tahmin ediliyor. Saray envanterlerinde, koleksiyonlarda 5 ayrı gömlek olduğundan söz ediliyor. Bu örneğin, süregelen ilişkiler çerçevesinde verilen diplomatik hediyeler arasında yer aldığı düşünülüyor.

Vll. Clemens, lV. Pius ve Xl. Leo) yetiştiren Medici ailesinin bazı üyeleri de evlilik yoluyla Avrupa'nın bazı kraliyet aileleri ile akraba oldular.

Ekonomi ve politikadaki etkilerinin yanı sıra Medici ailesi, sanata ve sanatçıya verdikleri değer ile yüzyıllardır ünlerini sürdürüyor.

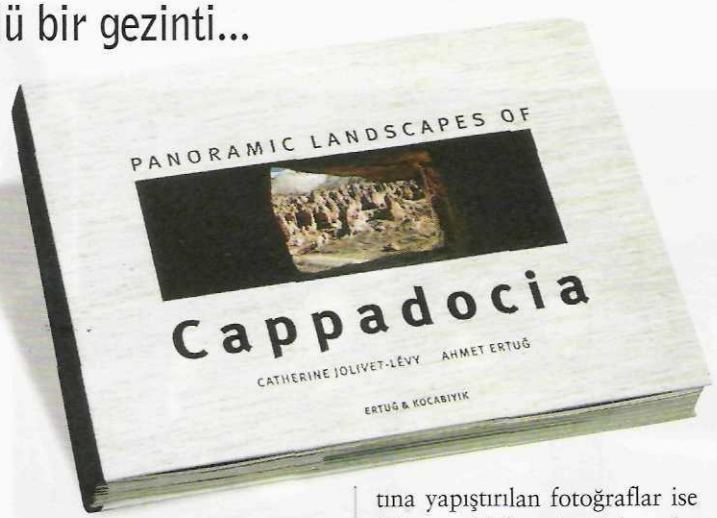
Mediciler'in oluşturduğu koleksiyonlar, sadece görsel sanatlarla sınırlı değil; bilim ve doğa tarihine ait pek çok eser bugün Palazzo Vecchio'nun 'Studiolo' adı verilen bir bölümü ve Uffuzi Sarayı'nın 'Tribune' bölümünde ve daha sonra da 'Sala delle carte Geografiche'de sergilendi.

Rönesans döneminde hüküm süren tüm önemli aileler gibi kendi kültürleri dışındaki kültürlere de ilgi duyan Mediciler, bu alanda da çok önemli koleksiyonlara sahip. Akdeniz'in doğusunda yer alan ülkelerin sanat ve kültürleri, özellikle de o döneme damgasını vuran Osmanlı ve İslam dünyasına ait çok sayıda sanat eseri, ailenin koleksiyonlarının en önemli parçalarını oluşturuyor.

Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi'nde sanatseverler ile buluşan "Mediciler'den Savoylar'a Floransa Saraylarında Osmanlı Görkemi" sergisi, Medici ailesinin koleksiyonlarındaki çok özel parçalardan oluşuyor. Günümüze ulaşan dünyanın en büyük Osmanlı halısı, Memlük Sultanı Kayıtbay için özel olarak yapılan ve onun armasını taşıyan halı, bu eserlerden yalnızca birkaçı...

http://muze.sabanciuniv.edu

Kapadokya'da büyülü bir gezinti...

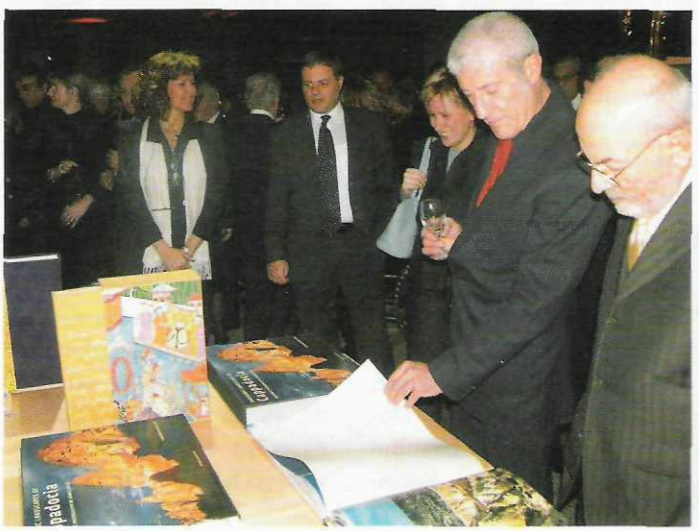

Ertuğ&Kocabıyık Yayınları, Yüksek Mimar Ahmet Ertuğ ve Borusan Holding Yönetim Kurulu Başkanı Ahmet Kocabıyık'ın işbirliği ile Osmanlı, Bizans, Roma ve Helenistik sanatını tanıtan yayımlarıyla çalışmalarını sürdürüyor. Bugüne kadar Kariye Müzesi'nden Ayasofya ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne, Anadolu halılarından Vehbi'nin Surnamesi'ne kadar, Türkiye'nin mirasını dünyaya tanıtmak amacıyla on beş adet sanat kitabına imza atan yayınevi, şimdi yeni bir kitapla gündemde.

Borusan Holding'in katkılarıyla hazırlanan, 'Ertuğ&Kocabıyık Yayınları' imzalı 'Panoramic Landscapes of Cappadocia' kitabı, 15 Aralık'ta, bir konser ve sergiyle tanıtıldı. Lütfi Kırdar Uluslararası Kongre ve Sergi Sarayı'nda düzenlenen tanıtım gecesinde müzisyen Ömer Faruk Tekbilek, Borusan İstanbul Filarmoni Orkestrası eşliğinde bir konser verdi.

Davette 'Panoramic Landscapes of Cappadocia' adlı kitapta yer alan fotoğraflardan oluşan bir sergi de yer aldı. Özellikle Bizans ve Osmanlı sanatı mimarisi alanında ün yapan fotoğrafçı Ahmet Ertuğ'un çektiği panoramik fotoğraflarla Kapadokya'yı ilk kez bu kapsamda tanıtan kitap, 292 sayfadan oluşuyor. Kitapta okuyucuya tek parça halinde sunulabilmesi için, üzerine dikiş yapılmadan, elle kitabın sırtına yapıştırılan fotoğraflar ise 36 cm x 156 cm boyutlarında. Kitabın metinlerini, Kapadokya yöresinin arkeolojisi ve Ortaçağ sanatı ile yakından ilgilenen araştırmacı Catherine Jolivet-Levy'e ait.

Bilgi'de sinema

Bilgi'de Sinema, Ocak ayı programında gençlik filmlerine, Avrupa sineması retrospektifine ve 'Sahneden Perdeye' yansıyan filmlere yer veriyor. İspanyol Filmleri Toplu Gösterimi'yle başlayacak olan Avrupa Sineması Retrospektifi'nde; Mario Camus'un 'La Colmena' (Arı Kovanı) ve 'Los Santos Innocentes' (Masum Azizler) filmlerinin yanı sıra, son dönem genç İspanyol sinemasının ilginç örneklerinden biri olan 'La Vuela' ve festivallerde büyük ilgi gören 'Güneşli Pazartesiler' izlenebilir. Ayrıca, Macaristan'dan 'Chico', Almanya'dan 'Nowhere in Africa' ve Çek sinemasının efsane isimlerinden Vera Chitilova'nın 'Cennetten Kovulma' adlı filmleri de Avrupa Sineması Retrospektifi kapsamında seyredilebilir. 'Sahneden Perdeye' alt başlığı da Bilgi'de Sinema Ocak programında yer alıyor. Istvan Szabo'nun 'Taraf Tutmak' filmi, Peter Brook'un 'Mahabaharata' üçlemesi, Richard Loncrain'in 'Richard III' ve Atıf Yılmaz'ın 'Asiye Nasıl Kurtulur' adlı filmleri, Ocak ayında seyirciyle buluşuyor. *(www.bilgi.edu.tr/sinema)*

merakediyorum@googlegroups.com

FOTOĞRAFLAR: KAPLAN TANEROĞLU

Tarih öğrenimi, araştırmaları ve yayınları tartışıldı

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen 'Cumhuriyetin 80. Yılında Üniversitelerde Tarih Öğrenimi, Araştırmaları ve Yayınları" konulu seminer, 16-17 Aralık günlerinde, İstanbul Üniversitesi'nde yapıldı.

Seminerin ilk oturumu, Prof. Dr. Ali İhsan Gencer başkanlığında yapıldı. Oturumda İ.Ü. Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Oğuz Tekin, "İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'nın Tarihçesi" adlı tebliği; İ.Ü. Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr Erdoğan Merçil, "Cumhuriyetin 80. yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Selçuklu Tarihi Öğrenimi" konulu tebliği sundular.

Prof. Dr. Ali İhsan Gencer (sağda), **Doç. Dr. Fehameddin Başar** (sağ üstte) **ve Tarih Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Erdoğan Merçil** (sağda, en üstte).

İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Ebru Altan'ın "Cumhuriyet Döneminde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Haçlı Seferleri Tarihi Öğretimi" konulu tebliğinin ardından; seminerin ikinci oturumunda, Mimar Sinan Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu "Mimar Sinan Üniversitesi Tarih Bölümü'nün Kuruluşu ve Gelişimi" başlıklı tebliğini; İ.Ü. Tarih Bölümü Öğretim üyesi Doç. Dr. Fahameddin Başar, "Cumhuriyet Döneminde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Anadolu Beylikleri ve Kuruluş Devri Osmanlı Tarihi Eğitimi" başlıklı tebliği sundu. Seminerin ikinci gününde, ilk oturum Prof. Dr. Abdülkadir Donuk'un başkanlığında yapıldı. Bu oturmda, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı Prof. Dr. Zerrin Günal Öden, "Cumhuriyetin 80. yılında Üniversitelerde Tarih Bölümleri, Sorunlar ve Öneriler" başlıklı tebliğini sundu. İ.Ü. Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Doç Dr. Ali Arslan ise "İstanbul Üniversitesi Tarih bölümünün Kuruluş Süreci" başlıklı tebliğinde, batı tipi bir kurum olarak bölümün kuruluş süreci hakkında bilgi verdi.

Seminerdeki son oturumda, İ.Ü. Tarih Bölümü Öğretim üyesi Prof. Dr. Abdülkadir Donuk "Tarih Eğitim-Öğretiminde Görülen Eksik ve Yanlışlıklarımız" başlıklı tebliği; Dr. Ali Fuat Örenç de "Üniversite Tarih Eğitiminde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yakınçağ Tarihi Kürsüsü/Anabilim Dalı'nın Yeri" başlıklı tebliği sundu.

Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Mithat Atabay, "Üniversitelerde Atatürk İlkeleri İnkılâp Tarihi Dersi ve Bu Dersin Öğretilmesinde Uygulanacak Yöntemler" başlıklı tebliğinde, şu an üniversitelerimizde okutulan bu derslerin içeriği ve seyri hakkında bilgi verdi.

■ **Cihan Piyadeoğlu**

Abidin Dino, Yapı Kredi Kültür Merkezi'nde...

Yapı Kredi Kültür Merkezi, 7 Aralık 1993'te Paris'te ölen Abidin Dino'nun doksanıncı doğum ve onuncu ölüm yıldönümü anısına, son derece özel bir koleksiyonu gün ışığına çıkardı. 12 Aralık'ta açılan 'Selçuk Demirel / Abidin Dino / Özel Koleksiyon / 1978-1993' sergisi, 30 Ocak'a kadar Yapı Kredi Sermet Çifter Salonu'nda görülebilecek. Sergi, karikatürist Selçuk Demirel'in 15 yıl boyunca özenle koruduğu, yan yana getirdiği, bugüne kadar gün ışığına çıkmamış son derece renkli koleksiyonundan oluşuyor.

Hayatındaki onca yoğunluğa, harekete, renge kolay kolay akıl erdiremediğimiz Abidin Dino'nun yaşamı, 'soyu tükenen bir yaratıcı türünün belgeseli" gibi adeta. Bu zengin yaşantının önemli duraklarından birinde de, sanatçının son yıllarındaki en sıkı dostlarından biri olan karikatürist Selçuk Demirel yer alıyor. Bu özel koleksiyon, iki yaratıcının çok özel dostluklarına ışık tutuyor; çizgi'nin ardındaki iki çocuğun hikayesini anlatıyor.

Abidin Dino'nun 1993 yılında, ölmeden önce hastanede yaptığı son desenler ve son günlerine ait belge ve fotoğraflar da sergide yer alıyor. Sergiye eşlik eden kitapta Selçuk Demirel ile Abidin Dino'nun gülme, mizah geleneği ve karikatür üzerine yaptıkları uzun konuşmalar bulunuyor.

Türkiye Kadınlar Birliği, İskenderun'da

Türkiye Kadınlar Birliği üyeleri, Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı verilmesinin 69. yıldönümünü, 5 Aralık günü İskenderun'da bir araya gelerek kutladılar. Türkiye'den ve Kıbrıs'tan gelen beş yüz Türkiye Kadınlar Birliği üyesi, İskenderun'da düzenlenen toplantı ve panellerde; kadının Türkiye'deki ve Türk yasalarındaki yerini tartıştı.

Her yıl, 8 Mart ve 5 Aralık tarihlerini bir bayram havası içinde kutladıklarını belirten Türkiye Kadınlar Birliği Maltepe Şubesi Başkanı Şenay Uzun, "Türk kadınının seçme ve seçilme hakkını elde etmesinde, Kadınlar Birliği'nin rolü çok büyüktür. Bu bakımdan, biz bu tarihlerde şubelerimizin temsilcilerini çeşitli etkinliklerde buluşturuyoruz. 8 Mart 2004'te de Erzurum'da toplanacağız" dedi.

100 yıl önce İstanbul

Eczacıbaşı Sanal Müzesi *(www.sanalmuze.org)*, Ocak ayında Hoca Ali Rıza'nın suluboya ve guaş şeklindeki çalışmalarının yer aldığı bir sergiye yer veriyor. Resimlerinde doğup büyüdüğü Üsküdar, İstanbul ve yöresinin sessiz köşelerini, kıyı kahvelerini, deniz kıyılarını ve güneşli kayalıklarını tercih eden Hoca Ali Rıza'nın suluboyaları, yüz yıl öncesinin İstanbul'unu insanları ve mimarisi ile günümüze ulaştıran en önemli görsel bellek kaynaklarımızdan biri olarak değerlendiriliyor.

merakediyorum@googlegroups.com

İlk yeni yıl kutlamaları

Atatürk, 31 Aralık 1929 gecesinin son saatlerinde, Ankara'daki Hariciye Köşkü'nde verilen yılbaşı balosunda, yeni yılı karşılamaya hazırlanıyor.

Yeni yıla girişi kutlamak amacıyla düzenlenen yılbaşı törenleri, Türkiye'de çağdaşlaşmanın etkisiyle başlamıştı. Müslümanlar arasında yeni yıla girişi kutlama geleneği yoktu. Buna karşılık, Osmanlı'da yüksek devlet görevlileri padişahı ziyaret ederek yeni yıl nedeniyle tebrik ederler, o da ziyaretçilerine 'muharremiye' adı altında para ve armağanlar verirdi.

Cumhuriyet döneminde, Gregoryen Takvim'in 'Miladi Takvim' adıyla 1926'dan itibaren kullanılmaya başlanmasından sonra yılbaşı, Türkiye'de de 1 Ocak oldu. Ve yeni yıl, ilk kez resmî olarak 1 Ocak 1926'da kutlandı. O gece, saat 24.00'te, özellikle İstanbul, Ankara gibi büyük kentlerde elektrikler bir dakika kesildi, çeşitli kutlamalar yapıldı.

Takvim devriminin yaşamımıza taşıdığı yeniliklerden biriydi yeni yıl kutlamaları. 27 Mayıs 1935'te çıkarılan 2739 sayılı yasayla, 31Aralık öğleden sonrası ile 1 Ocak günü, resmî tatil günü sayıldı. Yeni yıl kutlamaları, kalabalık kentlerin gündelik yaşamında, azınlıkların ve kimi seçkin çevrelerin eğlencesi olmaktan çıkıp zamanla, orta sınıf arasında da yaygınlık kazandı.

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum